

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FREDERIKSBERG

GENNEM TIDERNE

XIII

1970

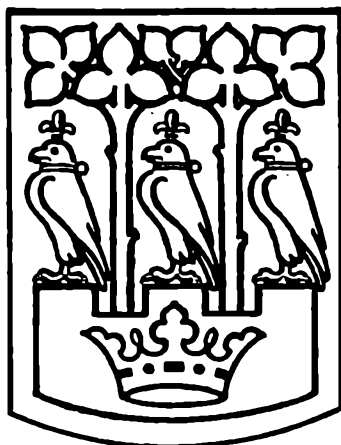
UDGIVET AF
HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR FREDERIKSBERG

FREDERIKSBERG
GENNEM TIDERNE
XIII

FREDERIKSBERG

GENNEM TIDERNE

XIII

1970

UDGIVET AF
HISTORISK-TOPOGRAFISK SELSKAB
FOR FREDERIKSBERG

Redigeret af Johs. Lehm Laursen

Glimt af Frederiksbergs kirkeliv

Af N. J. RALD

NÅR EN MAND en dag går på det østlige fortov på Værnedamsvej og henter sig kød til et par møre bøffer i en af de store slagterforretninger og dernæst skrår over gaden og stikker ind i Juuls Bodega efter et par flasker god rødvin til bøfferne, så er det ikke sandsynligt, at han er sig bevidst, at han overskred en kommunegrænse, men det gjorde han. Frederiksbergborgere ved godt, at København kun er en elendig randbebyggelse til deres egen by. Men bortset fra en smule hysteri i tiden omkring kommunevalgene, så tænker man ikke særlig over den usynlige grænse til nabokommunen. De overfyldte busser bremses lige hårdt op uanset, hvem der er i dem, så Frederiksbergere og Københavnerne tumler rundt mellem hinanden i broderlig forening. Der var mere stil over det i gamle dage, hvor to-dækker-sporvognene nok gjorde et fint hårnålesving ind i København, men dog i alt væsentligt befordrede Frederiksbergere i deres egen by.

Lokalpatriotismen er stor hos alle borgerne i Frederiksberg kommune, både hos dem, der ved passende lejligheder højlydt kundgør, at her ligger hele landets mønsterkommune, og hos dem, der føler, at sandheden kræver et par kritiske bemærkninger om, at visse mangler dog nok kan konstateres. Hvordan den kære, lille indemurede by engang skal finde sin plads i en hovedstadsordning, kan man næppe holde ud at tænke på. Måske var det en opgave for de frederiksbergske præster gennem en årrække at prædike om, at udligning af skatter kan være en retfærdighedshandling, selv om kommunegrænsen i så fald ville blive endnu mindre mærkbar.

Det frederiksbergske kirkeliv er ikke væsensforskelligt fra det kirkelige liv, der rører sig på den anden side af Værnedamsvej. Det afspejler vel til enhver tid de strømninger, der er i den danske folkekirke. Men alligevel kan det måske nok fremvise sit særpræg ved at gælde et

begrænset område, hvor et fællesskab på alle måder lettere manifesterer sig, end det gør i en langt større kommune. 1897 blev Frederiksberg en selvstændig kirkelig administrativ enhed, idet Frederiksberg provsti blev oprettet. Vi nærmer os nu 75-års dagen herfor, og det er den ydre anledning til, at jeg her forsøger at give nogle træk af provstiets historie i $\frac{3}{4}$ århundrede. Det bliver ikke en lærd historisk afhandling, men snarere nogle glimt i causerende form – dog forhåbentlig uden alt for slemme fejl – og så vil jeg gerne knytte mine betragtninger til de forskellige provsters »regeringstid« for ligesom at have et skelet at hænge tingene op på. Men jeg forbeholder mig ret til at følge en eller anden sag eller institution op fra dens begyndelse til dens videre og endelige udvikling. Derved kan kronologien brydes, mens det rent saglige bliver klarere.

Min berettigelse til at skrive disse linjer er min personlige tilknytning til Frederiksberg kommune. Jeg har næsten gjort hele felttoget med i den omhandlede periode. Jeg blev født i Smallegade 38 B, da provstiet kun var to år gammelt, på et tidspunkt, da min far var præst ved Den danske Diakonissestiftelse. Kun ti år af mit liv var jeg udenfor den frederiksbergske atmosfære, bortset fra besøg hos min mormor på Maglekildevej. Det var fra 1906 til 1916. Da jeg kom til København som student 1916, kom jeg ganske vist netop til København og ikke til Frederiksberg, men jeg boede de følgende 7 år hos den tidligere præst på Frederiksberg, HARALD OSTENFELD, som nu residerede i bispegården i Nørregade. Sammen med familien Ostensfeld fandt jeg min søndagsvej til Solbjerg Kirke. Da min eksamen i slutningen af 1922 nærmede sig, gik bispemesteren gennem stuen rygende på sin lange pibe og sagde følgende: »Hans Koch skal have en hjælpepræst, og det skal du være. Du kan blive boende her på de sædvanlige betingelser«. Jeg ved ikke, om han fik et svar eller bare forsvandt i en røgsky, men sagen var afgjort, og jeg var da klog nok til at forstå, at det var et godt tilbud. Fra 1. marts 1923 til 30. september 1968 virkede jeg som præst ved denne kirke, hvor altså hele min præstegerning faldt. Jeg er indsat fire gange i Solbjerg Kirke, som hjælpepræst, kaldskapellan, residerende kapellan og sognepræst. Den første indsættelse var ikke særlig pompøs. Den bestod i, at Hans Koch efter prædikenen oplæste den smule papir, som en hjælpepræst får, og føjede til, idet han så ned på mig, der stod og hørte

efter: »Ingen skal foragte Dem for Deres ungdoms skyld.« Så var det sket, og ingen af os anede, at det skulle blive indgangen til mere end 45 års tjeneste ved den samme kirke. De sidste 23 år var jeg tillige provst på Frederiksberg. Selv om jeg nu på mine gamle dage er gået i »kloster«, må jeg dog siges at være helbefaren i den by, hvor man ganske vist, hvad sejlads angår, er henvist til de stille kanaler bag sjette Frederiks ryg i den skønneste af alle parker, Frederiksberg Have.

Frederiksbergs kirkehistorie begynder naturligvis ikke 1897. Trods Hollænderbyens trængsler under svenskekrigene 1658-60 og under ildsvåde og anden ulykke tog byen efterhånden form og nødvendiggjorde, at en kirke dukkede op. Den kirkelige forbindelse mellem København, Rødovre og Hvidovre og Brønshøj måtte til slut opgives, og det var det, der skete i 1897. Men en kirke var der altså i byen. Først en ret midlertidig, som lå der, hvor Frederiksberg begravelsevæsen nu har til huse i Pile Allé. 1734 blev så det kirkehus rejst, som den dag i dag ligger på den anden side af alléen, kirken på pladsen med de grønne træer. Den ottekantede bygning bærer tydeligt præg af hollandske forbilleder og havde da også hollænderen FELIX DUSART som arkitekt. 6. januar 1734 blev den indviet af Sjællands biskop CHRISTEN WORM i overværelse af Christian den sjette og kronprinsen. Frederiksberg Kirke kan vel næppe kaldes en domkirke, men den bærer i kraft af sin ælde byens navn, og dens ærværdige særpræg har bevirket, at den har været det frederiksbergske borgerskabs kirke fra slægt til slægt.

Men derfor kan man godt sige, at Frederiksbergs kirkehistorie og det kirkelige liv i byen daterer sig fra oprettelsen af det selvstændige provsti. I hvert fald krævede kommunens størrelse på det tidspunkt en rationel opdeling i flere sogne. Væksten i folketal gjaldt også København. For at forstå sammenhængen mellem de to kommuners vækst og det kirkebyggeri, der nu begyndte at udvikle sig, må vi gribe et par år tilbage fra 1897. I København byggede staten et par kirker, men de kunne ikke holde trit med befolkningsudviklingen. Først da 7 lægmænd stiftede det Københavnske Kirkefond, kom der system i kirkebyggeriet. Det var på frivillighedens grundlag, man tog denne opgave op. Kirkefondet arbejder den dag i dag og kan vel se tilbage på rejsningen af op mod 80 småkirker i København. Det Københavnske Kir-

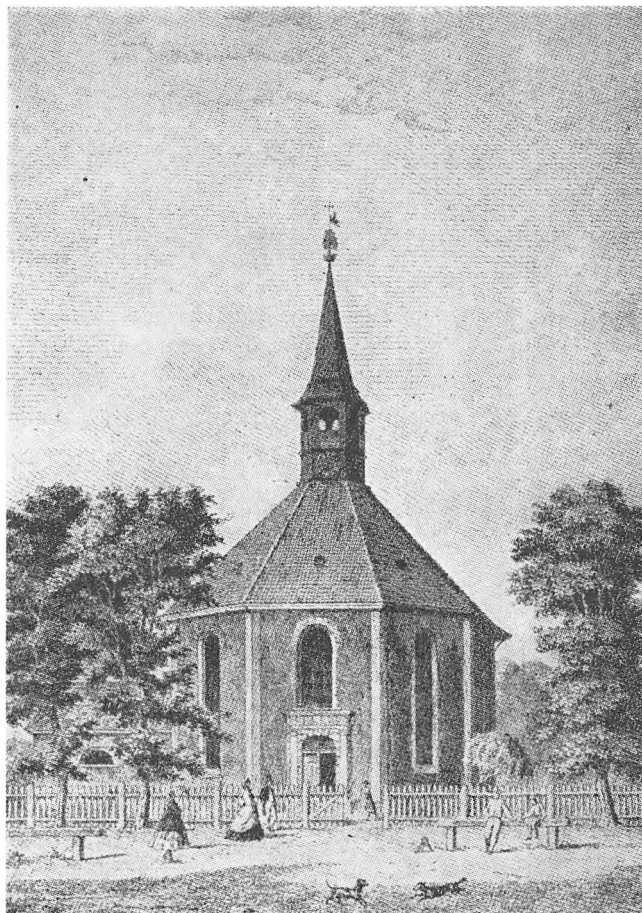
kefond kom aldrig formelt til at tage sig af kirkebyggeriet på Frederiksberg, og medens fondet i København beholdt ejendomsretten til kirkerne, som man opførte, og kaldsretten til de præster, man ønskede ved disse kirker, så overlod man på Frederiksberg straks kirkerne til staten og undgik dermed de vanskeligheder, som Kirkefondet gennem årene har haft med at overgive dets kirker til staten af økonomiske årsager. Men kan man end notere denne forskel i kirkernes ydre kår, så var inspirationen den samme, tankerne og arbejdsmetoderne viser en dyb sammenhæng. Den frugtbare østenvind blæste ind over bygrænsen.

Man kan godt angive en ganske bestemt dato for kirkesagens begyndelse på Frederiksberg, nemlig d. 12. november 1893, da sognepræsten ved Frederiksberg Kirke, OTTO VALDEMAR GLAHN, indsatte Harald Ostenfeld som distriktspræst for sognets nordre del. Begyndelsen var beskeden. En sal, der tidligere havde været brugt som højskole, Falkenstjernes Højskole, og senest havde været tilholdssted for Københavns Valgmenighed, som nu var ved selv at bygge kirke, var blevet ledig. Et par behjertede damer henvendte sig til Udvalget for Københavns Kirkesag om en præst, og fik henvisning til den 29-årige pastor Harald Ostenfeld, der på det tidspunkt var sognepræst i Bandholm på Lolland. Han sagde ja, og Glahn indsatte ham som præst. Salen var ikke nem at finde, den lå for enden af Christian Winthers Vej rundt om et hjørne, men her begyndte det at gro, her blev kirkefondets tanker omplantet til frederiksbergske forhold, og Ostenfeld var den rette mand.

Her må vel så være stedet til en karakteristik af Glahn og en beskrivelse af alt det, han satte i gang. OTTO VALDEMAR GLAHN blev født 1847. Slægten rummede mange præster og officerer. Han var selv officerssøn. Han havde således en bred kulturel baggrund. 1876 begyndte han som medhjælper i Frederiksberg-Hvidovre pastorat, i 1882 blev han 2. kapellan pro loco, 1889 residerende kapellan, 1893 sognepræst og 1897 byens første provst. Han døde 1908 og virkede således 33 år på Frederiksberg.

Glahns planer var først og fremmest at få det store sogn delt. Det havde på den tid over 60.000 indbyggere. Tre nye kirker var hans foreløbige mål, men det viste sig dog snart, at dermed var behovet ikke

Frederiksberg Kirke
set fra Frederiksberg
Runddel o. 1850.
(Litografi af E. Zeu-
then. Københavns
Bymuseum).

dækket. Der blev da også rejst 5 nye kirker, inden Glahn døde, men herom skal der blive berettet i tur og orden. Begyndelsen var bedesalen på Christian Winthers Vej.

Men det var kun én side af Glahns omfattende virksomhed. Den anden og meget væsentlige indsats kom af den sociale forståelse, han var i besiddelse af. Derfor begyndte han menighedspleje og sygepleje. Vi må ikke glemme, at vi her befinder os i en tid, hvor ingen havde tænkt på en virkelig social lovgivning. Der var endnu ca. 40 år til Steinckes socialreform så lyset. Man har i dag lidt svært ved at tænke sig begrebet fattige bortset fra, at der altid i et samfund vil være folk, der

af forskellige grunde befinder sig i asociale tilstande, og der er der til enhver tid opgaver at tage op også fra kirkens side. Man kan lige skænke Kirkens Korshær og Kofoeds Skole en venlig tanke. Men den fattigdom, der får mange mennesker til at leve på sultegrænsen uden at have ret til at blive hjulpede, hører ikke hjemme i vor tid. Men den gang var der rige og fattige og sociale forskelle, så det forslog. Og hvem skulle hjælpe? Kirken var nærmest til det, og det indså bl.a. provst Glahn. Han begyndte en menighedspleje ud fra sine egne stuer. Det drejede sig simpelthen om at skaffe mad og penge til dem, der led nød. Midlerne hertil kom ind ad frivillighedens vej. Derfor fik hvert nyt sogn sin menighedspleje, og i dag er disse lokale institutioner samlet i en stor organisation: De Samvirkende Menighedsplejer, som bl.a. driver et par store sygehjem og et vidt udstrakt arbejde særligt blandt ældre mennesker. Jeg har selv i min lange præstegering oplevet skredet i den sociale udvikling og fremvæksten af den sociale forsorg og dens lovgivning.

I min første præstetid var der hver vinter mange mennesker, der vinteren igennem måtte hjælpes med brændsel, og mange, der var taknemmelige for med passende mellemrum at få et kort af nogle få kroners værdi til indkøb hos hørkræmmeren. Det var et nødtørftigt supplement til det daglige brød. Jeg tror nok, at klipfisk var en af de ting, man erhvervede sig hos hørkræmmeren, for den var billig, ja det er da for den sags skyld god mad. I mine senere præsteår forsvandt det meste af denne smågodgørehed. Men der er dog stadig brug for en håndsækning i særlige tilfælde. Bedst er det, om man i en akut situation og helst, hvor det drejer sig om det, man kalder skjult nød, kan give et rundeligt beløb. De frederiksbergske menigheder har i reglen haft forholdsvis let ved at skaffe de fornødne midler til menighedsplejen. Men ellers gælder det om at udnytte den sociale lovgivning og eventuelt hjælpe folk med at finde ud af den, for mange af paragrafferne kan nok være lidt indviklede for almindelige mennesker at hitte ud af. Her vil jeg gerne sige et par venlige ord om det kommunale socialkontor og dets embedsmænd. Enhver præst kan gå i samarbejde med dette kontor og møde god vilje til i fællesskab at finde ud af tingene. Det kan dreje sig om hjem med mange børn eller megen sygdom eller om enlige mødre, og man kan naturligvis komme langt ved at bruge

Otto Valdemar Glahn.
(Fotografi. Det kgl. Bibliotek).

de lovfæstede kanaler, men det kan hænde, at en ekstraordinær hjælp kan være nødvendig, og så er det godt at gå i samarbejde med kommunen og dens familievejledere. Det kan da også hænde, at man talte sig til rette med socialkontorets chef om, at han kunne finde lidt ekstra penge, og når så jeg også kunne gøre det, kunne vi slå halv skade. Den slags samarbejde går lettere i en kommune, hvor vi alle kender hinanden. Jeg husker da med stor glæde et møde, hvor præsterne samledes med chefen for socialkontoret og hans fire kontorchefer til en meget instruktiv forhandling.

Fattigdom er ikke det samme, som det har været, men derfor er der dog stadig brug for at have en menighedspleje, og der er stadig grund til, at kirken skal interessere sig for sociale forhold. Der er da også mangler i den sociale lovgivning, og jeg siger vel ikke for meget, når jeg siger, at der ikke er dækning for behovet for gode pensionistboliger

og børnehaver, end ikke på Frederiksberg. Men det er godt, at man ikke mere skal være henvist til den private godgørenhed, men at det er ens borgerret at blive hjulpet i en nødssituation, eller når alderen kommer. Ikke mindst folkepensionistordningen og invalidepensionerne er store sociale fremskridt. Kirkens pionerarbejde er her som på så mange andre områder blevet afløst af det, som stat og kommune efter lovgivningen yder.

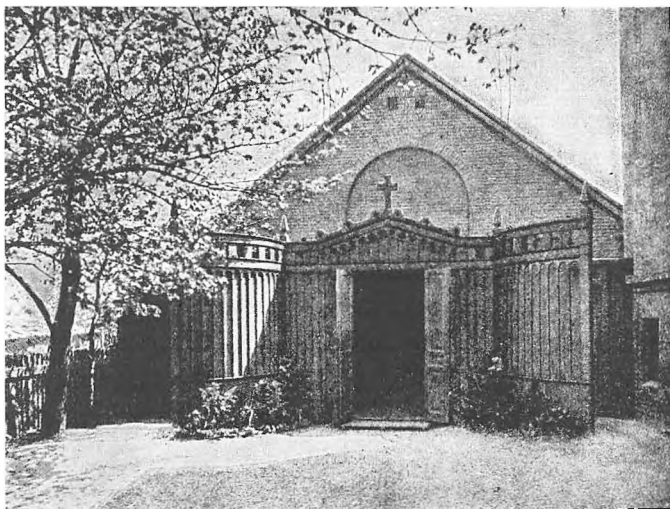
Inden vi slutter dette længdesnit af menighedsplejens udvikling, må vi sige et par ord om julevelgørenheden. Den har på Frederiksberg en særstilling, idet en borgerforening, Frederiksberg Julebespisning, hvert år indsamler mange penge, som uddeles gennem de lokale menighedsplejer et par dage før jul. Jeg vil ikke påstå, at folk måtte sulte, hvis de ikke kunne gå hen på en skole og hente flæsk og risengryn og brød og andre rare sager, men jeg vil mene, at mange steder betyder denne juleuddeling et tilskud til en glædelig jul. Vi hverken kan eller skal frigøre os fra den tanke, at julen skal have sit lille tilskud af materielle goder. Menighedsplejerne har været taknemmelige for at få lov at være mellemmand, når de frederiksbergske borgere ønsker at dele julegaver ud.

Som sagt: tiderne har ændret sig til det bedre, men endnu kan der være opgaver, og der er i hvert fald god grund til at sende vore forfædre en venlig tanke, og her var Glahn altså en foregangsmand. Så må vi vel håbe, at vi ikke kommer til at opleve arbejdsløshedens svøbe, som vi kan huske fra trediverne.

Det næste længdesnit, som vi nu må føje ind, gælder sygeplejen, og atter er det Glahns initiativ, vi må begynde med.

Vi må igen gribe nogle år tilbage før provstiets udskillelse. I forhandlingsprotokollen for Frederiksberg Menighedspleje fra mødet d. 27. maj 1891 læser vi, at hovedforhandlingsspørgsmålet, sygeplejen, indleddes af pastor Glahn. Det var endnu ret nyt med menigheds-sygepleje, selv om der var spæde spirer, bl.a. plantet af Den danske Diakonissestiftelse. Glahn var den mand, der tog sagen op på Frederiksberg. Udviklingen var her den samme som overalt, menighedspleje og sygepleje knyttedes sammen, idet sygeplejen blev en underafdeling af menighedsplejen. I mødet i maj 1891 blev frk. ANNA GJERDING antaget som forstanderinde (hun blev efter et par års forløb gift

Bedesalen på Christian Winthers Vej.
(Københavns Kirkesag
1890-1915).

med pastor SCHAMBY ved Frederiksberg Kirke) med en årlig løn af kr. 1000. De andre plejersker lønnedes med kr. 20 om måneden foruden passende bolig, hvilket i mange år betød et miniaturagtigt kammer samt kr. 30 månedligt til kostpenge. Det første års budget var på kr. 2000, som sognets beboere skulle skaffe, hvad de gjorde uden besvær. Institutionen er vokset siden da. Det sidste regnskab fra 1969-70 viser en omsætning på kr. 4.790.087, ja det er rigtigt: over $4\frac{3}{4}$ millioner. Staben er på 29 sygeplejersker og 6 sygehjælpere, og foruden arbejder der på deltid over 200 i husmoderafløsningen og hjemmehjælpen. Der er i dette år aflagt lige ved 67.000 sygebesøg.

Denne vækst kræver naturligvis en forklaring. Den er ganske enkelt den, at den sygepleje, der udsprang af Frederiksberg Sogns Menighedspleje voksede i takt med sogneudskillelserne. Bestyrelsen kom til at bestå af sognepræsterne på Frederiksberg suppleret med et par læger, en jurist og en pengekyndig mand. I en årrække skaffedes midlerne gennem menighedernes gaver. Så begyndte så småt et samarbejde med kommunen, som betalte 50 øre for de besøg, den ønskede aflagt, men først da kommunerne ad lovgivningens vej skulle have sygepleje oprettet blev den endelige overenskomst med kommunen truffet, idet man foretrak at bede Frederiksberg Menighedspsygepleje administrere denne kommunale opgave. Lønningerne blev i 1939 regulerede efter

Dansk Sygeplejeråds takster. I dag betaler kommunen altså hele gildet, og al sygepleje er gratis for alle byens borgere.

Senere blev den kommunale husmoderafløsning og hjemmehjælp koblet til, og endelig blev menighedssygeplejen bedt om at overtage administrationen af kommunens plejehjem, Bakkegårdshjemmet. Boligforholdene for sygeplejerskerne bedredes gennem gaver. Først fik man villaen Steen Blichers Vej 21, så ejendommen Bredegade 19-21, og endelig kom som slutstenen på værket det store byggeri på Storm Petersens Vej, hvor der nu er moderne kontorer, hyggelige små lejligheder til en del af sygeplejerskerne og en god mødesal. Dette byggeforetagende blev et fællesskab med kommunen, idet denne i den ene opgang indrettede et kollegium for gifte studerende. Menighederne på Frederiksberg yder hver årligt kr. 300 som et pro forma bidrag for at få lov at bestyre menighedssygeplejen, men man kan jo nok sige, at disse penge er ganske ligegyldige rent økonomisk set i forhold til et budget på op mod 5 millioner.

Der er to ting, der er interessant i denne sag. Den ene er, at kommunen lader en kirkelig institution drive en kommunal funktion. Om det skal blive ved at være sådan i al fremtid, skal jeg ikke kunne sige. Men arbejdsfællesskabet har været godt, selv om vi undertiden fra menighedssygeplejens side syntes, at postgangen tog længere tid den ene end den anden vej. Den anden ting er, at både sygepleje, husmoderafløsning og hjemmehjælp er samlet under én hat, hvad der ellers ikke er almindeligt, men det er såre praktisk, da den hjælp, der skal ydes på disse tre områder ikke så sjældent griber ind i hinanden. Frederiksberg Menighedssygepleje har gennem denne ordning bevaret forbindelsen med byens præster og sognenes menighedsplejer og derved holdt sig nær til Glahns oprindelige idé.

Glahn blev selvfølgelig menighedssygeplejens første formand. Men man tør vel nok sige, at det på afgørende måde blev frk. MARIANNE GARDE, der kom til at befæste menighedssygeplejens position overfor menighederne, patienterne og de offentlige myndigheder. Hun afløste frk. Gjerding som forstanderinde i 1895 og fungerede til 1925. Hun var ikke uddannet som sygeplejerske, men som lærerinde. Hun tog en kort supplerende uddannelse for at sætte sig ind i sin nye opgave, som

Marianne Garde.
(Fotografi i privateje).

hun løste så godt, at hun endte med at blive æresmedlem af Dansk Sygeplejeråd. Hun havde store administrative evner og var en kristen personlighed, der kunne omgås mennesker fra alle samfundslag. Hun blev en førende skikkelse både i menighedssygeplejen, hvor hun formåede at skabe et godt hjem for de sygeplejersker, der boede der, og i menighedslivet på Frederiksberg. Hun kom fra Frederiksberg menighed, men da Solbjerg Kirke blev bygget i 1908 kom hun til at høre til Solbjerg menighed. Hun var en af dem, der tog vel imod mig, da jeg som ung præst begyndte i 1923. Jeg kan med sandhed sige, at hun på mange måder var den, der opdrog mig til præstegeringen, så vi kom til at stå hinanden meget nær. Hendes navn fortjener at nævnes, når der skal fortælles lidt om kirkens liv på Frederiksberg i dette århundrede.

Men det var altså Glahn, der begyndte. Hvordan var så den mand? Jeg har ikke kendt ham og ofte været ked af, at jeg ikke gjorde det,

fordi jeg var sikker på, at han var en mand, man kunne have lært meget af. Men på den anden side synes jeg, at jeg kender ham gennem hans søn THORKIL GLAHN, som en tid var præst ved sin fars gamle kirke og senere sognepræst ved Jesuskirken i Valby. Han var en af mine bedste venner og en mand med så fine karakteregenskaber, som jeg sjældent har set mage til. Jeg er vis på, at han har lignet sin far. Men lad mig citere et par af de udsagn om Otto Valdemar Glahn, som jeg har fundet frem. Ostenfeld siger om ham: »Pastor Glahn var en god mand at arbejde sammen med. Han var i stand til at ordne noget og hjælpe i gang. Han var villig til det og havde en meget heldig hånd. Aldrig tænkte han på sig selv, men kun på, at Guds riges gerning kunne blive gjort på bedste måde. Når jeg hørte andre unge præster besvære sig over forholdet til ældre, så var det mig fuldkomment fremmede tanker, thi den, som jeg først og fremmest søgte hjælp og råd hos, var Glahn.« Ved hans død skrev Ostenfeld i menighedssygeplejens årsberetning: »Der er ingen, til hvem menighedssygeplejen står i større gæld end til provst Glahn. Savnet af ham føles af os alle, både dem, der arbejder i menighedssygeplejens tjeneste, og dem, der sidder i bestyrelsen. Vi tror uden overdrivelse at kunne sige, at sygeplejen ved det arbejde, som den i årenes løb har udført, har gjort sig uundværlig og står som et levende minde om provst Glahns virksomhed.« Eller vi kan citere frk. Gardes ord: »Det var Glahns kærlige tanke og uselviske sind, der stod bagved, og så var han dejlig i samarbejdet.« I Chr. Rasmussens bog om Frederiksberg Kirke (1933) læser vi: »Som prædikant var Glahn ikke af dem, der for frem med stormægtighed i tale eller visdom, men der var et tilforladeligt, redeligt præg over hans tale.« Fra Ostenfelds begravelsestale over Glahn citerer vi: »Han havde tro til mennesker – ja, han havde et forbavsende lyst syn på mennesker, han gik tillidsfuldt til dem, og mennesker fik tillid til ham, fordi han ikke søgte sit eget – han var en helt igennem reel karakter, som man kunne stole på, derved vandt han også menneskers tillid. Men den dybeste grund til, at han havde en lykkelig hånd var den, at han ville være et redskab i Guds hånd.... Derfor var han også en god mand at arbejde sammen med, han kunne så godt give plads for andre.« Hans svigerdatters udsagn om ham lyder sådan : »Han var en rigtig præst, god og

flittig, fordringsløs og uendelig lykkelig i sit hjem, en fortrinlig pædagog, som talrige af hans konfirmander blev præget af.«

Når der skal skrives noget om provstiets historie, fortjener Glahn at blive nævnt med hæder, fordi hans administrative dygtighed, hans evne til at se tidens opgaver og løse dem, hans brede kirkelige syn og hans noble karakter sammen med hans kultur og hjertevarme var med til at lægge kursen i kirkelivet på Frederiksberg i dette århundrede. Der lever nok nogle endnu, som mindes ham personligt med taknemmelighed. Vi andre må nøjes med at læse om ham og ønske, at vi havde kendt denne gode mand.

Tilbage til kirkebyggeriet. Selvfølgelig er kirkehusene kun de ydre tegn. De danner rammen om en arbejdende menighed. Det var den dagsorden, der blev stillet fra kirkesagens side. Nu skulle kirken ikke mere blot være en fungerende præst, der forrettede, hvad han skulle, deriblandt bunkebryllupper og massebegravelser, men nu skulle man have nye arbejdscentre, hvor en menighed vejledet af sin præst kunne komme igang med at bære vidnesbyrd om troen. Man kan godt kalde det, der var ved at ske en vækkelse og måske også finde rødder tilbage til de gamle vækkelser, men rigtigere er det nok at sige, at det er kirkens svar på fritænkeriets opblomstring med Georg Brandes som hovedfigur. Skulle jeg endelig kalde det noget, så vil jeg foretrække at tale om, at det ganske simpelt var en praktisk måde at tage opgaverne op på, fordi man havde opdaget, at kirken ikke betød ret meget i folks dagligliv. I vore dage har man så nemt ved at sætte folk i bås og bruge slagord om hinanden. Sagt på moderne sprog er der ingen tvivl om, at vore forfædre omkring århundredskiftet var nogle slemme aktivister. Rent bortset fra, at det nødvendigvis ikke behøver at være nedsættende at være aktivist, så vil jeg alligevel hellere holde mig til, at det drejer sig om mennesker, der i dybeste forstand følte sig forpligtede overfor et stykke arbejde, der skulle gøres. Jeg vil også mene, at teorierne spillede en mindre rolle, selv om debatten om forholdet mellem stat og kirke nok kunne komme frem. Måske hørte man mere om denne debat på den anden side af Værnedamsvejen. Det kom nok af to ting. For det første, at de, som byggede kirker på Frederiksberg, ikke beholdt ejendomsretten til dem. For det andet, at de personlighe-

der, der bar sagen frem, var mere praktikere end teoretikere. Jeg tænker her især på Glahn og Ostenfeld.

Skemaet for opbygningen af menighedslivet er stort set det samme alle steder, selv om der kan findes betydelige nuancer. Det bestod kort sagt i, at en kreds af lægfolk sammen med deres præst fik rejst et kirkehus. Så snart det ene var rejst, begyndte man at tænke på knopskydning. Det var byens vækst, der gjorde det nødvendigt. Kredsen om en kirkesag kunne være meget beskeden til at begynde med, men den voksede i reglen hurtigt. Søndagsgudstjenesten var kraftcentret, og altergangen blev hurtigt et naturligt led i hver gudstjeneste i modsætning til tidligere, hvor den var forbeholdt de store højtider og konfirmationerne. Jeg tror, at det skal være et af folkekirkens faste punkter, at nadverens sakramente har sin naturlige plads, hvor det ikke så meget gælder om at have de rette teologiske meninger som den gode praksis. Dåben var naturligvis den eneste virkelige forbindelse til alle sognets beboere, og derfor er det ganske naturligt, at man overalt prøvede at følge dåbens gave op gennem søndagsskoleundervisning og ungdomsarbejde af forskellig art. Bibelkredse og kredse for Ydre Mission groede også frem, ofte i private hjem. Arbejde for ældre blev taget op, og dengang var kirken nogenlunde ene på skansen, hvad dette arbejde angår. Det ligger noget anderledes i dag, hvor ældreklubber af politisk og humanitær observans skyder op som paddehatte, og det kan man kun glæde sig over, selv om andespil ikke hører til åndslivets højdepunkter. Menighederne organiserede sig med møderækker, hvor der var mere eller mindre åbent tilgængeligt fællesskab. Der var meget, der fik god vækst og lykkedes. Senere kunne det vel knibe af og til med at holde alt det i gang, som man havde sat i scene. Men det er ikke tilfældigt, at en bog af Ostenfeld hedder: »Arbejdslyst og arbejdsmod.«

Det begyndte i Bedesalen på Christian Winthers Vej under såre primitive forhold. Præsten måtte hen i tide søndag morgen for at se til, at kakkellovnen ikke røg. Kredsen var lille, men voksede hastigt. Endnu er der måske et par stykker tilbage, som kan huske den tid, men jeg har kendt mange af dem, der var med, da man begyndte i Bedesalen. De glemte det aldrig, det prægede dem hele livet. Sagen var den, at Harald Ostenfeld var manden til dette pionerarbejde.

Ostenfeld yndede at sige, at han var en fra 64, og han var således

Sankt Lukas Kirke. (Jonals fot. Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

29 år, da han kom til Frederiksberg. Han var vokset op i en landsbypræstegård, men han havde lyst til en præstegering i storstaden. Det var der to grunde til, siger han: »Det stærke indtryk, som min søndagsskolegerning og den dermed følgende berøring med børnenes forældre gjorde på mig, og min stadige læsning af »Socialdemokraten« i min regentid. Det forekom mig, at blandt dette blads læsere, hvor livskampen var hårdest, var der så stærk en trang til og brug for Kristi evangelium.« Han måtte nu først være præst tre år i Bandholm, inden han blev kaldet til præst på Frederiksberg i 1893. Allerede marts 1896 blev grundstenen lagt til St. Lukas Kirke, og 30. maj 1894 blev kirken indviet. Den er bygget på en grund, der blev skænket, og dens arkitekt var VALDEMAR KOCH, som har bygget et par københavnske kirker, som ligner den umiskendeligt. Ostfeldt siger, at det mest mærkværdige ved tegningen var, at der var tænkt på et thekøkken i den lille

samlingsal, der kaldes sakristiet, og som ligger over alteret. Det havde man aldrig set før, og man kan jo nok sige, at det var beskedne forhold at sanles under, når man tænker på de gode menighedslokaler, som senere kirker er udstyret med. På ét punkt ligner denne kirke alle andre kirker på Frederiksberg. Toiletforholdene er elendige. Præsten skal i reglen ud og ind og rundt om hjørnet, og samles der større forsamlinger, kan der blive tale om kødannelser. Solbjerg Kirkes sanitære forhold var oprindeligt de værste, idet toiletterne lå i alternichen, så når præsten stod og begyndte på nadverritualet: »Opløft eders hjerter«, overdøvedes han af bruset fra de små rum. Vi fik dem dog senere lagt ned i kælderen, hvad de ikke blev større af.

Indvielsen af St. Lukas Kirke var en stor begivenhed, og den eneste bekymring, man havde, var, om kirken var for stor, men den bekymring kunne man have sparet sig. Så skete der for øvrigt noget ret mærkværdigt, idet pastor GUTZON PETER MÜNSTER i 1896 blev ansat som præst for St. Lukas Sogns nordre distrikt. Man kan ikke ligefrem sige, at de to menighedskredse arbejdede som konkurrenter, men de havde i hvert fald hver sit præg. Det står mig ikke helt klart, hvorfor denne ansættelse fandt sted, men det har muligvis en sammenhæng med, at missionshuset Siloam på Grundtvigsvej blev bygget 1894. Det er nu for længst nedlagt. Ostenfelds kreds var bred folkekirkelig, Münsters udpræget indremissionsk. En rigmand hjalp denne kreds til missionshuset Sindshvile på Helgesvej. Det endte ret hurtigt med, at de to kredse fandt sammen, og så blev Sindshvile samlingsstedet for alt det organiserede arbejde i St. Lukas Sogn. Men skal man tale om kirkelige retninger i det frederiksbergske kirkeliv, gør man ingen uret ved at sige, at St. Lukas menighed er den, der har stået Indre Mission nærmest.

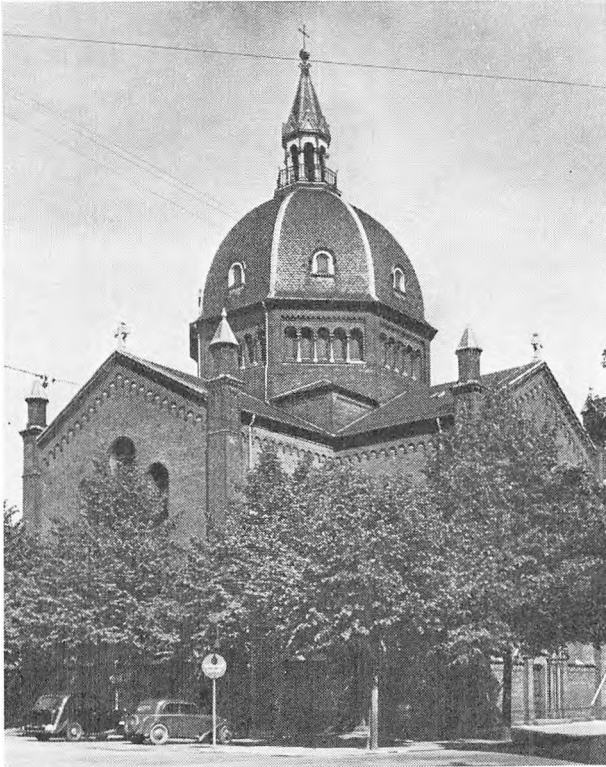
Karakteristisk for arbejdstempoet var, at så snart St. Lukas Kirke var indviet, begyndte man at samle ind til en ny kirke. Man havde fået en grund foræret og fik den nu mageskiftet med en bedre beliggende grund. Frederiksberg Sogn havde sparet nogle penge sammen til kirkebyggeri, og under provst Glahns ledelse blev der nu nedsat en kirkekomité med medlemmer fra begge sogne. Man nåede op på kr. 78.000, kort før kirken skulle indvies, men da Ostenfeld, der havde lovet at blive sognepræst ved den nye kirke ikke ville være præst ved en kirke med gæld, måtte han sige, at de sidste 6000 kr. skulle skaffes

Sankt Thomas Kirke.
(Jonals fot. Frederiksberg
Kommunes Biblioteker).

og det i en hast. Pengene kom, og den 8. juni 1908 blev Solbjerg Kirke indviet. Glahn var blevet syg og kom ikke med til indvielsen, men Solbjerg er dog en kirke, som Glahn har været med til at planlægge.

Når jeg har fulgt Bedesalens, St. Lukas Kirkes og Solbjerg Kirkes tilblivelseshistorie lidt udførligere op, end jeg agter at gøre med de andre kirkers historie, så kommer det ikke bare af, at Solbjerg Kirke blev mit virkeområde, men af, at jeg mener, at takket være Ostfeldts personlighed kan denne begyndelse tjene som paradigma på alt det, der lå i tiden angående kirkesyn og arbejdsmetoder. Det betyder ikke, at de andre kirker ikke har deres historie og deres minder eller er ringere på nogen måde. Meningen med denne artikel er at give nogle glimt fra det frederiksbergske kirkeliv, som kan være karakteristiske for tiden, og ikke at skrive en udførlig kirkehistorie og nævne alle de præster og lægfolk, der har gjort tjeneste rundt om i sognene. Arbejdslyst og ar-

Sankt Markus Kirke.
(Jonals fot. Frederiks-
berg Kommunes
Biblioteker).

bejdsmod og offervilje er vel de tre ting, der prægede kirkesagens frembrud både i København og på Frederiksberg.

Men nu må vi tilbage til de kirker, der blev bygget i Glahns tid som provst. Da St. Lukas Kirke var rejst, samlede en komité under Glahns formandsskab ind til de to næste kirker, St. Thomas og St. Markus. Et beløb indsamlet i anledning af Christian den niendes og dronning Louises guldbryllup blev skænket til kirkebyggeriet, og i øvrigt gik det fint med indsamlingen. Glahn fik højtidsøfret afløst, og dermed blev der midler til beskedne præstelønninger. Begravelsesvæsenet blev en selvejende institution, som nu nærmest fungerer som et udvalg under kommunalbestyrelsen med en politisk valgt bestyrelse og provsten som født medlem. Kommunen måtte for overtagelsen betale kr. 4000 om året til hver af kirkerne på Frederiksberg. Man sagde stop, da Flintholm Kirke kom til.

Mariendals Kirke.
(Jonals fot. Frederiksberg
Kommunes Biblioteker).

St.Thomas Kirke blev indviet 6. februar 1895 på en af staten skænket grund og opført af arkitekt C. LENDORFF, som også var arkitekt for St.Markus Kirke, der blev indviet i november 1903. Pastor SOPHUS MÜLLER blev St.Thomas Kirkes første sognepræst, JENS LAURSEN St. Markus’.

Dermed var Glahns tanke om fire sogne, og altså tre nye kirker, gået i opfyldelse, men det viste sig, at der var behov for endnu en kirke. Den næste blev Mariendals Kirke på Nitivej. Niti er forbogstaverne i justitsråd Niels Josephsen og hustru Thora Josephsens navne. St.Thomas Sogn var nu vokset fra 12.000 til 22.000 mennesker. Justitsråden skænkede en grund, og på den rejstes ved Det københavnske Kirkefonds hjælp en midlertidig kirke af Kokolit (senere flyttet til Aldersro sogn). Den blev indviet 1905, og 15. marts 1908 blev Mariendalskirken indviet. Kirkekomitéen samlede en del penge ind, men det var dog

stadig justitsråden, der pungede ud. Derfor er det velfortjent, at han sammen med sin hustru har fået sit gravkammer under kirkens kor, hvor ægteparrets afsjælede legemer hviler i to sarkofager af bornholmsk granit, prydet med en hel række skal vi sige halvædle stene. Slotsarkitekt THORVALD JØRGENSEN har tegnet kirken og denne kirke var den første på Frederiksberg, der har gode menighedslokaler bygget sammen med kirken. Her kan man finde husly for arbejde blandt unge og ældre. Men man skal nu helst have landkort med for at finde rundt i husets snoede gange. EMIL ALBECH, der senere blev seminarieforsøger i Tønder, blev kirkens første sognepræst. Albech havde ligesom Ostenfeld mistet det ene øje, derfor måtte de have pastor TOLSTRUP med, når de skulle tale under fire øjne.

Hermed slutter beretningen om alt det, der skete i provst Glahns tid, men det var jo heller ikke så lidt. De efterfølgende provster har ikke haft tilsvarende initiativ eller personlig andel i det kirkebyggeri, der endnu var for hånden, fordi det blev det naturligste, at det var det sogn og dets præster, fra hvem udskillelsen skulle ske, som påtog sig ansvaret for bygningen af den nye kirke. I det hele taget kan man vel nu sige, at pionertiden var ved at være omme, og efter den kommer så vedligeholdelsen af det, der er groet frem. Alt liv forløber i bølger.

Formentlig har det været en selvfølge, at HARALD OSTENFELD blev Glahns efterfølger som provst. Han nåede i sin provstetid kun at være med til én kirkeindvielse, Godthåbskirkens. Denne kirke har ligesom Mariendalskirken sin særlige forhistorie. 1866 begyndte det Classenske Fideicommis at opføre nogle arbejderboliger mellem Godthåbsvej og Nylandsvej. Det blev i alt til 24 huse med plads til 378 familier. Det var i virkeligheden et socialt byggeri, der var forud for sin tid. Det var ganske lave huse med små haver foran. Man opførte også en asylbygning, et forsamlingshus og en lille kirke. Kirken blev allerede indviet 1880 med pastor JOHANNES LEVINSEN som præst. Men først da CARL JOHANNES TOLSTRUP blev præst ved Classerne i 1898 begyndte for alvor et sognearbejde på stedet. 1909 blev de Classenske Boliger overdraget til Frederiksberg kommune og kendt modne til sanering. Men det tog adskillige år, inden de forsvandt efter en tid nærmest at have fungeret som en slags husvildeafdeling. Fideicommiset stillede 75000 kr. til rå-

Harald Ostenfeld. (Fotografi.
Det kgl. Bibliotek).

dighed for en ny kirke, og Godthåbs Sogn blev oprettet. En byggekomité blev nedsat, og opgaven var nu at samle de resterende 55000 kr. ind. Grunden blev skænket af en enkelt mand, og arkitekt GOTFRED TVEDE blev kirkens arkitekt. Pastor Tolstrup sagde til arkitekten: gør kirken lys, og det skete. Korets bagvæg dækkes af en fremstilling af Kristus på korset omgivet af engle, modelleret i kalkstuk af billedhuggeren CARL MORTENSEN.

Så oprandt den mærkelige indvielsesdag 19. marts 1911. Biskop PEDER MADSEN fik et ildebefindende og måtte bryde af i sin indvielsestale. Provst Ostenfeld trådte til og fuldførte indvielsen, uden at der gik større skår i højtideligheden. Kong Frederik den ottende, der var tilstede sendte straks Ostenfeld et ridderkors som anerkendelse. Det var meget imod hans principper, men er man først begyndt i det dekorative fag, følger der mere med, hvis man kommer i topstillinger. Osten-

feld tog imod sine dekorationer, men han bar dem aldrig på sit ornat, hvad der af og til blev taget ham ilde op fra højeste sted. Man kan naturligvis være stolt af den anerkendelse, der ligger i at blive dekoreret og ligeledes være stolt af et tomt knaphul, hvis man har en mulighed for at få noget hængt i det. Jeg er enig med Ostenfeld i hans opfattelse af ordener og ornater.

Kort efter Godthåbskirkens indvielse skete der det tragiske, at pastor Tolstrup blev alvorligt syg og døde. Han var den første, der blev begravet fra kirken.

Ostenfelds præstegering på Frederiksberg varede fra 1893 til 1911. Da blev han til forfærdelse for mange udnævnt til Sjællands biskop. Det var kultusminister JACOB APPEL, der foretog udnævnelserne, for dengang blev biskopper udnævnt direkte af ministeren og ikke som nu efter en afstemning i stiftets menighedsråd. Jeg skal ikke indlade mig på en længere karakteristik af Ostenfeld. Man kan læse mere om ham og for den sags skyld også om Hans Koch i min lille bog: »Set fra Smallegade.« Jeg skal kun sige, at han var præst så at sige hele døgnet. Han havde en enorm arbejdskraft og var den dygtige organisator af det menighedsliv, der voksede op om ham. Men han var i en sjælden grad den enkeltes præst. Var der alvorlig sygdom, sad han hver dag ved sygesengen. Han var yderst spartansk i sine livsvaner, dog ikke når det gjaldt tobak, men han var rundhåndet til at hjælpe. Hans forkyndelse kan man ligne ved nærende rugbrød, solid hverdagskost, som man kunne leve videre på i den kommende uge. Det var ikke en højlydt mand, der kom på Sjællands bispestol 1911, men en solidt begavet og praktisk kirkemand, som ved flittige visitatser kom til at kende sit store stift, og en mand, der vandt sine unge præsters tillid, når han havde dem til ordination. Lad mig citere noget af den tale, som Hans Koch holdt ved Ostenfelds bære i Vor Frue Kirke: »Mener I eller mener I ikke, at det har betydet noget for den danske kirke, at vi i 23 år har haft som dens primas en mand, om hvem vi vidste, at intet hensyn til magt, ære eller gunst oppe eller nede kunne bevæge ham til at gå blot eet skridt bort fra den vej, som Gud havde vist ham? Og atter: mener I eller mener I ikke, at det har betydet noget, at vi i 23 år på den øverste plads i vor kirke – og just i en tid som vor – har haft en mand, der var pinligt nøjeseende, ja næsten påholdende, når det gjaldt ham selv og

Godthåbs Kirke. (Jonas fot. Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

hans eget behag, men som i sandhed havde en åben hånd altid beredt til at give der, hvor han mødte den, som manglede, en mand hvis hjerter trang det var at hjælpe og hjælpe til rette dem, som havde hjælp behov? Og sidst men ikke mindst: mener I eller mener I ikke, at det har betydet noget, at der i 23 år på Sjællands bispestol sad en mand, som til de unge præster, der skulle indvies til deres gerning, ud fra sit livs rigeste erfaring kunne tale således, at de skønnede, at for ham var præstegerningen den bedste, den største, der kunne blive et menneske til del her på jorden, og vel at mærke ikke i en imaginær lydefri kirke, men præstegerningen i vor danske folkekirke, den som med alle sine mangler og i al svaghed er vor?»

Vi må igen gøre en lille afstikker og sige et par ord om Frivilligt Drengeforbund (FDF). Dette ungdomskorps tilblivelse skete, mens Glahn var provst og absolut ikke uden interesse fra hans side, men det var dog Ostenfeld, fra hvis menighed FDF stammer. D. 27. oktober 1902 regnes for stiftelsesdagen, men inden da var der gået mange overvejelser forud. Det var HOLGER TORNØE, der gennem deltagelse i søndagsskolearbejdet havde fået trang til at gøre noget mere for store drenge, og så havde han været i England og set Boys Brigade. Her måtte være noget, som også danske drenge kunne samles om, et godt kammeratskab i en disciplineret form. Det var en kristen karakteropdragelse, det gjaldt. Legemet skulle have sit og ånden sit, så gymnastik og langture gik hånd i hånd med bibeltimer og gudstjenester. Tornøe fandt straks tilslutning til tanken hos Ostenfeld, som i øvrigt blev en udmærket hjælper i lidt spegede situationer og livet ud bevarede forbindelsen med FDF. Hurtigt fandt Tornøe sin rette medhjælper i LUDVIG VALENTINER, som var blevet ung præst ved Frederiksberg Kirke. I øvrigt havde dette korps den store lykke at beholde disse to førere overordentlig længe. Man kan nok trække lidt på smilebåndet, når man ser billeder af de første drenge i hvide bluser, matroshatte og trægevær i hånden. Nu om dage er de mere tidssvarende udstyret. Man kan også sige, at der var mere militærånd over korpset til at begynde med, end man rigtigt kan tage i dag, og det skete da også, at der blev slagsmål mellem FDF og drenge af anden politisk observans; så måtte man glæde sig over, at geværerne kun var af træ. »Med Gud for Danmarks ungdom« er mottoet, og den spæde spire voksede, så FDF nu er en landsbevægelse med tusinder af medlemmer. At arbejdet i dag også omfatter piger, FPF, nævnes for en ordens skyld. FDF har altid lagt stor vægt på føreruddannelsen og for resten også haft evne til at bevare forbindelsen med gamle førere. Orden i sagerne er der. Et specielt frederiksbergsk foretagende er lejren »Jomsborg« i Horns herred, en lejr som også for mig rummer gode minder. FDF er altså for længst blevet en landsomfattende bevægelse under kongelig protektion, men dens vugge stod på Frederiksberg, og Ostenfeld var fødselshjælper.

Henrik Hoffmeyer. (Fotografi.
Det kgl. Bibliotek).

Da provst Glahn døde, blev HENRIK HOFFMEYER hans efterfølger som sognepræst ved Frederiksberg Kirke i begyndelsen af 1909, og da Ostfeld blev biskop, fulgte han efter ham som provst. Hoffmeyer var en dygtig teolog, men dog først og fremmest en praktisk kirkemand. Han havde været sekretær og senere formand for Københavns Indre Mission, som han bevidst søgte at gøre til et arbejde og ikke en retning. Da han i et kirkeligt udvalg i tyverne gik i valggruppe med grundtvigianerne, brød Indre Mission med ham. Hoffmeyers bredde kan ses af, at han stod i et så personligt venskabsforhold til biskop SKAT RØRDAM, at denne sendte ham ud som visitator på de Vestindiske øer. Senere kom han i et ligeså varmt venskab til biskop PEDER MADSEN, og da denne var ret gammel, da han blev biskop, fik han et par visiterende stiftsprovster, som skulle hjælpe til med de anstrengende visitatsrejser. Men biskop Peder Madsen døde ret hurtigt, og Hoff-

meyer fik derfor ikke andet ud af det end titlen. Ostenfeld kunne klare sig selv. Hoffmeyer var medlem af adskillige kirkelige bestyrelser og en overgang formand for den danske præsteforening, men i særlig grad optog det økumeniske arbejde ham, og det blev til venskab med mange udenlandske kirkemænd, f. eks. ærkebiskop NATHAN SÖDERBLOM.

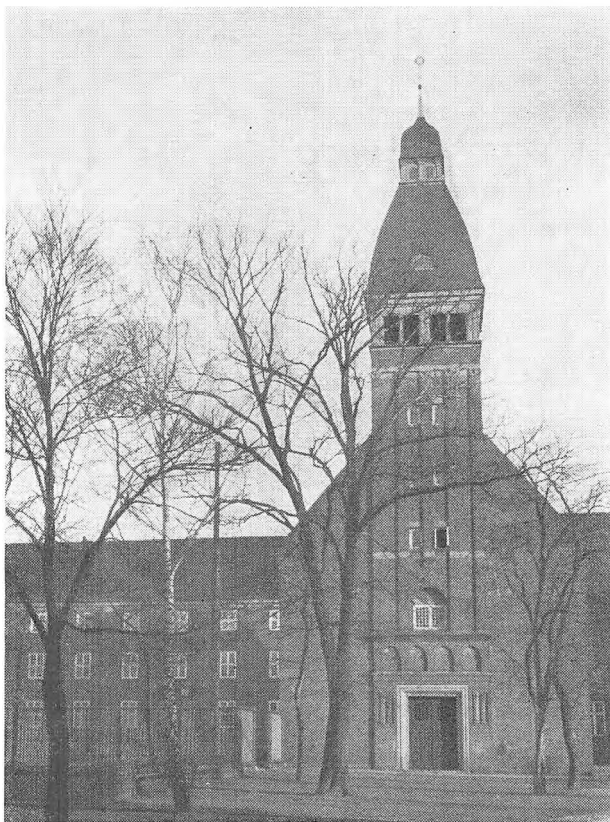
Men først og fremmest var han præst ved Frederiksberg Kirke og sjælen i alt det organiserede menighedsliv, som fandtes der. Han samlede mange mennesker under sin prædikestol, og hans forkyndelse var både hjertevarm og formelt flydende og af en art, som gik folk til hjerte. Han var en munter og flittig mand, men hans største indsats efter mit skøn, når man tænker rent lokalt, var rejsningen af menighedshuset ved siden af præstegården i Pile Allé. Det var i hans dage, Frederiksberg KFUM havde sin blomstringstid, hvor den var præget af en række unge akademikere, hvoraf adskillige senere kom til at spille en rolle i dansk kirkeliv. En overgang havde stiftsprovst Hoffmeyer sin søn SKAT HOFFMEYER, den senere biskop i Aarhus, som hjælpepræst, og han var netop med i dette ungdomsarbejde. Stiftsprovst Hoffmeyer indsatte mig for anden gang i Solbjerg kirke, da jeg blev kaldskapellan, og min kone – for øvrigt konfirmeret af Hoffmeyer – og jeg mindes ret ofte den fine hygge, der var over hjemmet i Pile Allé, og som vi nød godt af ved frokosten efter indsættelsen.

Oktober 1924 døde Hoffmeyer, og provstiet flyttede atter til Solbjerg. Det var HANS KOCH, der nu bestyrede provstiet til sin afsked 1937. Man kunne måske nok undre sig over, at Hans Koch blev provst, da det kontormæssige ikke just var hans stærke side. Men ingen var i tvivl om, at han var den præst på Frederiksberg, der åndeligt talt ragede et hoved op over alle andre. Jeg har været hans kapellan i 14 år, og inden den tid ofte siddet under hans prædikestol i Solbjerg Kirke. Alle vidste, at Hans Koch var en særpræget begavelse, en uforfærdet samfundsrevser og en benådet prædikant, men hans nærmeste medarbejder kan give ham det vidnesbyrd, at jeg aldrig har grebet ham i en selvsk visk tanke, selv om han absolut vidste, at han var en klog mand, men den ægte ydmyghed er jo immervæk noget helt andet end den falske. Han kunne med stor myndighed ordne en sag, der var vanskelig, men han var glemsom og distræt indtil det legendariske. Upraktisk var han ikke, men det var undertiden det sikreste at afhente cirkulærene per-

Hans Koch. (Fotografi. Det kgl.
Bibliotek).

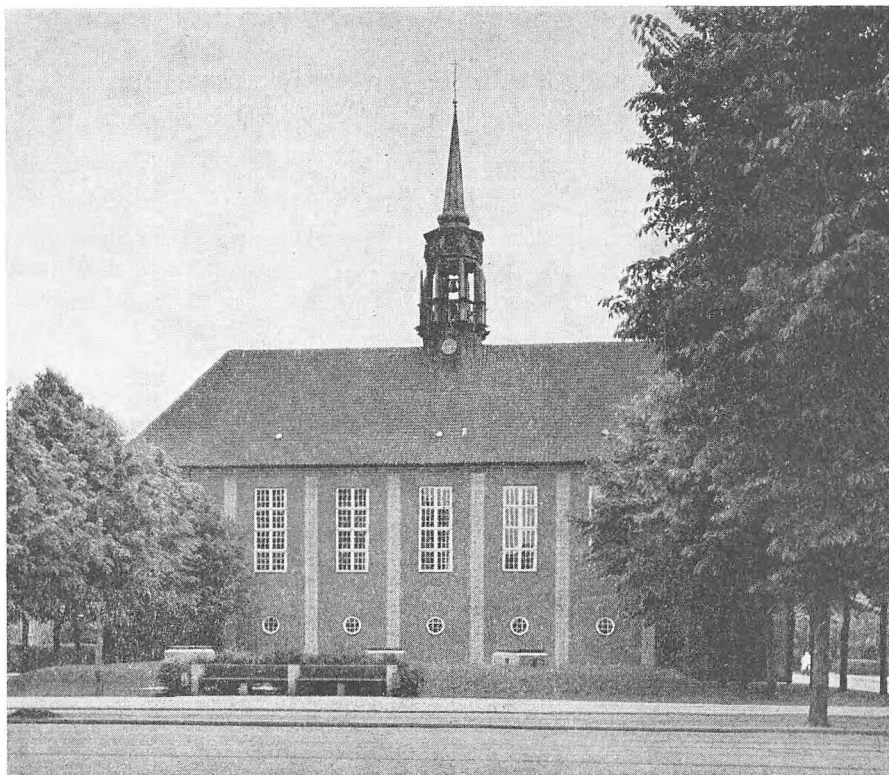

sonligt hos ham. Det var dengang linje 1 var overfyldt søndag morgen, og studenter og ældre akademikere strømmede til Solbjerg Kirke. Det kunne godt være, at man midt i prædikenen fik et chock, fordi en aktuel situation blev fremdraget. Jeg har oplevet, at en fremragende venstrepolitiker demonstrativt forlod kirken. Nå, Hans Koch var jo heller ikke venstremand, men socialdemokrat og pacifist. Ja det vil sige: Japanerne tror jeg godt, han kunne have været med til at slå ihjel, mens han elskede Kineserne. Men der var jo mere end aktuelle bemærkninger i Hans Kochs prædikener, der var en enfoldig evangelieforkyndelse ikke mindst ved aftentjenesterne, hvor han så vidt jeg kan skønne ikke var særlig forberedt. Undertiden ved de større anledninger, f. eks. ved ordination i Solbjerg Kirke, hændte der det, som jeg kun kan udtrykke således, at Hans Koch stod på prædikestolen og konstituerede den hellige almindelige kirke.

Solbjerg Kirke. (Albert Møller fot. Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

Ved en enkelt bemærkning kunne han sætte tingene på plads. Den nye kirkegård ved Fasanvej hed officielt Frederiksberg Assistents Kirkegård, men den blev i folkemunde kaldt Fasankirkegården. Så fik Koch dens navn gjort til Solbjerg Kirkegård, for som han sagde: det er jo ikke fasaner, der ligger begravet der. Søndermark Krematorium blev bygget i hans tid, og man havde planer om en Hermesfigur over indgangen, fordi Hermes i henhold til mytologien var psykopompos, sjælefører, men da Hans Koch ganske stille bemærkede, at det eneste folk vidste om Hermes var, at han var tyvenes Gud, så blev han erstattet af en dødsengel med et neg. Eller da man overvejede at sætte en sarkofag som pryde på askefællesgraven, ændrede man det til en stele, da Koch gjorde opmærksom på, at sarkofag betyder kødæder. Den be-

Lindevang Kirke. (Jonals fot. Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

mærkning af Hans Koch, som jeg har haft mest glæde af at huske, faldt engang, da jeg beklagede mig til ham over en uret, jeg mente var overgået mig. Han indlod sig aldeles ikke på at finde ud af, om jeg var i min gode ret, men sagde blot: »Hvis nogen kritiserer Dem, kan De jo bare tænke på, om der er noget om det.«

Hans Koch fik meget med en ny kirkesag at gøre, nemlig opførelsen af Lindevang Kirke, ikke fordi han var provst, men fordi han var sognepræst i det sogn, der nu stod for en deling. Da jeg kom til Solbjerg 1923 var der 18.000 mennesker i sognet, som strakte sig fra Bülowvej til bygrænsen ved Vanløse. En komité med Koch som formand blev nedsat. Fire fortræffelige lægmænd dannede sammen med den residende kapellan et forretningsudvalg, hvis sekretær jeg var. Kommunen

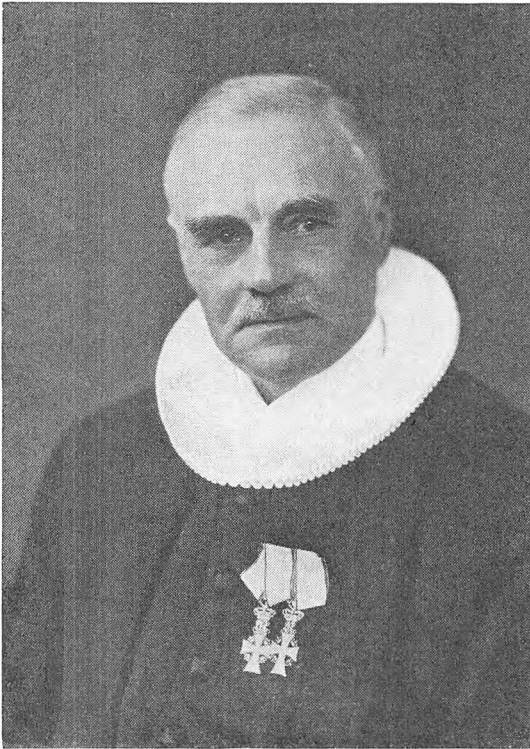
skænkede en vel beliggende grund, og arkitekterne THOMAS HAVNING og ANTON FREDERIKSEN fik opgaven betroet. Det er vist ikke for meget at sige, at hvis Koch ikke havde haft den rette kunstneriske forståelse og fantasi nok til at se, at netop dette projekt passede ind i den bebyggelse, der var planlagt, men ikke opført, var det næppe blevet antaget, fordi det efter den tids opfattelse var utraditionelt. Nu er man vist enige om, at resultatet blev godt. Kirken udmærker sig ved at have et af nyere tids største frescomalerier malet på væggen som altertavle af kunstneren URUP JENSEN.

Jeg har således haft den lykke at være med i et kirkebyggeri. Det var en god oplevelse. Først bestemte de fire lægmænd i forretningsudvalget, at alle udgifter til tryksager m. m. blev afholdt af dem, så hver krone, der blev samlet ind, gik til byggeriet. Dernæst tegnede den store kirkekomité sig for et betragteligt beløb at indbetale over tre år. Jeg tror, at det drejede sig om 70.000 kr., og først da gik man ud til offentligheden. Det blev ingen billig kirke, men en stor kirke med særdeles gode menighedslokaler. November 1926 blev menighedssalen indviet som sognekirke med den residerende kapellan ved Solbjerg, THOMAS RAVN, som sognepræst. 21. september 1930 indviede biskop Ostenfeld den endelige kirke.

Da Hans Koch tog sin afsked 1937, blev sognepræsten ved Frederiksberg Kirke, JOHANNES ENGEL, provst. Han var en statelig skikkelse og en mand af stor veltalenhed. Hans stemme var klar og velklingende, og han passede som sine forgængere godt ind i det frederiksbergske borgerskab. Engel var en mand, der ekspederede hurtigt. Dengang fungerede postvæsenet også hurtigere, end det gør i dag, hvor man snart bliver nødt til selv at bringe brevene ud, hvis de haster. Engel kunne besørge sin post om morgenen, og det gjorde han, så havde præster og menighedsråd brevene samme dags eftermiddag. Så havde han en evne, jeg tit har misundt ham. Han kunne ende en samtale, når han syntes, at den havde varet længe nok, ved at rejse sig, og så blev en anden en jo også nødt til at rejse sig, og så blev man på den høfligste måde trådt baglæns ud ad døren. Engel gjorde meget for at samle præsterne, hvad der altid havde været skik i provstiet, men her blev det til skovture med koner og god gæstfrihed i den smukke præstegård.

Frescomaleri af Urup Jensen i Lindevang Kirke. (Hans Christensen fot. Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

Johannes Engel. (Fotografi i privateje).

Så kommer jeg til min egen tid. Da Engel tog sin afsked fra 31. august 1945 og ikke ønskede at fungere i vakancen hverken som sognepræst eller som provst, var vi faktisk uden provst på Frederiksberg en uge. Man kan formode, at biskoppen og kirkeministeren muligvis ikke har været helt enige. Men så blev jeg ringet op en morgenstund af biskop FUGLSANG-DAMGAARD, der spurgte mig, om jeg ville lade mig konstituere som provst. Jeg sagde ja tak, men betingede mig dog, at en udnævnelse ville følge, og det gjorde den, så jeg kunne blive kreeret ved landemodet i oktober. Det blev til nøjagtigt 23 år som provst. Jeg skal nok afholde mig fra at skrive om egne store og gode gerninger, men jeg vil gerne sige lidt om et og andet fra de mange år og begynde med at fortælle lidt om, hvad det er at være provst, da jeg jo har benyttet de forskellige provster fra provstiets oprettelse som det skelet, jeg har hængt kødet op på.

N.J.Rald. (Elfelt fot. Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

Lad mig begynde med at sige, at ordet provst er temmelig uhåndterligt. Jeg har ofte oplevet i telefonen at træffe en eller anden kontorpige, der skulle melde mig hos chefen. Hun spurgte et par gange, hvem hun skulle melde og sagde så: det var altså hr. Poul Hald. Jeg måtte så forklare hende, at provst var en slags beskæftigelse, en mellemting mellem en præst og en biskop. Hun kendte ikke ordet provst. Jeg gad vide, om det ikke går lettere på norsk og svensk, hvor det lille v er faldet bort. I hvert fald kender jeg en undulat i Norge, som kan sige velkommen prost, og det var næppe gået godt med et v i ordet.

Provsteinstitutionen er i sin nuværende form noget, der stammer fra reformationen. Der står i de gamle bestemmelser, at provsterne skal forhøre sig om, at sognepræsterne prædiker evangeliet, og om, at de forestår deres embede, som det sig hør og bør og pryder det med et godt levned. Provsten skal syne kirker og kirkegårde og sørge for, at

vakancerne i præsteembederne bliver bestridt. Provsterne valgtes oprindelig af præsterne. Efter enevældens indførelse blev der en provst i hvert herred. Efterhånden fik man så en amtsprovsteordning med distriktsprovster, som lønnedes med $1\frac{1}{2}$ tønde byg fra hver kirke. Provstevistatserne fastholdtes, og efterhånden gik man over til, at provsterne udnævntes direkte af kongen. Skulle man tænke sig en valgordning igen, måtte den efter mit skøn pålægges menighedsrådene.

Men provstestillingen er altså en mellemstilling mellem biskoppen og præsterne og menighederne. Han kan i givet fald træde i biskoppens sted, f. eks. ved at lede præsteindstillinger. I tidligere tid havde provsten også tilknytning til skolevæsenet. Endvidere er det provstens opgave at indsætte de nye præster i provstiet, hvad jeg har prøvet ca. 50 gange, og det har altid forekommet mig at være noget af det bedste ved provstegerningen. En anden ubetinget fordel ved stillingen er, at en provst bevarer sin præstegerning og har sin prædikestol, så han ikke er anderledes stillet i det daglige end de kolleger, han er provst for. I øvrigt er en provst ikke til for at genere præsterne, men for at hjælpe dem, hvis han kan. Han fører stadig tilsyn med kirker og kirkebøger og præsteboliger. Provsten gennemgår kirkernes budgetter og regnskaber, men til hjælp hermed har han to medlemmer af provstiudvalget, som vælges af provstiets menighedsråd. Til hjælp ved synsforretningerne har han en håndværksmester. Jeg havde den aftale med denne bygningskyndige mand, at når han blinkede med det ene øje skulle jeg sige ja til de ønsker, der blev fremført, og blinkede han med det andet skulle jeg sige nej. Det er min erfaring, at det er meget væsentligt at hindre ligegyldige småting i at blive indberettet. Går der først papir i den slags er det jo håbløst. Ellers bestod arbejdet i at lukke kuverterne op hver morgen, give indholdet en påskrift og sende brevet videre ad den såkaldte tjenstlige vej enten op eller ned. Her har jeg fulgt provst Engels gode eksempel, at intet måtte overnatte på skrivebordet. Større og vanskeligere sager kunne vel dukke op, men det meste var rent rutinearbejde. Under de strukturændringer, der nu er ved at tage form, tror jeg nok, at der bliver mere for provsten at tage vare på, så jeg må sige, at jeg slap fri i tide. Skal vi endelig føje til, at provsterne blev normeret i 4. rangklasse, men det er kun de tre første, der kommer til

hoffet. Så er der noget om, at man kan kaldes højjærværdig, en titulatur jeg aldrig har skrevet, selv om kirkeministeriet stadig opretholder den.

Lad mig sige lidt om det fællesskab, der kan skabes i et provsti, ikke mindst når dettes grænser falder sammen med en kommune af overskuelig størrelse. Jeg har tidligere nævnt den gode tradition, at provsten regelmæssig indbød provstiets præster. Jeg fandt det mest praktisk at gøre det en eftermiddag, da mange præster er optaget af aftenmøder. Så fik vi et teologisk foredrag, en kop kaffe og en god snak om lokale forhold. Vi var aldrig mere forskellige, end at vi holdt af at være i stue sammen, og man mødte så godt som mand af huse. Der var engang en kollega, som altid på et eller andet tidspunkt stod op og fortalte os, at ingen af os var troende. Når det var overstået, fortsatte vi samtalen. Han måtte være sikker på, at vi andre ikke kom i himlen, til gengæld er jeg sikker på, at han nu er havnet der. Han var sådan et rart menneske, og den slags sætter krydderi på tilværelsen.

Af og til forsøgte vi også et fællesskab mellem menighedsrådene. Vi indbød til drøftelse af aktuelle emner som religionsundervisningen eller ungdomsproblemer. Og så var der et bestemt emne, som altid dukkede op. Det var spørgsmålet om et fælles kirkeblad for Frederiksberg. Disse kirkeblade, som alle sogne har, er et uundværligt forbindelsesled ud til befolkningen. Det blev nu aldrig til noget, og jeg tvivler på, at det nogensinde vil lykkes. I denne sammenhæng kan der godt melde sig et hjertesuk. Da jeg begyndte min præstegerning, havde vi en stab på 60–70 frivillige bladuddelere. Nu klarer de fleste sogne sig med at betale sig fra uddelingen, og pengene til at trykke bladene for kan i alt væsentligt tages af rådighedsbeløbet. Det er et af de tegn, der tyder på, at pionerånden er afløst af en almindelig vedligeholdelsespligt.

Noget af det fornøjeligste, jeg har oplevet, var et menighedsrådsinitiativ til advent 1959, hvor vi ved hjælp af Harlangs annoncebureau ophængte fine plakater på alle søjlerne ved sporvognsstoppestederne. Andre og mindre fine plakater blev ophængt i mange forretninger på Frederiksberg. Herigennem ville vi indbyde til at få kirkeåret rigtigt begyndt, og samtidig enedes vi om at flytte højmesse-tiden fra kl. 10 til 10¹/₂. Jeg tror nok, at det gav lidt øjeblikkelig bonus, hvad kirkebesøget angår, men noget af større varighed blev der ikke tale om.

Højmesstidspunktet holdt vi heller ikke sammen om, og det er årsagen til, at der er højmesse på forskellige tidspunkter i de frederiksberg-ske kirker. Jeg er forholdsvis lidenskabsløs med hensyn til tidspunktet, men jeg var ked af, at ensartetheden ikke kunne bevares. Disse former for fællesskab var værdifulde, fordi de betød en gensidig inspiration. Mens jeg skriver dette, har jeg erfaret, at man nu agter at forsøge et fællesskab om en voksenundervisning i henhold til aftenskoleloven. Jeg er helt ked af, at jeg ikke kan være med til dette forsøg, fordi jeg er overbevist om, at der her foreligger en meget påtrængende pædagogisk opgave. Lykkes det ikke første gang, er det bare om at blive ved alligevel.

Så må jeg have lov at nævne en enkelt ting, som jeg tog initiativ til. I begyndelsen af året 1953 fik jeg besøg af min gode ven direktor OLOV HARTMAN fra Sigtunastiftelsen. Han medbragte sit første kirkespil. Jeg læste det med det samme, og i løbet af et par dage blev det oversat, og Lindevang menighed med pastor OVE BERG i spidsen påtog sig at sørge for opførelsen. Sagen var den, at Solbjerg Kirke er bygget til rullestole og ikke til kirkespil, da det var ganske bevidst fra Ostfelds side, at der ikke måtte være trin op til alteret, så man kunne trille hen til altersranken i sin rullestol, og det har jeg da ofte glædet mig over. Hartmans dygtige instruktør var på studieophold i København. Han påtog sig at sætte spillet op på betingelse af, at vi prøvede hver aften i seks uger. Jeg udvalgte 8 kolleger efter statur og alder til at spille med, suppleret af en kordegn og nogle kormedlemmer. Da præster har aftenmøder måtte vi lægge prøvetiden fra kl. 22 til 24. Vi fik megen glæde af dette eksperiment. Spillet handler om profeten Jonas og hedder »Profet og tømmermand«. Det var pastor Berg og dr. Nøjgaard der havde hovedrollerne, medens jeg måtte nøjes med at spille afdøde kong Saul, der var et hoved højere end alt folket. Vi spillede 6 gange i Lindevang Kirke og to gange i Hellerup Kirke. Om efteråret drog vi på en uges landstourné. Denne urpremiere på Hartmans første kirkespil var med til at skabe interesse mange steder for denne arbejdsform, der har mange muligheder for at gøre gavn i vort kirkelige liv.

En enkelt kirkeindvielse fandt sted i de år, jeg var provst. Lindevang sogn voksede stærkt. 1943 blev der dannet en kirkekomité, og indsamlingen blev begyndt, væsentligst naturligtvis i sognet, men det var

Flintholm Kirke. (Hans Christensen fot. Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

efterhånden blevet skik, at alle de frederiksbergske sogne var med til at skaffe midlerne. 20. marts 1949 blev det nye sogn Flintholm udskilt med Lindevangs residerende kapellan pastor HOLMER som sognepræst. Man måtte til at begynde med nøjes med en midlertidig kirke, men den var i grunden svært hyggelig. Kommunen havde skænket en fortrinlig hjørnegrund, og på den blev den endelige kirke indviet 25. september 1960. Den er tegnet af arkitekt STAFFELD MATHIASSEN. Man kunne nok have ønsket, at der på denne fint og frit beliggende hjørnegrund var blevet rejst en moderne kirke og ikke en beskeden kirke i yderst traditionel stil.

Hermed slutter kirkebyggeriet, men der er for tiden arbejde i gang for at rejse en ny kirke i byens sydvestlige hjørne, hvor bl.a. bebyggelsen af de Kochske grunde har medført en stor befolkningsvækst. Måske har denne plan allerede fået form, når disse linjer læses.

Inden jeg når frem til nogle afsluttende bemærkninger, er der flere ting, som må omtales, når kirkelivet på Frederiksberg skal skildres. Der er da først og fremmest Frederiksberg Slotskirke. Sådant set er slotskirken den ældste på Frederiksberg, men den var unægtelig ikke en offentlig tilgængelig kirke men et slotskapel, som stod færdigt i østfløjen af Frederiksberg Slot 1710. Frederiksberg Slot var i mange år periodevis kongefamiliens opholdssted, og i disse perioder brugtes slotskapellet til gudstjenester og kirkelige handlinger i den kongelige familie. Det er derfor ganske naturligt, at kapellet var kunstnerisk udsmykket. 1852 afsluttedes den fyrstelige æra på Frederiksberg. Indtil slottet i 1868 overgik til brug for Hærens officersskole, blev kapellet kun brugt til et par vielser. Den ene blev foretaget af GRUNDTVIG, og brudeparret var HOSTRUP, der blev gift med digteren HAUCHS datter. Så syntes det som om kapellets dage var talte. Den værdifulde del af inventaret blev anbragt højst forskellige steder. Det sjældne Compenius orgel, der tidligere havde stået i Frederiksberg Slotskirke vendte tilbage til sit oprindelige sted, stolestaderne kom til Fredensborg og prædikestolen til Diakonissestiftelsens kirke, Emmauskirken etc. Kirkerummet blev brugt til bibliotek.

1923 påbegyndte man en større restaurering af slottet, og så fik man den tanke, at kapellet burde sættes i stand, så det kunne bruges til offentlige gudstjenester. Frederiksberg menighedsråd, som gerne ville have en ny kirke i det store sogn, blev interesseret og samlede en rund sum ind til hjælp ved kapellets tilbageføring. Det var sognepræsten Johannes Engel, der var den drivende kraft, men man tør nok sige, at den mand, der gjorde den virkelige indsats for den lille kirkes genfødsel til fornyet liv var kaptajn, senere oberst, NIELS MAARE, som i øvrigt var kirkens værge til sin død. Man samlede sammen på de udflyttede inventardele, og d. 24. januar 1932 kunne den lille slotskirke indvies til kirkelig brug. Det smukke resultat af restaureringen kan enhver se, som går sig en tur på Frederiksberg bakke en søndag morgen og ender med at være med til gudstjenesten. Det er ikke nedsættende, når jeg kalder dette kirkerum en henrivende barokæske. Jeg ved ikke af, at vi har noget bedre i den stilart her i landet, og mange mennesker er da også glade for at komme i denne idylliske kirke, men jeg skal gerne indrømme, at som kirkerum forekommer den mig noget akavet.

Frederiksberg Slots-
kirke. (Ole Woldbye
fot. Frederiksberg
Kommunes Biblio-
teker).

Alteret ligger mod vest, og præsten kommer nemt til at føle sig som en elefant i bur indenfor alterskrankens snævre plads, og på prædikestolen må man dreje hovedet til begge sider, hvis man vil finde en personlig kontakt med menigheden, som sidder amfiteatralsk, om jeg så må sige på den forkerte led. Men det vigtigste er, at kirken nu gør god gavn som distriktskirke under Frederiksberg sogn. En tidligere frederiksbergpræst, SØREN BORRESEN, der havde været præst ved St.Lukas Kirke og nu var flyttet til Taastrup, rykkede ind som kirkens første præst.

Slotskirken er en distriktskirke med eget menighedsråd, og dens to præster er formelt ansat ved Frederiksberg Kirke. De to menighedsråd har den overenskomst, at de gensidig ikke blander sig i præstevalgene,

men det ene menighedsråd godkender, hvem det andet menighedsråd indstiller til de pågældende embeder. Kirkebogsførelsen administreres af sognepræsten og kordegnen ved Frederiksberg Kirke. Senere fik man et godt menighedshus på Magnolevej med bolig for slotskirkens kirketjener. Om slotskirken nogensinde bliver sognekirke, skal jeg ikke kunne sige. Jeg mener, at jeg for mange år siden ekspederede en ansøgning herom til kirkeministeriet, men jeg mener tillige at kunne huske, at den ikke blev besvaret. Det vigtigste er dog, at Frederiksberg Slotskirke rent praktisk fungerer som sognekirke nummer 10 på Frederiksberg, ganske vist føres der ikke tilsyn med den af provsten, da den ikke sorterer under kirkeministeriet, og dens regnskaber optræder som et bilag til Frederiksberg Kirkes regnskab.

Det næste, der skal omtales, er Den danske Diakonissestiftelse, der har egen kirke, Emmaus Kirke. Ganske vist er Diakonissestiftelsen ikke begrænset i sin virksomhed til Frederiksberg, men dens tilværelse og dens kirke har en god plads i det frederiksbergske kirkeliv. For mig har den ganske særlige minder, da min far var præst der fra 1896 til 1905. Jeg havde en diakonisse til jordemoder og en diakonisse til gudmor og er døbt i Emmaus kirke, og så har jeg jo været præst i det sogn, hvori den ligger, hele min præstetid og som provst ført tilsyn med kirken i 23 år og derfor deltaget meget i stiftelsens liv, herunder medregnet alle højtideligheder såsom søsterindvielser, årsfester og indsættelser. Middagene ved disse højtideligheder udmærkede sig ved en uanet mængde af taler, som der skulle nogen æblemost til at skylle ned.

Jeg skal ikke fordybe mig meget i Diakonissestiftelsens historie, som begyndte 1862 den 26. maj. Diakonissetanken er overført direkte fra den tyske kirke og det var kronprinsesse LOUISE, den senere kong Christian d. niendes dronning, der var medvirkende til at ønske tanken overført til vort land. Siden da har stiftelsen altid været under kongelig protektion. Det begyndte meget småt i en villa, Smallegade 43, flyttede derefter over i en større villa i samme gade nr. 50. Der var oprindeligt tre søstre og plads til 8 patienter. Dengang var der meget landligt i det kvarter, og en skønne dag fik bestyrelsen mod til at købe et areal på 7½ tønde land på hjørnet af Søndre Fasanvej og Peter Bangs Vej. Det var såmænd selveste C. F. TIETGEN, der hjalp med til dette

Emmauskirken, Diakonissestiftelsen. (Jonals fot. Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

forudseende og ret billige køb. Grunden var så stor, at den hidtil har kunnet rumme alle de udvidelser, som i årenes løb er kommet til. I 1873 kunne man lægge grundstenen til det nye moderhus og hospital, tegnet af professor HANS JØRGEN HOLM. Man ønskede fra første færd, at der skulle bygges en så stor kirke, at den kunne tage imod folk udefra og ikke bare benyttes som et kapel for søstrene. Takket være en stor gave fra en af stiftelsens mange velyndere, justitsråd STOLTENBERG, blev kirken rejst, og 31. december 1876 blev den indviet.

Den mand, der fik den største indflydelse på Diakonissesagens og stiftelsens udvikling, var HARALD STEIN, der var blevet præst derude, og som endte som biskop i Odense. Det skyldtes også ham, at Emmaus Kirken, skønt den ikke blev sognekirke, dog fik samme rettigheder som andre kirker, så man kunne udføre kirkelige handlinger i den, men stiftelsen bevarede kaldsretten til sine præster, dog skulle de anerken-

des af kongen, hvad bestyrelsesmedlemmerne også skal, selv om bestyrelsen er selvsupplerende. Kirken kom ind under gejstligt tilsyn, og alle kirkelige handlinger registreres i Solbjerg sogns ministerialbøger, hvad der gav et ikke ringe plus til arbejdet, så længe Diakonissestiftelsen havde en ret omfattende fødeafdeling. Det er ganske naturligt, at Diakonissestiftelsen tog sociale opgaver op. Man byggede asyl og børnehave og hjem for ældre, »Zareptha«, på den anden side af Peter Bangs Vej, man erhvervede så at sige alle grunde og villaer på Dronningensvejs nordre side og byggede børnehjem, sygehjem og boliger til præster og læger der. Søsterhuset og hospitalet er dog Diakonissestiftelsens centrum, og uddannelsen af sygeplejersker den egentlige uddannelse, som stadig er blevet holdt på et meget anerkendt stade.

Diakonisser virker nu ud over det ganske land, men ser man rent lokalpatriotisk på denne virksomhed, så skal det siges, at den også gavner frederiksbergborgere. For det første har stiftelsen kontrakt med Frederiksberg kommune om belæggelse af et antal pladser, og naturligvis kommer der også i rimeligt forhold frederiksbergborgere på hjemmene for syge og ældre, ligesom vuggestue og børnehave naturligvis modtager børn fra kommunen. Endvidere vil jeg nævne, at Diakonissestiftelsen har en søndagsskole, som går helt tilbage til halvfemserne. Min far var dens første forstander, men i den sammenhæng må jeg vel have lov at nævne boghandler SCHÜLEINS navn. Han drev Diakonissestiftelsens boghandel og var søndagsskoleforstander i masser af år, og han var i en sjælden grad egnet til at få børn til at flokkes om sig.

Diakonissestiftelsens historie har ikke været uden vanskeligheder og brydninger. Allerede Stein måtte forlade sin gerning som præst ved stiftelsen, fordi man ikke kunne blive enige om, hvad søstrene kunne medvirke til, når det gjaldt operationer af mænd under bæltestedet. Stein mente at kaldet til sygepleje måtte sættes foran det, som man kaldte blufærdighedshensynet. Sådan så man på den sag i 1880. Det er måske nok symptomatisk også for senere brydninger, at de kommer på grund af en naturlig konservatisme, som ligeså naturligt må fremkalde mere tidsbestemte synspunkter. Men dette skal jo ikke skjule, at der gennem de mange år er sat så mange gode kirkelige og sociale kræfter igang fra Den danske Diakonissestiftelse, at den må nævnes i en kort

oversigt over kirkelivet på Frederiksberg. Jeg ved da også, at der er sendt megen god mad ud til trængende mennesker i kommunen, og at man aldrig fra sognene gik forgæves, når man bad om hjælp til et eller andet. Det er ikke der hovedpinen ligger, men i en svigtende tilgang af søstre. Om det er et overgangsfænomen, som vil rette sig, kan ingen sige i dag. I øjeblikket bygger Diakonissestiftelsen temmelig meget på Dronningensvej, og man kan nok sige, at der er noget paradoksalt i, at man stadig tør udvide rammerne, når man ikke har bemanding til at udfylde dem. Det er ikke en hovedpine, som Diakonissestiftelsen er ene om. Er man tilstrækkelig pessimist kan man forudse, at der står gode hospitalsenge og alt muligt moderne apparatur til rådighed, og der kan så patienterne ligge og dø uden at kunne blive passet. Selv i en moderne velfærdsstat kan man ikke undvære mennesker, der ikke blot med rimelighed får nutidssvarende lønninger og fast arbejdstid, men som også har sans for det, man kalder tjenersind. Derfor kan man kun ønske det, som man indenfor kirken kalder diakoni, lykke til at øve en medmenneskelig tjeneste, så det hele ikke skal ende i åndløs mekanik.

Så går vi over til at tale om Københavns Valgmenighed, og man skal ikke lade sig forskrække af ordet København, for den har til huse i Forhåbningsholms Allé. Nu så mange år senere kan valgmenighedens tilblivelse synes at bero på en mærkelig tilfældighed. Historien er i al korthed følgende. Da GRUNDTVIG døde 1872, bad den kreds, der havde samlet sig om ham i Vartov, om at måtte få C. J. BRANDT som deres præst. Embedet var normeret og skulle besættes af kirkeministeriet. Kredens ønske blev opfyldt. Da embedet atter var ledigt i 1889, regnede man med, at man igen ville få sit ønske opfyldt. Ønsket var da at få pastor JUNGENSEN, der var sognepræst i Vig. Det så også ud til, at det skulle lykkes, men så fandt en eller anden venlig sjæl på at gøre opmærksom på overfor selveste konsejlspræsident Estrup, at Jungersen havde udtalt sig skarpt mod regeringen, og så blev det forpurret. Man levede jo i en spændt politisk situation, i provisorietiden. Man fik så tilbudt pastor J. H. MONRAD fra Køge, som var en udmærket grundtvigsk mand og for øvrigt havde udtalt sig på lignende måde som Jungersen, men ham var der altså ikke blevet sladret om. En del af dem,

der havde opfordret Jungersen, følte sig forpligtede til at holde fast ved ham, og så var der ingen anden udvej end at danne en valgmenighed. Man må ikke glemme, at Vartovkredsen ikke på den tid var en valgmenighed. Jeg vil mene, at det ikke bare var bundetheden til Jungersen, der gjorde sig gældende, men der var forårsvejre over valgmenighedstanken over det ganske land, og så var der folk, der mente, at sådan en burde man også have i København. Jeg tror, at man skal være vokset op i valgmenighedskredse for at fatte, hvilken glæde og hvilket fællesskab og hvilken lys tro på Guds gave og opgave, der besjælede disse mennesker.

Vejen man skulle gå var ikke nem, og den kostede mange penge, for nok hører valgmenighederne hjemme i folkekirken, men de må selv betale hele gildet. Der var også mange, især blandt de kirkelige myndigheder, der så skævt til den slags, men sejren blev vundet, og Københavns Valgmenighed blev stiftet 1890. Midlertidig holdt den til i lejede eller lånte lokaler, men så fandt man frem til Falkenstjernes Højskole på Christian Winthers Vej som en foreløbig hjælp. Det var den, der nogle år senere blev til bedesalen, hvor Ostenfeld begyndte sin præstegerning. Ministeriet havde krævet, at denne midlertidige kirke kun kunne indvies, hvis man forpligtede sig til at opføre en rigtig kirke. Den blev tegnet af arkitekt A. CLEMMENSEN og indviet 29. oktober 1893. Først var den uden tårn, men det blev senere føjet til, samtidig med, at man på kirkens grund fik bygget menighedslokaler og pensionat og derved kunne få rum til et grundtvigsk ungdomsarbejde. Man ønskede en kirke med 800 siddepladser og 400 ståpladser, og i den første tid var der fuldt hus og idel glæde og vækst. Hvor meget valgmenigheden har betydet for frederiksbergere lader sig ikke måle, men den hører med i byens kirkeliv, og dørene har altid stået åbne for byens borgere, selv om menighedens medlemmer rekrutteredes mange steder fra.

Som årene gik kom der andre tider. Det gælder både denne valgmenighed og andre. Muligheden for at gøre sig gældende gennem menighedsrådene ved præstevalgene i sognene har vel gjort sit dertil, men man kan vel i almindelighed sige, at enhver ting har sin tid. Hvad Gud kan bruge i eet slægtled, kan til en anden tid blive de ringe dage. Så kom den tid, hvor valgmenigheden i Forhåbningsholms Allé ikke

Immanuel Kirke. (Fotografi. Frederiksberg Kommunes Biblioteker).

kunne klare sine økonomiske forpligtelser, simpelthen fordi tilgangen var for ringe. Det faldt i min lod i mine sidste år som provst at være med i overvejelser om, hvad man skulle gøre for at bevare det smukke kirkehus, hvis valgmenigheden ikke kunne klare sig. Det var nu kirkehuset, det gjaldt, for det er såre værdifuldt ikke blot i sin romanske arkitektur, men også ved sin gennemførte kunstneriske udsmykning, der skyldes brødrene JOAKIM og NIELS SKOVGAARD og maleren LARSEN STEVNS. Det lykkedes at få valgmenighedens råd og St. Markus sogns menighedsråd til at indsende en fælles erklæring, der gik ud på, at valgmenighedspræsten skulle have et ledigt kaldskapellani ved St. Markus kirke, så kunne valgmenighedskirken, der havde fået navnet Immanuel Kirke, blive en slags filialkirke, som med tiden kunne blive sognekirke for et nyt sogn, som befolkningsprognosen i det distrikt talte for ville komme før eller senere.

Jeg kan ikke nægte, at jeg med en vis bitterhed tænker tilbage på de lange og trange forhandlinger, der blev ført med kirkeministeriet. Jeg vil til mine dages ende ikke kunne begribe alle de hindringer, der

tårnedes op for denne plans gennemførelse. Men det må vel være, fordi jeg ikke er jurist. Just som sagen syntes at være gået helt i hårdknude, fik jeg den tanke, at Frederiksberg kommune kunne træde hjælpende til. Takket være mine og min efterfølger provst JOHANNES EILSCHOU HOLMS gode kommunale forbindelser lykkedes det nogen tid efter min afgang at få sagen klaret. Kommunen overtog kirken med den gæld, den var behæftet med, og en del af de lokaler, der lå i tilknytning til kirken. Nu kan valgmenigheden benytte kirken, så længe den har brug for den, og kommunen kan bruge lokalerne til forskellige kulturelle formål. Målet, kirkens bevarelse, var nået. Man kan måske sige, at den er nedfrosset til den tid, hvor den forhåbentlig kan tages i brug som sognekirke for et nyt sogn. Er mine følelser overfor kirkeministeriet i denne sag således ikke særlig varme, så er de det til gengæld overfor valgmenighedens folk, som jeg mødte i et godt venskab. Jeg kendte en del af dem fra kirkesyn og de to præsteindsættelser, jeg har medvirket ved, og de gange jeg har været med som taler eller som gæst ved valgmenighedens menighedsmøder og fester, og har altid befundet mig godt i deres selskab.

Der er endnu et par kirker på Frederiksberg. Den ene er De døves kirke i Aagade, indviet i 1904. Den er naturligvis et arbejdscentrum for al døveforsorg i København, men den hører med i provstiet og synes af provsten. Også der har jeg indsat en præst og været med til jubilæer og anden festlighed, og det forekommer mig, at dette tålmodighedsarbejde fortjener at mindes med al mulig anerkendelse.

Og så er der endelig en kirkesal på Frederiksberg Alderdomshjem og en lille hospitalskirke på hospitalets grund. Oprindeligt havde man en hospitalskirke oppe under taget på en af afdelingerne. Der omkom man af varme om sommeren og af kulde om vinteren, for ikke at tale om, at folk, der var rekonvalescenter, ikke kunne magte bjergbestigningen af de mange trapper. Jeg lå i lange forhandlinger med hospitalsudvalget om at få indrettet et fhv. kapel, der lå på jorden, til kirkesal. Det lykkedes efter en del års forhandlinger, og en af kommunens arkitekter, fru WESTERGAARD, fik noget meget smukt ud af den lille kirkesal, som også har den fordel, at den står åben for andagts-søgende om hverdagen. Kirkebesøget steg betragteligt, og inden vi

Niels Skovgaards altertavle »Pinsedåben« i Immanuelns Kirke.
(Statens kunsthistoriske Fotografisamling).

kom til vejs ende, var alle så glade for tanken, at formanden for hospitalsudvalget i grunden mente, at denne gode idé var hans. Det undte jeg ham gerne.

Da vi nu er ved hospitalet, vil jeg gerne nævne, at kommunen har haft den efter mit skøn fortræffelige ordning at lønne 8 frederiksbergske præster – om end ikke fyrsteligt – for at forrette tjeneste på alderdomshjemmet og sygeafdelingerne og prædike i de to kirker. Jeg har altid syntes, at det var en god idé, at provstiets præster på denne måde gjorde tjeneste på kommunens hospital, selv om det undertiden var vanskeligt nok at skaffe stillingerne besat. Nu er der sket det, at lønningrådet, der er ivrigt for at skære folks »ben« fra, har resolveret, at præster ikke må have denne ekstra indtægt, medens de godt må have timer på en skole. Det skal man stå tidligt op for at forstå. Jeg håber, at der må kunne findes en eller anden fornuftig løsning på hospitalspræstetjenesten på Frederiksberg Hospital.

Så nærmer vi os afslutningen. Min medarbejder og gode ven gennem mere end 30 år, pastor JOHANNES EILSCHOU HOLM, overtog både sognepræsteembedet ved Solbjerg Kirke og provstiet efter mig. Jeg skal ikke kunne profetere om, hvad han kan komme til at opleve i resten af de 75 år, det her har drejet sig om. Men jeg vil gerne slutte med at stille det spørgsmål, om man kan give en almindelig karakteristisk af kirkelivet på Frederiksberg i disse 75 år. Man kan næppe sige andet end, at det har været et lille led af den danske folkekirke. Vi er altid tilbøjelige til at spørge om resultater, selv om der ingen steder står skrevet, at kirken skal være i flertal, end mindre, at den skal have magt. Man kunne – hvis man ville – pege på tider og steder i Frederiksbergs nyere kirkehistorie, hvor resultaterne forekommer at være synlige og rigelige og på andre tider, hvor alt forekommer trangt og småt. Men der er blevet prædikeret, og dåb og nadver er blevet forvaltet, der er døbt og konfirmeret tusinder af børn, der har været foretaget vielser og begravelser, og meget trofast arbejde er gjort. Deraf gror de frugter, som Gud giver vækst og som ikke kan måles og vejes på menneskelige vægte. Det er muligt, at vi på Frederiksberg har haft et eller andet særpræg, eller for at udtrykke det på en anden måde, at vore bedsteforældre var bedre end alle andre. Det var de nok ikke, men de var vore.

Indtil nu har arbejdsklimaet været godt, men derfor har det ikke været idyl altsammen. Præster ved den samme kirke forlignes ikke altid lige godt. Præster er også mennesker, og helliggørelse er altid procentuel, og procenten kan til tider være såre lille. Jeg kunne godt, hvis det gjaldt indgående historiske studier finde ud af, hvor og hvornår det knirkede, lidt vanskeligere er det naturligvis at sige hvorfor. Der er en sandfærdig beretning om, at man i et bestemt sogn måtte skifte juletræer mellem gudstjenesterne juleaften og juledag, fordi sognepræsten og kapellanen ikke kunne bruge de samme. Historien er sand, men den stammer ikke fra Frederiksberg.

De vil sikkert ved at have læst denne artikel have fundet ud af, at de 75 år begyndte med et meget stærkt kirkeligt initiativ, at det var en tid med arbejdsmod og arbejdslyst i menigheden. Jeg ved, at man også i dag kan finde steder, hvor det gror, men alligevel vil jeg have lov at sige, at den sidste del af perioden mere er præget af, at det daglige ar-

Johannes Eilschou Holm. (Elfelt
fot. Frederiksberg Kommunes
Biblioteker).

bejde skal gøres, og det bliver det også rundt om i alle sognene. Vil man spørge om, hvilke kirkelige retninger der har præget kirkelivet, må man svare, at der i visse perioder har været grundtvigsk forkyndelse på forskellige steder, men at man i dag skal se godt til for at finde en enkelt eller to frederiksbergpræster, der vil kalde sig grundtvigianere. Ganske almindelige folkekirkepræster har vi været, sådan som linjen blev lagt af Glahn og Ostenfeld. Nogle har haft hældning i én retning, andre i en anden i henhold til oprindelse og præget af, hvad der rørte sig i den teologiske verden. Disse kår deler Frederiksberg med så mange andre. Det er muligt, at den danske kirke står i en mærkelig brydningstid for øjeblikket, og så kan mangt og meget ændre sig hastigt. Man kan kun ønske, at den slægt, der vokser til, må finde ud af at tjene med ord og sakrament, så tidens børn kan fatte, at

der midt i alverdens uro lever en kirke, som gør Guds gerning i al skrøbelighed.

Det har været godt at være præst i Frederiksberg provsti. Målt i procenter er kirkegangen ikke imponerende, men dørene til hjemmene står åbne, og der er mennesker nok, der trænger til en håndsrækning. Det er altid sådan i Guds rige, at én sår og en anden høster, men det er Gud, der giver væksten. Det er just, hvad jeg gerne vil tænke på, når jeg lader tanken gå til alle de præster, der har tjent i provstiet i de 75 år. Så vidt jeg kan finde ud af, er der virkelig kun tre af dem, som jeg ikke har kendt personligt. De ældste var min fars ungdomsvenner fra den tid, han selv var præst på Frederiksberg. Dem kan jeg huske fra min barndom. Nogle af de andre har jeg set i min studentertid og de allerfleste har jeg været kollega med i de mange år, jeg var ved Solbjerg Kirke.

Vil man sige – og måske endda i en lidt bebrejdende tone – at disse glimt er set gennem mine egne briller, så vil jeg svare, at jeg normalt ikke bruger andre briller end mine egne, men det skulle gerne fremgå af det, jeg har skrevet, at jeg føler det som en ringe afbetaling på den gæld, som jeg står i til det provsti, hvor jeg kom til verden, og hvor hele min præstegerning er øvet. Jeg har vel også haft mine vanskeligheder og mørke øjeblikke, men Frederiksberg og Solbjerg står skrevet i mit hjerte med taknemmelighed mod Gud og mennesker. Når man nærmer sig afslutningen, kan man kun sige tak og ønske, at det vil lykkes bedre for dem, der skal præge fremtiden, end det lykkedes for os.

KURIOSA

Som en lille efterskrift har det moret mig at samle et par ting sammen om, hvad Frederiksberg provsti i de 75 år har haft af mænd, der senere nåede frem til betydelige stillinger i den danske kirke. Fra provstiet er der leveret to biskopper direkte. Først HARALD OSTENFELD som Sjællands biskop, senere forstanderen for Diakonissestiftelsen, pastor JOHS. W. JAKOBSEN, der nu er biskop i Viborg. Men andre biskopper har haft deres præstegerning på Frederiksberg, selv om de måtte gå en længere vej og ikke den direkte til bispestolen. SKAT HOFFMEYER, der endte i Aarhus, FRODE BEYER, der endte i Haderslev,

og POUL OLDENBURG, der blev biskop i Aalborg, har alle gjort tjeneste ved Frederiksberg Kirke. BRUUN-RASMUSSEN har været præst ved Diakonissestiftelsen. Han blev biskop i Aarhus og var endog kirkeminister. CHR. LUDWIGS begyndte sin præstelige karriere som personel kapellan i valgmenigheden. Lad os så ikke glemme POUL HARTLING, der er blevet udenrigsminister. Hvem drømte om det, da han var ung kollega som kaldskapellan ved Frederiksberg Kirke.

Lærde folk har der også været. Diakonissestiftelsen har haft to forstandere, der var doktores i teologi. Den ene, L. J. KOCH, honoris causa, men det er ikke ringere, og L. J. Koch var i mange år en rank og fin personlighed, som vidste mere om Brorson end de fleste. Dr. SVEND HAUGE skrev sin disputats om D. G. Monrad. MARIUS HANSEN var præst ved Solbjerg og for resten den flittigste præst, jeg nogensinde har mødt. Han rejste til Jylland for at skrive sin disputats, inden han vendte tilbage til hovedstaden for at blive sognepræst ved St. Johannes Kirke. NIELS NØJGAARD, sognepræst ved Frederiksberg Kirke, har skrevet disputats om Luther og er vel vor fineste Kaj Munk-kender.

Kirkehistorikere har der også været på Frederiksberg i dette tidsrum. Jeg nævner professorerne og doktorerne JENS NØRREGAARD, J. OSKAR ANDERSEN og HAL KOCH samt overarkivar BJØRN KORNERUP. Og selv om man plejer at sige damerne først, så kan man vel også sætte BODIL KOCH, den mangeårige kirkeminister, som rosinen i pølseenden. Jeg ville tro, at der ikke er mange af Danmarks c. 100 provstier, der på 75 år kan præstere så mange personer med betydning for den hele kirke, som de her nævnte.

Noter

PROVSTER PÅ FREDERIKSBERG:

1897–1908 O. V. Glahn
 1908–1911 Harald Ostenfeld
 1912–1924 Henrik Hoffmeyer
 1925–1937 Hans Koch
 1937–1945 Johannes Engel
 1945–1968 N. J. Rald
 1968– Johs. Eilschou Holm

LITTERATURHENVISNINGER:

RASMUSSEN, CHR.: Frederiksberg Kirke
 1734–1934. Kbh. 1933.
 Menighedsliv gennem fem og tyve Aar.
 Udg. af St. Lukas og Solbjerg Menig-
 heder (ved Søren Chr. Borresen og Hans
 Koch). Frederiksberg, 1918.
 Ved Biskop, Dr. theol. Harald Ostenfelds

- Jordefærd den 29. Oktober 1934. (Taler af Johs. Gøtzsche og Hans Koch). Kbh. 1934.
- RALD, N. J.: Frederiksberg Menighedssygepleje 50 Aar (1891–1941). Kbh. 1941.
- JENSEN, AAGE (Red.): Lindevang sogn og kirke gennem 25 år. 1926–1951. Kbh. 1951.
- TJALVE, GUNNER: Syvogtyve kapitler af FDFs historie. Kbh. 1969.
- HAUGE, SVEND: I troskab mod kaldet. Den danske Diakonissestiftelse 1863–1963. Kbh. 1963.
- MAARE, NIELS: Frederiksberg Slotskirke 1710–1960. Kbh. 1960.
- KRISTENSEN, MARIUS: Københavns Valgmeneighed af 1890. Kbh. 1940.
- Københavns Valgmenighed 1890–1965. Kbh. 1965.
- JOENSEN, VALDEMAR: Provsteembedet kirkeretsligt og kirkehistorisk belyst. Næstved, 1961.
- RALD, N. J.: Set fra Smallegade. Kbh. 1956.

Carl Scherbe og Friluft-Observatoriet

Af H. H. DAHLERUP

NÅR MAN en månelys aften i århundredets begyndelse gik en tur på den gangsti, der gik fra fodgængerbroen over Vestbanen langs Sankt Jørgens Sø, og som endnu på kortene kaldes Svineryggen, kunne man ofte se en lille klynge samlet om en transportabel astronomisk kikkert, på et skilt i rundskrift kaldet *Friluft-Observatoriet*.

Det var bogbinder CARL SCHERBE, der fra sine unge dage var levende interesseret i astronomi og nu havde fået et brændende ønske opfyldt: den gamle marinekikkert var blevet afløst af en »rigtig« astronomisk kikkert, og den oplevelse ville han dele med andre. På den måde blev Friluft-Observatoriet til.

Det var på tilskyndelse af overtelegrafist VICTOR NIELSEN, ejer af *Urania-Observatoriet* på Frederiksberg, og med støtte fra forskellig side, at Carl Scherbe fik indforskrevet et 80 mm kikkert-objektiv med tilhørende okularer fra det optiske firma Merz i München. Monteringen blev lavet her i landet, primitiv, men fuldt tilstrækkelig til formålet. Opstillingsstedet på Svineryggen var kun midlertidigt; trafikken var ikke stor, til gengæld var der ikke helt sikkert på den tid, stamgæsterne forlod Café *Strygejernet*, der lå på den trekantede grund mellem Vodroffsvej, fodgængerbroen og banelinjen.

Det, der var brug for, var et ubebygget areal med udsigt mod syd, hvor alle himmellegemer står højest, og mod øst, hvor de aktuelle planeter først viser sig, og af hensyn til publikum nær en hovedgade. Det fandtes kun ét sted på Frederiksberg, og det lykkedes virkelig at opnå tilladelse til indtil videre at opstille en astronomisk kikkert til offentlig forevisning indenfor et plankeværk i det nordlige hjørne af Landbohøjskolens forsøgsmark ved Rolighedsvej – efter nærmere aftale. Efter hvad Carl Scherbe fortalte mig, skulle aftalen træffes med en overgartner, der satte sig så bestemt imod, at der blev brudt hul i en

Carl Scherbe ved sin første kikkert 1909, opstillet i gården til Vodroffsvej 2 ved Svineryggen. (C.L.Nissen, »Mørkekammeret« fot. Fotografi i privateje).

over 3 alen høj tjørnehæk, som dannede skel mod Rolighedsvej, at det så ud til, at det hele måtte opgives, men så fik Victor Nielsen en god idé: lige op ad det omtalte hjørne gik godsbanen fra Frederiksberg til Nørrebro, og til at passe bommene over Rolighedsvej var der ansat

Scherbe ved indgangen til observatoriet ved Rolighedsvej.
(Fotografi i privateje).

en ledvogter, hvis have stødte op til den udsete plads. Der blev sendt en ansøgning til Statsbanerne, og der kom tilladelse til at træffe aftale med ledvogteren om adgang til observatoriet, og det gik let i orden. En jernsøjle blev støbt fast i en solid betonblok i jorden, et godt mands-højt plankeværk blev rejst med dør ind til ledvogterhaven og med både gavl og tag på hængsler, så at det hele kunne klappes ned udefter; på den måde fik man frit udsyn til alle sider: det var virkelig et Friluftsobservatorium.

Den 2. august 1910 åbnedes observatoriet for publikum, og det blev ret hurtigt kendt af alle, der var interesseret i astronomi. Af mine egne optegnelser fremgår, at jeg besøgte observatoriet første gang d. 20. maj 1911, og det blev et bekendtskab af lang varighed.

Carl Scherbe viste sig at have en ualmindelig evne til at forevise, hvad hans kikkert kunne yde, og gøre forevisningen tiltrækkende, så at også de, der kom af ren nysgerrighed – en egenskab ikke at foragte selv hos alvorligt arbejdende forskere – eller som kom bare for at lave sjov, gik derfra med fornemmelsen af at have været med til noget, der skulle tages alvorligt. Selvfølgelig var der aftener, hvor der knap viste

Scherbe i observatoriet ved Rolighedsvej. (Fotografi i privateje).

sig en eneste besøgende, men Carl Scherbe var ikke den, der bare satte sig hen og ventede, han var stadig virksom med kikkerten for at finde noget nyt og usædvanligt også til de faste besøgende.

Til andre tider kunne tilstrømningen være så stor, at han trængte til en hjælpende hånd: til at stå med okularer parat, når der skulle skiftes forstørrelse, til at løsne den bremse, der holdt kikkerten, når der skulle indstilles til et nyt felt, osv.

At jeg selv har fungeret som sådan, fandt jeg et vidnesbyrd om: et 3-øres brevkort afsendt om formiddagen efter en stjerneklar aften mindede mig om, at jeg havde taget okularet med det største felt med mig hjem og måtte aflevere det, inden observatoriet åbnede kl. 7 aften.

Det var naturligt, når man havde en bog, man skulle have indbundet, at man gik til Carl Scherbe, der boede og havde sit værksted Vo-

Jenle pr. Jylland d/5 1909

Jeg vil gjerne von Abonnement på
 dette astronomiske Blad; men ikke oppe
 Prof. Thøger Larsen, Lemvig, skulde ha'
 Lyset? - Jeg skulde snart ha'
 brugt om nogle Bøger til Fret-
 bindning; men har ikke haft Tid til
 det.

Jeppe Aakjær

Brevkort fra Jeppe Aakjær til Scherbe. (Privateje).

droffsvej 17 – lige nedenfor Svineryggen – og man fandt da, at han var en meget belæst mand, og at han meget gerne ville udvide sin horisont ved samtale, som han forstod at føre uden at afbryde sit arbejde. Der var nogen, der påstod, at han ikke afleverede en indbunden bog, før han havde læst den. Det har dog ikke holdt kunderne væk; i hvert fald traf man der i tidens løb en del interessante og interesserede mennesker, men at der har været noget om snakken, fandt jeg i hans efterladte papirer i form af et 5-øres brevkort: Sig mig, min gode bogbinder, skal jeg aldrig mere se mine to bind »Hedevandringer? Jeppe Aakjær.« Det må dog som en formildende omstændighed nævnes, at datoen var 11 dage efter åbningen af observatoriet på Rolighedsvej. Et andet brev kort fra Jenle fornyer abonnement på bladet Urania for året 1910, hvorom Carl Scherbes søn, fuldmægtig H. A. SCHERBE, har oplyst, at det var et hektograferet blad, som hans fader redigerede, og hans moder renskrev, fordi hun havde en smuk håndskrift. Der findes en følgeskrivelse fra Thøger Larsen om to artikler, men ifølge sagens natur er intet af bladet bevaret. Ved den tid, da jeg kom ind i kredsen omkring bogbinder Scherbe, drøftede man det ønskelige i et tidsskrift, idet

Brev fra Thøger
Larsen til Scherbe.
(Privateje).

Lening 18/11 1909.

Kære Hr. Scherbe:

Min bedste Tak for Deres
Opvartelse. Jeg glæder
mig til at se i Deres
Kirket. Faa De den smaa
fordig. Jeg kommer vist
snart en Tur til Byen. Deres
Tilbuds interesse mig meget.
Jeg ved om Artikkel, som vil
se for lang. Jeg maaske
sende in til Men injeres De ikke
derom, tage jeg ikke
op, at De videlader dem. Men
vil jeg gerne have dem
tilbage.
Venlig Hilsen til Dem og
Deres. Fine og Tak for
sidd. Thøger Larsen.

THORVALD KØHLS månedsoversigter, som mange dagblade optog, gav for lidt til amatørerne. En ung astronomiinteresseret skuespiller, IDON HARTVIG, som havde tilknytning til et bogtrykkeri, prøvede at sætte sig ind i typografiens kunst og mødte en dag op med korrektur til de første sider af et tidsskrift »Urania«, og nu kom der gang i sagerne: der blev dannet en redaktion af Idon Hartvig, Carl Scherbe og under-

Omslaget til »Urania«s sidste nummer,
december 1913.

Udgiver: Carl Scherbe,
Friluft-Observatoriet.

No. 12.

tegnede, den først nævnte ansvarshavende redaktør. Første nummer udkom den 1. september 1912 med et indledningsdigt »Stella Nova« af J. I. KRONSTRØM, en appel til samling om tidsskriftet, en vejledning til observation af Saturn, den planet der stod bedst til iagttagelse det efterår, og en meddelelse om en ny komet og en småplanet med en usædvanlig bane.

Omslagstegningen var af FRANS SEDIVÝ, den tegner, der før luft-fotograferingens tid tegnede fuldstændig korrekte fugleperspektiver, som man endnu kan glæde sig over, når man finder dem i en gammel bog, hvor han med en så lille ændring i stregen, at kun den professionelle tegner bemærker det, leder blikket hen til den bygning, det var formålet at vise.

Der var god tilslutning til bladet regnet i procent, men det samlede antal af amatørastronomer var lille, og bladet bestod ikke så længe, at

Carl Scherbe og hans hustru. (Fotografi i privateje).

dets egen indflydelse fik tid at virke. Efter 6 numre kom det til en krise, og Carl Scherbe overtog udgivelsen, idet han håbede at få 10–15 flere abonnenter. Det lykkedes ikke, og i nr. 12 fra december 1913 meddeltes, at udgivelsen var standset, indtil et tilstrækkeligt abonnental var samlet.

Denne skuffelse gjorde dog ingen forandring i Friluft-Observatoriets virksomhed. »Åbent hver stjernklar aften« blev ved at gælde, og tanken om at fortsætte bladet var heller ikke død.

En af Uranias abonnenter, G. HIRSCHFELDT HANSEN, fik lejlighed til at afskrive listen over abonnenter, og med den som udgangspunkt

Side af Scherbes regnskabsbog
over besøget i observatoriet.

1906			Kikkerten			1907		
December			Regnskab			Januar		
Dag	Dt.	Pensoner	Kr.	Gr.	Dag	Dt.	Pensoner	Kr.
"	4.	20.	2.	05.	"	7.	7	0.78.
"	5.	5.	0.	55.	"	6.	20	2.25.
"	9.	25	2.	90.	"	8.	4	0.55.
"	27.	10.	1.	25.	"	11.	5	0.55.
			Kr.	6.75	"	13.	5	0.60
					"	22.	5	0.50.
					"	23.	9	0.90.
December			Kr.	6.75	"	24.	6	0.60
					"	26.	25.	2.50
							Kr.	9.20
Fra 11de til 28 December 1906.			Selskabets udgifter			55 1/2 Kr. pr. uge		
			Kr.	42.55				

udfoldede han i de følgende år en sej energi, sikrede sig gode forbindelser, og det hele endte med stiftelsen af »Astronomisk Selskab« under protektion af Hs. kgl. Højhed Prins AXEL, med professor dr. phil. P. HEEGAARD som formand og med en bestyrelse: AAGE FOCK, G. HIRSCHFELDT HANSEN, C. LUPLAU JANSSEN og CARL SCHERBE.

Selskabets samlede indsats var og er »Nordisk Astronomisk Tidsskrift«, som fik redaktører i Danmark, Norge, Sverige og Finland, og da Heegaard blev professor i Kristiania (nu Oslo) valgtes professor, dr. phil. E. STRÖMGREN som formand for Astronomisk Selskab. Ved det følgende valg af en ny bestyrelse var bogbindermester Carl Scherbe den eneste fra den gamle bestyrelse, der blev genvalgt, og det blev han hver gang, han var på valg, indtil han trak sig tilbage i 1953.

Carl Scherbe skrev i Urania i en rolig, afbalanceret stil om alt, hvad amatører med mindre eller større kikkerter kan se under vore breddegrader, når de har den rette forskerånd eller bare iver efter at nå deres evners grænse, – og han skrev sådan, at man følte, at hans egen oplevelse

lå bagved. Han havde som ung bogbindersvend arbejdet i Tyskland. Det fremgik på mange måder, at han havde læst mere, end hvad dansk litteratur dengang bød på. I Berlin havde han besøgt den derværende amatørforening Uranias observatorium, og for at kunne give astronomiens venner i hovedstaden noget af den samme oplevelse, arbejdede han for at få en større kikkert. Med støtte fra forskellige side, som tidskriftet diskret fortæller det, stod der i foråret 1920 en 122 mm på Rolighedsvej; det betød, at der var vundet én størrelsesklasse af stjerner eller 3-4 gange så mange stjerner i samme felt. I vort klima er det ikke så meget forstørrelsen, der tæller; lufturoen bliver også forstørret, og den er der nok af i en storby. Senere blev kikkerten forsynet med urværk, som følger med i stjernernes eller månens gang, men det blev ingen succes. Ved 70 ganges forstørrelse, som giver en god oversigt, vil man kunne have hele månen i feltet på én gang, og hvis kikkerten står stille, vil det, der stod midt i feltet, være ude, når der er gået et minut; så kan den næste komme til, mens foreviseren flytter kikkerten. Et normalt program, når der var godt besøg, var f.ex.: Månen ved to forstørrelser, en planet ligeledes, en dobbeltstjerne og en stjernehop; for 5 personer giver det en halv times kiggetid ialt; dertil lidt tid til indstilling, så det er let at forstå, at hvis en af de besøgende tog forslaget om at tælle kraterne omkring Månens sydpol alvorligt, ville de sidste i rækken komme til at fryse. Derfor blev urværket sat fra, og Månen sørgede så for at passe tiden.

I 1933 måtte observatoriet flytte, da Landbohøjskolens byggeri begyndte. Jernbanen var nedlagt og blev beplantet som park, og her fik Friluftsobservatoriet så lov at fortsætte, lidt tilbagetrukket mellem træer, men derved også noget beskyttet mod den fortrinlige gadebelysning på den nyanlagte Thorvaldsensvej.

Tilladelsen til den nye placering blev givet på betingelse af, at skiltet blev nedtaget, kun et lille skilt i åbningstiden blev tilbage.

Der kom ikke så mange tilfældige gæster, og selv mange af dem, der oprindeligt var trofaste, udeblev efterhånden, fordi de havde fået egen kikkert, som man nødigt forlod, når vejret var bedst. Da besættelsen kom, var Carl Scherbe 67 år gammel, synet var ikke godt, og et par operationer gav ikke fuld hjælp; vel var der venner, der hjalp til, men i 1948 gav han op. En af de trofaste, bankbetjent ANDERS SØNDERBY,

overtog observatoriet i 1948, men efter gentagne indbrud og hærværk flyttedes det til en plads i nærheden af Aller i Valby, kun tilgængeligt for en lukket kreds.

Den 27. oktober 1950 gav JACOB PALUDAN i »Nationaltidende« Fri-luftsobservatoriet et varmt og stærkt personligt eftermæle. Paludan skriver bl. a.:

»Denne lille, ejendommelige Institution, hvis Saga nu er slut, bringer for en tidligere Beboer af Kvarteret forskelligt i Erindring. I Seklets tidlige, fredsommelige Aar laa der, hvor Svineryggen møder Gl. Kongevej – paa en spids Grund, hvor senere Københavns første »Lagkagehus« opførtes – en gammel frønnet Længe, hvor Vasketøj ganske officielt luftedes paa Snore, og hvor Velstand øjensynligt ikke havde til Huse. Der var noget provinsielt ved Stedet, det stak voldsomt af mod den Række af Velhavervillaer, det stødte op til, hele Striben ned mod Gyldenløvesgade. Men for os Drengene var det spændende. Nogle Papirskilte, stadig vekslende, fortalte, at her vistes »hver stjerneklar Nat« Himlens Fænomener. Snart var det Maanens udslukte Kratere, snart Saturn med Ringen – varierende Billeder blev hængt ud, mens Ugerne gik. Saavidt jeg husker, saa man ogsaa selve Kikkerten, om Dagen tilhyllet i Sejldug. Det synes ikke, som om nogen dengang er faldet paa at stritte Sten mod de kostbare Linser.

Ejeren var *Carl Scherbe*, en Bogbinder med en glødende, medfødt Interesse for Astronomi. De Tiører eller senere Femogtyveører, han fik for sin Forevisning, omsatte han i bedre Instrumenter og et bedre Opstillingssted, et lille Hjørne af Landbohøjskoleområdet ved Rolighedsvej, hvor Gadebelysningen i alt Fald dengang ikke generede, og hvor Bebyggelsen ikke gjorde nævneværdigt Indhug i Himlens Halvkuppel. I 1912 fik jeg min Gang dér, og naar der ikke var Publikum, gav vi os, stampende af Kulde, til at lede efter Stellarobjekter, som ikke ligefrem tog Vejret fra den gennemsnitlige Kunde, men som vi i den astronomiske Populærlitteratur havde set fremhævet – Taager, Stjernehober, Dobbeltstjerner med sjældne Farver. Men der kom mange. Ogsaa unge Par, hvis Interesse, banalt at sige, især gjaldt Venus. Sommetider fulgte jeg »Observator« hjem til hans Bolig paa Vodroffsvej, mens Raadhusklokkernes Midnatsslag klang over det næsten øde Frederiksberg. »Nu skulde man lige have en varm Toddy,« kunde han

sige; selv var jeg – i Matrostålderen – uden Sans for sligt. Til de uforglemmeligste Oplevelser hører, at han en Aften havde et Ærinde i Nabolaget, saa det blev overladt mig at være Kikkertchef, saa at sige at forvalte Universet, et Kvarters Tid.

Senere flyttede Observatoriet til bedre, d. v. s. mørkere Forhold ved Thorvaldsensvej, og skiftede Ejer. I denne Periode har jeg ikke fulgt det. Men utallige Københavnerne har i dets Levetid paa en bekvem, uomstændelig Maade gennem det faaet et Indblik i Stjerneuniversets Undere, som de ellers aldrig havde faaet, ledsaget af oplysende Kommentarer. En Berigelse af Gadebilledet, et Folkeobservatorium for Forbipasserende skabtes ved den nu alderstegne Bogbinders Initiativ.«

I 1906–07 besøgte 1014 personer på 99 aftener det første primitive observatorium, om senere år findes der ikke optegnelser, men på 44 år må der have været over 50.000 besøgende. Selv om mange er kommet igen og igen, er det et meget stort antal personer, der hos Carl Scherbe har fået glimt af den verden, hvor vor jord ses som en beskeden plet i en vrimmel af sole.

Carl Scherbe, der var født den 1. februar 1873, døde den 27. december 1955 og blev begravet på Søndermark Kirkegård, hvor hans hustru allerede 12 år tidligere var stedt til hvile.

En mand, et hus og en idé

*Spredte træk af skolemanden og samfundsreformatoren,
cand. phil. Otto Fick's bevægede liv*

Af HAKON STEPHENSEN

VI HAR EN FORESTILLING OM, at hvad der sker i vor tid er noget helt forunderligt nyt og mærkværdigt. Er man tilstrækkeligt optimist, og det bør alle være, så ser man de øjeblikkelige tildragelser som beviser på, hvordan verden går fremad. Et og andet sker der vel også, som ikke er hændet tilforn. Efter alt at dømme, er der ingen, der har været på månen før, men det meste er gentagelser. I disse år er boligformerne under stadig diskussion, og den mest avancerede del af ungdommen kasserer helt familieenhederne og hævder, at en kollektiv livsform er det eneste rigtige. Nogle ganske få prøver at starte storfamilier. Selv om vi ikke har set det endelige resultat endnu, så kan man dog spore en tendens til, at disse kollektiver undergår en stille forvandling, hvor familiegrupperne, såvidt det er muligt, isolerer sig.

At der så alligevel bliver et vist fællesskab tilbage, er en anden sag, men heller ikke det er nyt.

Ved århundredskiftet startedes netop på Frederiksberg et sådant initiativ, og tanken blev endog gennemført så mur- og nagelfast, at bygningen står der den dag i dag, – som et ærværdigt borgerhus, der er gledet ind i rækken, og ingen tænker længere over dets mærkelige forhistorie.

Det drejer sig om ejendommen Forchhammersvej 4, 6 og 8, tegnet af arkitekt JENS CHRISTIAN KOFOED (1864–1941). Han var på den tid blandt de meget aktive og har blandt andet opført K. F. U. M.'s første bygning i Tornebuskegade samt Timotheus Kirken i Valby og mange københavnske beboelsesejendomme.

Det er de foreliggende kendsgerninger, men jeg vil gerne fortælle historien på en helt anden måde.

Den 18. august 1859 fødtes OTTO LAURENTS FICK, som søn af kasserer ved det kongelige Teater, KNUD BENJAMIN FICK (1820-1894) og hustru HELENE LOUISE, f. WOLFF (1834-1898); Knud Benjamin Fick var søn af kgl. auktionarius JOHAN CHR. FICH (1787-1864). Det har ikke været mig mulig at efterforske familien længere tilbage. Ganske vist eksisterer der en meget omhyggeligt udarbejdet slægtsbog på 200 sider med titlen: »Stamtavler over danske Slægter Fich«. Den har ingen forlagsangivelse, men bærer i stedet på titelbladets fod følgende linier: »Trykt i København i det for Danmark tunge år 1941. C. Hamburgers bogtrykkeri A/S«.

Det er et familieforetagende, hvor en lang række medlemmer af slægten har samarbejdet med stor flid, og man har fået bistand fra både Rigsarkivet og Landsarkiverne i København og Odense, – men der er det ejendommelige, at de ovennævnte Johan Chr. Fich, Knud Benjamin Fick og Otto Fick slet ikke forekommer i denne store slægtsbog, så her er der et problem for en virkelig forsker. Derimod har slægtsbogen en lille bemærkning, som kan have interesse. Der står:

»Der er den Ejendommelighed, at Slægtsnavnet straks fra Begyndelsen her i Landet (slægten er indvandret fra Nordtyskland) skrives med *h*, hvorimod Slægtsnavnet i Tyskland skrives med *k*.«

For vore Fich'er skifter disse to endebogstaver. Den gamle justitsråd skrev Fich, men efter hvad man kan se, gik teaterkassereren over til Fick.

Slægtsbogen fortæller også: »Ifølge Heinze »Deutsche Familien-nahmen 1903« er Navnet Fick afledet fra »Frith« = Friede (Fred) og forekommer i Middelalderen i forskellige Variationer som Fornavnet *Vicco* (latiniseret Friedrich), senere som Slægtsnavn i hele Nordtyskland: *Friederich*, *Friedrich*; forkortelser som *Fricke*, *Ficke*, *Vick*, *Fick*, ..., *Fik*, *Vicken*, *Vicke*, men for det meste *Vick*.¹

Det var lidt slægtsorientering, selv om den er mangelfuld.

Otto Fick, som er hovedpersonen i denne beretning, blev student fra Borgerdydsskolen på Christianshavn i 1879 – det var på den tid lidt sent, men hvorfor hans skolegang har været så længe, kan jeg kun gisne mig til. Han har været et uroligt hoved og måske ind imellem forladt bøgerne. Dog fortsætter han fra studentereksamen videre og tager året efter sin eksamen som cand.phil., – en universitetsgrad der endnu på

Otto Fick som 24-årig i 1883, da han overtog ledelsen af Frederiksberg Realskole.

dette tidspunkt var omgivet med en vis respekt, og blandt andet gav adgang til at fortsætte som lærer. Denne løsning valgte Otto Fick. Han blev lærer ved forfatteren CARL EWALDS private Realskole i Frederiksberg Allé. Den fik senere navnet Frederiksberg Realskole.² I pædagogisk henseende var denne skole en meget avanceret. Man forsøgte at leve op til opdragelsesformer, som endnu i dag er under debat. Den korporlige afstraffelse blev afskaffet, hvilket var uhørt i en tid, hvor spanskrøret endnu susede. Dog vovede man sig heller ikke længere end til fortsat at tillade »en kindhest i rette øjeblik«. Således angivet i skolens årsberetning. I Carl Ewalds skole blev der dagligt undervist i gymnastik, og når vejret tillod det, kunne naturhistorietimerne forlægges til Frederiksberg Have. Men mest opsigtsvækkende var det dog, at skolen gik over til at forsyne eleverne med alt undervisningsmateriel, også skolebøger. Det var man ikke vant til.

Der blev hvert år udsendt en beretning, hvoraf man kan se, at økonomien voldte mange problemer.

Ikke så mærkeligt endda, for selv om man tager forskydningerne i pengeværdien i betragtning, så var det meget små beløb, der blev arbejdet med. I første klasse var de månedlige skolepenge 4,35 kr., i sidste klasse 8,85 kr. inclusive lån af bøger. Dog måtte forældrene yderligere betale 2 kroner om året til skolens opvarmning.

Fire år efter, at cand.phil. Otto Fick var blevet knyttet til skolen som lærer i forskellige fag, hvoraf et var »Forstandsøvelse«, hvilket må siges at være en nyttig disciplin (det er en skam, at den ikke er blevet obligatorisk), så fratrådte Carl Ewald den 1. juni 1883, og Otto Fick overtog ledelsen 24 år gammel.

Der findes en udmærket karakteristik af denne unge skoleleder.

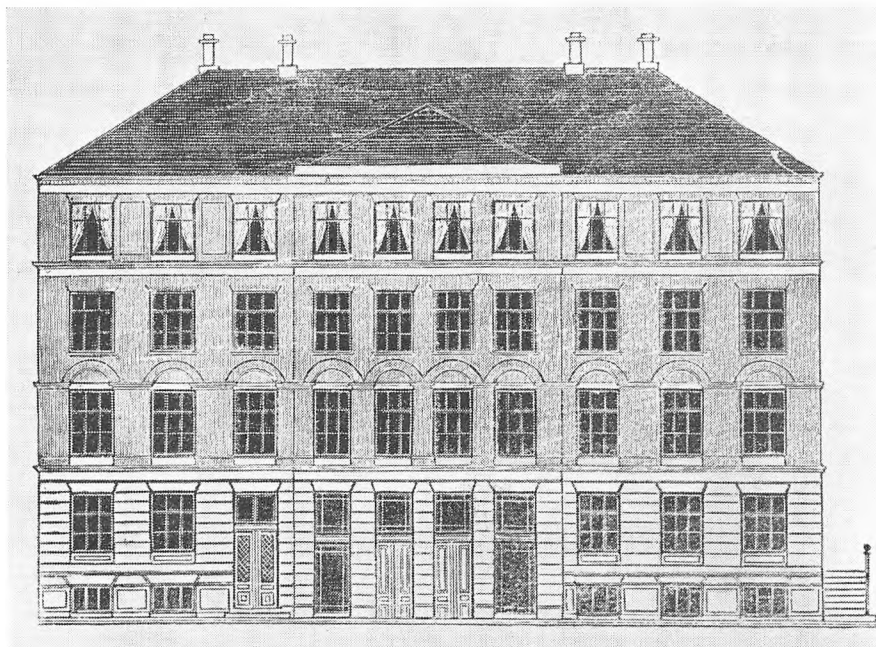
Skuespilleren, teatermusæets skaber, ROBERT NEIENDAM, giver i sin erindringsbog følgende billede af Otto Fick. Neiendam omtaler sig selv i tredje person som »han«:

»Han var helt flink til det med Ordene, da han kom i Pogeskolen i Frederiksberg Allé, helt henne ved den lille Runddel ved Sct. Thomas Allé; Huset er der endnu. Blandt de smaa Kammerater var Robert Storm Petersen og blandt de større den senere Minister Friis-Skotte.

...

Oprindeligt var Skolen grundlagt af Carl Ewald, men han havde afstaaet den til Otto Fick, som repræsenterede Datidens unge, usnobbede Lærertype. Han vandt Børnene ved en frisk, kammeratlig Behandling, der sikkert i meget adskilte sig fra ældre Pædagogers strikse Form. Der lærte den lille Fyr at regne i det smaa og læse »flydende« indenad, og det var spændende. Han gjorde dog hurtigt den Iagttagelse, at det talte Ord kunde være langt mere »levende« end det trykte.

Hans Mor gav ham en grøn Madkasse i en Snor over Skulderen og dertil et lille Tørnyster, hvori ABCen, Regnebogen og Penalhuset blev stoppet. I de første Dage fulgte hun sin yngste Pøde til Skolegaarden, hvor der vankede et Kys til Farvel. Et Øjeblik efter stod man ene mellem en Masse fremmede, medens man med Smerte saa hende forsvinde gennem Gitteret. Men nu gjaldt det altsaa om at være »stor« og ikke tude som en Tøs. Denne Strid mellem Æresfølelse og Skræk for det Nye var en slem Pine, der først fortog sig, naar den venlige Hr. Fick greb de smaa Fyre ved Haanden og talte beroligende til dem. Han var en god Følgesvend ved de første vanskelige Skridt ud i Livet. Der var

Frederiksberg Realskoles nybygning, som Otto Fick rejste trods skolens beskedne økonomi. Indvielsen fandt sted 1886. I dag rummer huset Statens pædagogiske Studiesamling.

noget varmende ved ham, som gød Mod i mangen forskrækket Unge. Han hørte til de Lærere, som Eleverne vedbliver at kende gennem Aarene og altid møder med Glæde. Livet tog siden haardt paa Otto Fick, han var en Idealist, der aldrig blev voksen, men Frimodigheden mistede han ikke. Den yngre Slægt kendte ham bedst som Manden paa Gaden uden Hat og Frakke i al Slags Vejr, og nogle vidste maaske, at han var Far til Ideen om Huse med Fælleskøkken; ét fik han rejst paa Forchhammersvej, men vi, der havde gaaget i hans Skole, gemte mangt et venligt Minde om ham. Sidste Gang den lille Fyr fra dengang saa ham paa Gaden i Regn og Blæst, veksledes i Forbifarten disse Ord: »Nej, hør nu Otto Fick, De er fyldt halvfjerds og gaar stadig uden Over-tøj i et saadant Vejr« – »Hvad kommer det Dig ved, Dreng, Mød paa Kontoret efter Skoletid!«³

Til ovenstående erindringsbillede af Robert Neiiendam kan føjes et citat fra en af Otto Ficks årsberetninger. Der står: »Barnet maa føle,

at alle Lærerne holder af det, trods Fejl og Mangler. Derfor maa Lærerne ikke, som det oftest sker, staa som en fremmed overfor Børnene; han *skal* kunne gaa ind paa Børns Tanker, skal kunne sætte sig paa Børnets Plads og derfra lede og løfte opad.⁴

Denne almene betragtning er trods sin alder stadig aktuel og kunne godt indlede enhver skolelov.

Mange, senere kendte personer fik deres første undervisning i Frederiksberg Realskole. Eleverne kom efter den tids forhold langvejs fra, og efter hvad jeg har hørt, men ikke kan få helt præciseret, indførte skolen på et vist tidspunkt en art befordring af elever. Det er nævnt et sted, men ikke yderligere uddybet. Derimod findes der vistnok i Blæksprutten en satire, hvor man gør sig lystig over disse køreture. Ak ja! I dag har hvert sogn sin skolebus, og ingen undrer sig derover.

Otto Fick må som ung have været en dygtig administrator. Han gennemførte, at Frederiksberg Realskole fra lejede lokaler flyttede over i sit eget hus, Frederiksberg Alle nr. 22 (tidl. nr. 8D). Bygningen står der stadig og rummer nu *Statens pædagogiske Studiesamling*. Det er en smuk symbolik, for bygningen har virkelig fra sin første oprindelse været helliget pædagogiske forsøg af praktisk art; om det er et smukt hus, kan i høj grad diskuteres. Det er opført på et tidspunkt, da bygningskunsten havde ringe vilkår, men der er noget funktionelt over dette hus med store lokaler og meget lys fra høje og brede vinduer.

I 20 år var Otto Fick leder af Frederiksberg Realskole. men med tiden fordybede han sig mere og mere i samfundsfilosofiske studier, og da han var en mand først i 40erne, drømte han om at skabe en ny fager verden, baseret på Kooperative foranstaltninger. Fællesånden skulle sejre over den snævre, personlige egoisme.

Mærkeligt nok blev han ikke af den grund draget ind i den voksende socialisme, der skulle synes at ligge hans tanker nær. Han tog afstand fra klassekampen og sigtede efter gennem rent praktiske foranstaltninger at bygge en ny samfundsorden op.

Til denne kollektive målsætning hørte for ham også at reformere hjemmenes dagligliv, og det gav ham ideen til som eksempel at opføre et kollektivhus, nemlig bygningen Forchhammersvej 4, 6 og 8.

Han agiterede voldsomt for denne tanke, hvor han kom frem og tegnede en række interessenter, der i form af partial-obligationer på

Otto Fick blandt nogle af »sine drenge« i skolegården o. 1902. Foran Fick ses den senere navnkundige filminstruktør Carl Th. Dreyer.

500 kroner stykket grundlagde den kapital, der skulle stå bag hans byggeri.

Først langt senere, i 1912, finder man på tryk en beskrivelse af hans idé med kollektivhuset. På det tidspunkt udgiver han en lille bog, »*Vejen frem*«, hvori man kan læse følgende betragtninger: »En Centralbygning kan bygges omtrent som et almindeligt Hus, blot med den Forskel, at der ikke behøver at høre et Køkken til hver Lejlighed. Hovedprincippet i dem alle er dette, at det mest mulige Husarbejde, derimellem Madlavningen, udføres af Fagfolk, men iøvrigt frembyder de forskellige Typer af Centralbygninger store Forskelligheder. For Folk, der absolut vil have et Menneske om sig til daglig Hjælp, men vil være fritaget for Madlavningens Byrder, indrettes Husene saaledes, at Maden gennem en Elevator sendes op til et lille Anretterkøkken, hvorfra Pigen kan sætte den paa Bordet. For Folk, der ved at bo i en Centralbygning og derved blive fritaget for Madlavningen og andre Hus-

arbejder kan undvære en fast Pige, vil Elevatoren føre Maden op i selve Spisestuen. For Familier med Børn vil der blive indrettet en Børnehave eller et Asyl, hvor Børnene kan anbringes under kyndigt Tilsyn under Forældrenes Fraværelse og hvor det kan lade sig gøre, bygges Husene med fladt Tag, for at Beboerne og særlig Børnene kan komme til at opholde sig i frisk Luft uden at forlade Huset. Her kan saa findes Gymnastikapparater, Badeindretninger (Solbad), Haveanlæg m. m.

Af Husarbejder, som foretages af Fagfolk, kan nævnes: Vinduespo-
lering, Sko- og Klædebørstning, Udsugning af Møblerne med en Støv-
sugemaskine samt Opvaskning efter Maaltiderne. Vask og Strygning
kan besørges af Ejendommens Administration eller overlades til et
Vaskeri. Lejlighedens Rengøring kan besørges af Lejerne selv eller af
Folk, der engageres dertil, men maa ikke besørges af de i Huset ansatte
Folk, for at der ikke skal blive noget ubehageligt Fællesskab (Sladder)
mellem Familierne. Alt i alt kan et saadant Hus blive til et virkeligt
Hjem, et Fredens Hjem i Modsætning til de nuværende, som med deres
Madlugt, Husholdnings- og Tjenestepigesorger fjerner sig vel meget
fra de Fordringer, man maa stille til et idealt Hjem.

Centralbygninger for enlige Personer indrettes med Fællesværelser.
saaledes at Beboerne kan spise og være sammen, om de ønsker det eller
ogsaa leve ganske isoleret. I disse Ejendomme paatager Administratio-
nen sig alle forekommende Arbejder lige til Strømpestopning.«⁵

I bogen *Vejen frem*, der er en blanding af små novelleagtige bidrag
og tværpolitiske indlæg, indledes hvert kapitel med et motto, dels af
forfatteren selv og dels af andre. Det første hedder:

»Dersom denne Bog ikke er skreven i Kristi Aand, da være den død.«

Det næste afsnit: *Egoismen* indledes med: »Menneskene er ikke
onde, men endnu kun alt for dyriske, uoplyste, fulde af Fordom-
dumme.«

I næste afsnit, der hedder *Kirken*, hedder indledningen: »Der gives
ingen – lad ham saa have studeret Teologi nok saa længe – der ved mere
om Gud end enhver som helst anden.«

Otto Weiss.

Under *Rigdommens Velsignelse* hedder det: »Kun med store Penge-
ofre lykkes det denne eller hin Fader at gøre sin Søn til en Døgenigt.«

Otto Weiss.

Forchhammersvej 4-6-8 som ejendommen ser ud i dag. Et pompøst hus, der dog ikke i sit ydre adskiller sig fra kvarterets øvrige bebyggelser.

Og under *Den moralske Opdragelse*: »Hvorledes opdrager man Børn saaledes, at de ikke ligner deres Forældre for meget?» *Otto Weiss*.

»Børn lyver ikke saa meget som voksne; men de er heller ikke bleven opdragede.« *Otto Weiss*.

Og så følger:

»At tænke er saa overordentligt besværligt, derfor foretrækker mange – at dømme.« *Otto Weiss*.

»Det er vi alle enige om: Der gives ingen afskyeligere Fejl – end de andres.« *Otto Weiss*.

»Vore Fjender skulle vi elske... Var vi endda saa vidt, at vi elskede vore Venner.« *Otto Weiss*.

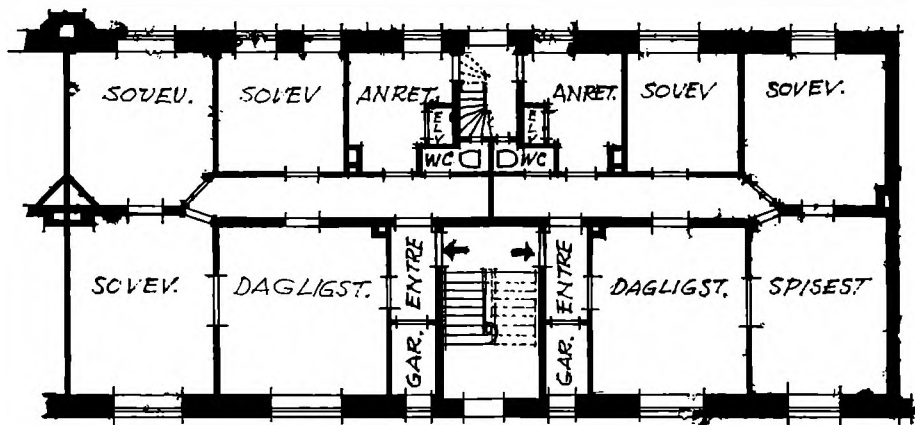
»Loven beskytter ogsaa *deres* ære, som ingen har.« *Otto Weiss.*

»Paa Kongresser bliver der spist mere end talt – og talt mere end afgjort.« *Otto Weiss.*

»Det værste Slaveri vilde det vel nok være, naar enhver havde Lov til at gøre, hvad han vilde.« *Otto Weiss.*⁶

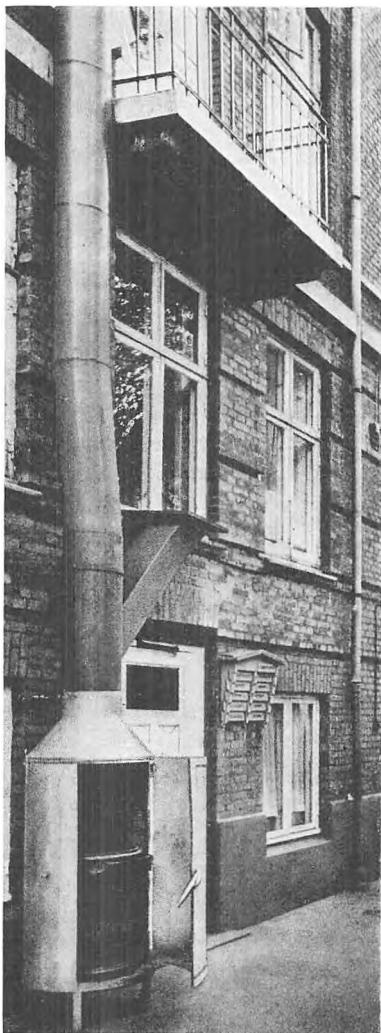
Kollektivhuset, eller som Fick kaldte det, »Centralbygningen«, blev opført på Forchhammersvej 4, 6 og 8. Det er ganske vist på Frederiksbergs område, men grunden blev købt af Københavns kommune, der havde denne jord som en rest af den gamle kongelige ladegård, der af staten var solgt til Københavns kommune. Købesummen må have været omkring en 60.000 kr. for grunden til centralbygningen, men pengene blev stående i en 2den prioritet, idet Københavns Kreditforening kom forud med et lån på 180.000 kr., og derefter fulgte en række håndværkerkreditter og så de nævnte partialobligationer. Det har fra første begyndelse været en meget anstrengt økonomi. Centralbygningen var ikke så indviklet, som man skulle tro, hvilket man kan se af planen. Stort set rummede den almindelige 4-værelses lejligheder, hvor køkkenet blot var lidt mindre end normalt for den tid og så hed »Anretning«. I denne anretning var der en madelevator, som førte ned til kælderetagen, og hele kælderen var indrettet til fællesanlæg. Her var de store køkkenregioner med forrådsrum o. s. v. (køleskab havde man jo ikke) og dernæst en stor badeanstalt, beregnet for hele huset. Det er bemærkelsesværdigt, at lejlighederne ikke havde bad. Det var man heller ikke vant til. Derimod var der centralvarme og WC'er. Af planen kan man se, at WC'erne var yderst beskedne i størrelse, men det var den store luksus. WC'et var først lige kommet ind på boligområdet. Det fortælles, at EDVARD BRANDES en gang i en tale i Folketinget har sagt: »WC'et er den største opfindelse i min tid.« Jeg har prøvet at finde det nøjagtige citat, men det er ikke lykkedes. Min oplysning stammer fra folketingsmand OLUF STEEN, så den er sikkert rigtig.

Centralbygningen stod færdig i 1903, og Otto Fick var direktør for dette foretagende. Det gik kun i 5 år, så blev det for svært at klare økonomien. Kreditorerne pressede på. Københavns Kreditforening fik

Et udsnit af etageplanen for kollektivhuset i sin oprindelige skikkelse. Som man ser, er lejlighedsplanerne ikke særlig mærkværdige. Det afgørende ligger i, at der *ikke* er køkken, men et ret stort anretterrum (som forøvrigt senere er blevet lavet om til køkken). I anretterrummet var der elevator til husets CENTRALKØKKEN i kælderen. Denne kælderetage indeholdt foruden varmt og koldt køkken også ret store forrådsrum (man havde jo ikke køleskabe). Dernæst var der en stor badeanstalt, idet selve lejlighederne var uden bad. Det kan synes mærkværdigt, men i 1903 var badeværelser så godt som ukendt, og man kunne i mange år opleve, at lejlighedernes bad ikke blev udnyttet efter deres hensigt. Familierne brugte badeværelset til pulterkammer. Man vaskede sig ved en servante i soveværelset. Det var der tradition for, eller også gik man på badeanstalt, og i dette hus var badeanstalten en del af de kollektive goder. Senere blev også denne foranstaltning nedlagt. Badeanstalten blev ombygget til portnerbolig.

ikke sine terminsydelse, og i februar 1908 forlangte Kreditforeningens sagfører, overretssagfører CHARLES VALDEMAR SCHIERBECK, ejendommen stillet til tvangsauktion. Der var 15 panthavere, der kæmpede om byttet. Partial-obligationsejerne søgte at redde foretagendet, men de kunne ikke følge med. Tre gange blev auktionen berammet og udskudt, inden man nåede det endelige resultat, hvor Københavns kommune overtog hele herligheden som ufyldstgjort panthaver mod at indfri gælden til kreditforeningen. I nogle år fortsatte man driften efter de oprindelige principper, men senere gik ejendommen over til at blive et hus med almindelige lejligheder. Badeanstalten blev portnerbolig, og middagskøkkenet blev bortforpagtet som en privat forretning for salg af færdigmad. En masse mennesker tabte deres penge, så der var en vis misstemning, ikke mindst blandt håndværkere og leverandører

Centralbygningen på Forchammersvej var muligvis den første ejendom i landet, der havde afskaffet skraldespandene i lejlighederne og i stedet indført nedstyrtningsskakt i form af et stort rør, der lå uden på huset.

af bygningsmaterialer. Københavns kommune beholdt huset til 1943, hvor det blev solgt til den kendte herreekviperingshandler CHR. TRØELSTRUP, ham med »Buksetorvet«, og hans arvinger har ejendommen den dag i dag.

Hvad der siden skete Otto Fick er ikke nemt at efterforske. Han havde en omflakkende tilværelse og blev lidt af en særling. I en periode har han også opholdt sig i udlandet. Forlagsboghandler RASMUS NA-

VER har oplyst for mig, at han traf ham i 1924 i Los Angeles, hvor Otto Fick forærede ham sin bog »*Vejen frem*«, som han havde udsendt i 1912 i kommission hos J. FRIMODT. Rasmus Naver mener, at han året efter traf Otto Fick's søn, KNUD FICK, i New York; han var emigreret til Amerika.

Da den berømte *Stockholms-udstilling* blev afholdt i 1930, en begivenhed, der på sin måde var funktionalismens højdepunkt, skrev ANKER KIRKEBY en kronik, »*Nyt Liv*«, i Politiken. Særlig standsede han ved udstillingens kollektivhus, der var en af de store attraktioner. Kirkeby fremhævede, at disse tanker havde været fremme allerede 25 år før i København, og han beklagede, at han ikke kunne finde skoleinspektør Fick, som han mente var blevet miskendt. Han hævdede, at Fick senere havde ernæret sig som lygtetænder i Frihavnen.

»– Denne mand burde på *Finansloven*«, skrev Kirkeby. »*Thi han har i sandhed tændt lys.*«

Nogle dage efter indeholdt Politiken et interview, skrevet af MEREETE BONNESEN. Det fortæller en del om Otto Ficks sidste år:

»Verdens nye hus

Samtale med en glempt mand, hvis idé erobrede verden

Skolebestyrer Fick fortæller om fremtidens hjem

I sin kronik her i bladet i søndags om den nye tids mennesker og den nye tids hjem omtalte Anker Kirkeby den skolebestyrer Fick, som for en menneskealder siden var talsmand for de boligideer, der nu er det afgørende i al moderne arkitektur.

Opmuntret ved at se sit navn draget frem kom skolebestyrer Fick i går på visit hos os på redaktionen. Barhovedet, lidt ludende i holdningen stod han dér over for os, en høj kraftig mand, som man ville anslå til at være en ca. 55–60 år og ikke, som han selv fortæller, over de 70.

– Det er nu ikke rigtigt, at jeg ernærer mig som lygtetænder i Frihavnen, som Anker Kirkeby skriver, siger skolebestyrer Fick, men det er såmænd omtrent det eneste, jeg ikke har været i mit bevægede liv. Engang var jeg tjener i mit eget hus. Det var i Berlin, de havde bygget et af mine huse, og der fik jeg plads som hustjener; jeg pudsede fod-

tøjtet for alle beboerne og vaskede op, når de havde spist; det fik jeg 40 mark om måneden for. Ja, ja, sådan kan det gå!

– Hvorfor blev Deres idé ikke til noget?

– Blev ikke til noget? Tror De ikke, min idé blev til noget? Jo, ideen var der ikke noget i vejen med, den har gået sin sejrsgang over hele verden; i alle store byer har de nu, og har allerede i mange år haft, centralhuse. Ideen var nemlig tiden selv, det var bare herhjemme, at det ikke gik.

– Var Danmark da ikke moden til idéen?

– Jo, vi kunne lige så godt have brugt den som alle andre lande, men ingen bliver vel profet i sit eget land. Mange mennesker tror, at de ikke vil kunne finde sig i den kollektivismen, som jeg anser som den eneste mulige løsning, nu hvor kvinderne verden over selv tjener deres penge eller bidrager til den fælles husholdning. Kan De sige mig, hvorfor en kone, når hun kommer hjem fra sit arbejde, skal begynde forfra med at slide i huset, mens manden kan få en tiltrængt hvile. Det er ganske urimeligt, og det vil man også indse. Er der måske nogen, som nu brygger sit øl selv? Engang ville man kun drikke hjemmebrygget øl, nu er vi glade for bryggeriernes pilsner. Hvor mange bager selv? Bageriernes franskbrød smager jo dejligt. Alt går mod de store fællessamenslutninger. Vi ringer efter en vinduespudser, fordi han pudser bedst og hurtigst, tusinder af familier får dagligt bragt deres middag fra centralkøkkener. Det er jo alt sammen min idé indirekte, siger skolebestyrer Fick med et lille polisk smil.

– Var der slet ingen herhjemme, som forstod, at der var fremtid i Deres planer?

– Tjo, Henrik Cavling – Hr. Fick stryger moustachen i mundvigen – men der kom så meget i vejen, pengevanskeligheder og vrøvl; til sidst troede man, at det var en amerikansk idé. Kommunen overtog huset og gjorde det til et almindeligt beboelseshus med 25 tjenestepiger rendende efter 25 pægle piskefløde til morgenkaffen, som Kirkeby skriver. Her kan De se, tilføjer Fick, idet han trækker Times op af lommen og peger på annoncerne: Service Flats, Service Flats, det betyder serveringslejligheder, den ene efter den anden. Det er mine huse.

– Er De ikke blevet bitter mod skæbnen?

– Nej, det er jeg ikke, hvad gør det dog om de kalder ideen ameri-

kansk eller noget andet. Den er nu min, og den vil også sejre. Engang vil vi alle bo i »verdens nye hus« uden tjenestepige, med maden bragt af en elevator ind af døren, med fælles støvsuger, vinduespudder og skopudder og en fælles børnehave til vores børn, mens vi er på arbejde. Først vil arbejderne forstå, at det er både det billigste, det bedste og det eneste betryggende ... senere vil andre følge efter. Hvorfor skulle jeg dog være bitter? Det kommer altsammen. Så er jeg nok død, men så kan De jo sende mig en venlig tanke.

Merete.»⁷

Hvorfor gik Kollektivhuset nedennom og hjem? Det er et helt afsnit for sig, som både rummer økonomiske og psykologiske aspekter. For det første var tiden boligmessigt helt forrykt. Man var på vej ind i de store byggekrak, som kulminerede et par år efter. Nybyggede huse stod tomme. Lejere kunne få lov til at bo op til et halvt år gratis, hvis blot de ville skrive kontrakt. Bygherrerne skulle vise deres banker et resultat, og bankerne skulle kunne bogføre deres panter som reelle værdier. Det var altså svært at være husejer. Mange gik ned og trak også et par banker med i farten. Men dertil kom et helt andet problem, som måske til dels er levende den dag i dag. Det kunne der skrives en bog om, men jeg vil foretrække at gengive en interessant litterært formet udredning, der findes i WALTER SCHWARTZ' bog »*Man havde tid til at blive voksen*«. Det er måske en lang historie, men selv om den indeholder visse digteriske friheder, er den korrekt nok. Schwartz fortæller om et gammelt søskendepar. Hun var enke og han ungkarl. Tante Sophie og onkel Søren. Hør nu, hvordan det gik dem:

»Deres egentlige historie begyndte i Flensborg, hvor Søren som ung fik ansættelse i den danske Nationalbanks filial, og hvor han med Sophie som trofast vogter og afstøver af familiemøblerne i det lille hjem blev boende til han som 65 årig tog sin afsked. Ved denne lejlighed benådede Chr. IX ham med titlen Justitsråd og opfyldte hermed et brændende ønske hos den sirlige lille herre, der fra ungdom til alderdom trofast havde tjent sin konge og sit land uden at udrette noget som helst bemærkelsesværdigt.

Efter at søskendeparret var flyttet til København blev de – uden at ane det – pionerer for en idé som en menneskealder senere skulle sætte sindene i voldsom bevægelse: det kollektive hus!

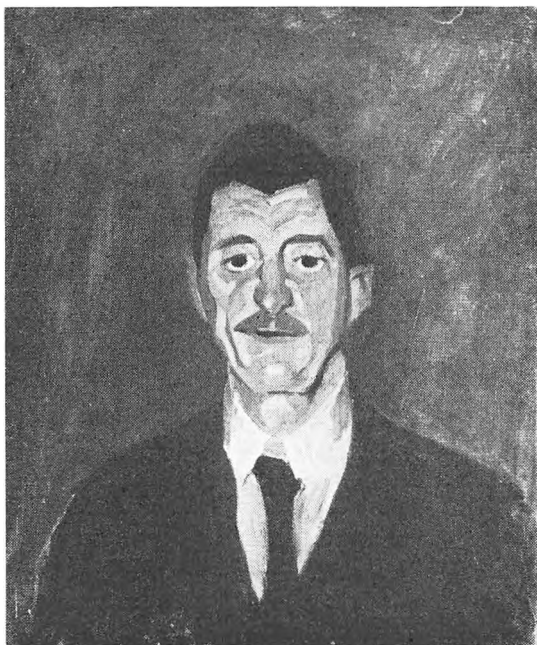
Da kollektivhuset i begyndelsen af 1930erne opførtes i Stockholm, var det som et led i et socialt program, noget opsigtsvækkende nyt og fremadpegende mod en ændret tilværelsesform. Da det mange år tidligere blev bygget på Forchhammersvej, virkeliggjorde det kun i al beskedenhed en fornuftig tanke. Hvorfor, spurgte ideens ophavsmand, skal en familie have alt det besvær med husførelse og madlavning, når arbejdet lige så billigt kan gøres *samtidigt* for flere familier uden ulejlighed for husmødrene? Huset fik efter grundlæggeren navnet »Fichs Fælleshjem«.

Fich byggede sit hjem for ældre og enlige folk, der var ikke børnehaver på taget og babysittere til rådighed om aftenen. Mottoet var: her leves livet stille og uden konflikter med opsætsige tjenestefolk! Det blev ved det ene forsøg. Tiden var ikke moden for det kollektive.

Nu var Søren og Sophie jo ikke i egentlig forstand pionerer – de havde ikke været med ved planlæggelsen, de *boede* bare i »Fichs Fælleshjem« – og de syntes at en ønskedrøm var blevet opfyldt. Livets mange praktiske gøremål var her glattet ud – tilværelsen blev på en gang plan som en poleret bordplade. Onkel Søren's valgsprog: *Det er svært at være levendes*, fik ligefrem en spøgefuld klang, for her gled jo alting let og gnidningsløst. Trængte skoene til at blive børstet eller Søren's hjemmejakke til at afplettes, behøvede man blot at anbringe disse ting i et skab i entreen – så var skoene næste morgen blanke og hjemmejakken som ny! Og ingen havde så meget som åbnet munden for at give besked. Hustjeneren havde nøgle til alle vægskabe, der også kunne åbnes udefra. Var der noget særligt at bemærke, skete det skriftligt på en lille tavle.

Hver morgen lå i køkkenelevatoren et hektograferet spisekort; Søren og Sophie skulle kun ulejlige sig med at afkrydse, hvad de ønskede til frokost og middag. Tante Sophie serverede personligt maden, den blev hældt op fra varme, emailleerede kasseroller og spist på hendes eget kongelige porcelæn fra salig Vissings tid. Efter måltidet stillede Sophie servicet ind i elevatoren, trykkede på en knap, og når tallerkener, kopper, skeer og gaffer skulle bruges igen kunne hun tage det hele renvasket frem fra hylderne. »Smudsketøjet« blev anbragt i et særligt skab for to dage senere at dukke op igen, duftende rent og rullet og strøget. Blev nogen syg, kunne der rekvireres plejhjælp. Huset var

Dette maleri af Otto Fick som ældre findes på Statens pædagogiske Studiesamling. Det er udført af maleren Axel Bendtsen.

centralopvarmet, der skulle altså ikke passes kakkellovne. Med betjeningen kunne der forhandles gennem hustelefonen. Man behøvede ikke at se et menneske.

Måske var det uafhængigheden, der i længden gjorde »Ficks Fælleshjem« ubeoeligt. Sophie og Søren var i begyndelsen fulde af lovord, men efterhånden sprang manglerne i øjnene. Det var ikke let at pege på hvad der var galt, men noget var der. Det gale var at der aldrig skete noget. Der var ingen at tale med, ingen at gøre vrøvl til og heller ikke noget at gøre vrøvl over. Alt gik efter en snor. Præcist på slaget stod frokost og middag i elevatoren, nøjagtigt som i går og i forgårs uden overraskelser, for alle vidste jo i forvejen hvad gryderne indeholdt; man havde selv bestilt retterne efter spisesedlen.

Søren syntes igen at det var svært at være levendes. Satte han sig ved vinduesspejlet ud mod Forchhammersvej, opdagede han kun fremmede ansigter – i Flensborg kunne man dog råbe en og anden op og få en sludder over en kop kaffe. Dér kunne man da mærke, at man var omgivet af levende mennesker. På Forchhammersvej måtte man somme

tider tro, at man udstod en straf i en interneringsanstalt. Blev det alt for trist, listede Søren ud på trappegangen for at udforske hvem der kom på besøg hos de andre beboere eller hilse på dem fra 2. og 3. sal – *hvis* de tilfældigvis gik ud eller kom hjem. Men de gik så sjældent ud, og kom heldet ikke til hjælp, kunne der godt gå dage, da man ikke hørte en fremmed stemme.

Rare onkel Søren blev et kors for familien. Den lille mand havde tidligere ikke været til at formå til at meddele sig skriftligt, nu fik han blæk og papir frem og begyndte at skrive breve til søstre og brødre, han rippede op i gamle familiehistorier, uddelte formaninger og blandede sig i forhold der ikke vedkom ham, og som han ikke havde noget kendskab til. Så blev postbudet dagens lyspunkt – svarbrevene drøftedes med lidenskabelig indignation, og Søren forfattede skarpe repliker i det lønlige håb at holde ilden brændende længe.

Sophie forsøgte at blive bare en lille smule uenig med hustjeneren, men det var ikke nemt, for hans opgave var jo at virke usynligt. I Flensborg havde hun døjet de græseligste kvaler med de tjenestepiger, og nu da hun var fri for dem, savnede hun dem.

Kom man på besøg, tog Søren en sirligt ordnet bunke »menuer« frem fra chatollet – på hver enkelt var der med blåt understreget hvad de to gamle søskende ugen igennem havde fået til frokost og middag – og gæsten måtte så til sammenligning redegøre for, hvad han selv havde nydt ved de tilsvarende måltider. Det kunne være svært at hale det frem fra hukommelsen, men man nænnede jo ikke at skuffe Søren, som ikke ejede indre adspredelser. Så tog man fantasien til hjælp. Usandsynlige kulinariske udskjelser blev opdigtet – og Søren nikkede og skottede over til Sophie... »der ser du selv, min kære!«...

Menneskene er ikke skabt for det fuldkomne. Søren havde ret: det er svært at være levendes. De trivedes ikke. Det fuldkomne tog livet af dem...«⁸

Ja, det var i grunden min afslutning. Walter Schwartz' karakteristik af den kollektive tilværelse, som Fick omsatte fra drøm til virkelighed, er af pessimistisk art, men alligevel indeholder historien om de to gamle en sandhed, der er værd at tage med i overvejelserne. Onkel Søren

Otto Fick.
Maleri af C. L. Nielsen, 1928.
(Efter fotografi.
Det kgl. Bibliotek).

sagde: »Det er svært at være levendes«, – men hvem siger, at det ikke skal være svært? Der er så meget, der tyder på, at hvis livet bliver alt for nemt, så bliver det kedeligt, og muligvis er kedsomheden et af de største problemer i den fremtid vi står overfor. Samfundet kan sørge for det hele, også kollektiv underholdning, men er det livet?

I de sidste år hørte man meget lidt om Otto Fick. Af og til mødte han ved *Social Virkes* offentlige diskussionsmøder i Grundtvigs Hus og fremsatte sine ideer. I *Skatteprotokollen* på Frederiksberg kan man se, at hans indtægt svingede mellem 0 og 1200 kr. Som stilling er et år anført *Inkassator*. Det sidste år før hans død den 25. januar 1932, hvor han boede på 5. sal i Johnstrups Allé nær sit værk »*Centralbygningen*«, findes der i skatteprotokollen med blyant en mærkelig påtegning. Der står: ORIGINALEN.

Otto Fick blev bisat fra Søndermarks Krematorium og urnen nedsat i fællesgrav. Man kendte ikke slægtninges adresse.

Det var den mands skæbne.

Han havde selv i »*Vejen frem*« skrevet: »*Hvem ejer nu Fremtidens Jord, hvem regerer Fremtidens Mennesker? Svaret er Menneskeheden.*«⁹

Noter

1. Stamtavler over danske Slægter Fich. Kbh. 1941. Side 11.
2. Om Frederiksberg Realskole har Victor Hermansen skrevet en afhandling i »Frederiksberg gennem Tiderne« VII, 1958. Side 57-96.
3. Robert Neiiendam fortæller -. Livserindringer. Kbh. 1953. Side 19-20.
4. Frederiksberg Realskoles Program for 1886.
5. Otto Fick: *Vejen frem*. Kbh. 1912. Side 100-101.
6. OTTO WEISS, som Fick beundrede højt og citerede ved enhver lejlighed, er sikkert glemt af de fleste i vor tid. Han var født 1849 i Budapest, men virkede mest i Wien og Berlin i sidste halvdel af forrige århundrede. Han havde mange talenter, var forfatter, også inden for dramatikken, samtidig underviste han i musik og sang. Han kaldte sig sanglærer, men hans navn blev knyttet til tre bind Aforismer. Første bind kom i Berlin 1904 og havde et forord af GEORG BRANDES, der omtaler Otto Weiss således:
»Weiss er skæmtsom og vittig, ofte hvas, uden nogensinde at forfalde til det grinende.«
Et udvalg af Otto Weiss' Aforismer udkom i 1914 hos GYLDENDAL, med titel »SOM I ER« oversat af K. K. STEINCKE, og man har måske lov til at forudsætte, at netop Otto Weiss' udtryksform har påvirket Steincke, der senere blev en ivrig aforismeforfatter. Otto Weiss døde 1915.
7. Politiken 24. juni 1930. Side 2.
8. Walter Schwartz: Man havde tid til at blive voksen. Kbh. 1955. Side 54-58.
9. Otto Fick: *Vejen frem*. Kbh. 1912. Side 117.

Frederiksbergske trin på Oluf Bangs trappe

Ved VIRTUS SCHADE

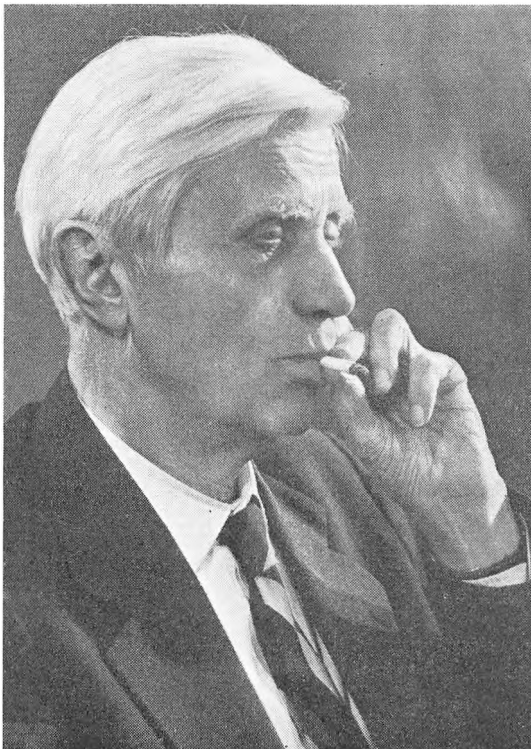
OLUF BANG, radioens mangeårige chefinstruktør, forfatter, død 1959, 77 år gammel, midt i arbejdet. I lange perioder af sit voksne liv frederiksberger med bopæl på Adolph Steens Allé, i Pileallé, to steder i Frederiksberg Allé og – indtil han flyttede til en bondegård i Virum og mere end 70 år gammel giftede sig igen og skabte en ny tilværelse som kronikør – i Jacobys Allé. På Frederiksberg følte han sig hjemme, og dér ønskede han at blive begravet. Og dér ligger han nu. På hans gravsten står: »Thi når man først dernede er, man Verdens ros og spot belér« – efter hans eget ønske. Hans liv, også hans sidste år, var ikke fri for kraftig modstand, og inskriptionen er en sidste hilsen til hans kritikere, som i øvrigt heller ikke var alt for elskværdige i nekrologerne. Hans uudgivne erindringer, som han netop nåede at fuldende, rummer derimod menneskelig forståelse mere end bidske udfald. De skulle egentlig være brændt, som alt andet, han ikke nåede at udgive, men jeg havde udtalt mig begejstret om dem, og netop da gad han ikke selv have noget med deres udgivelse at gøre. Han gav mig dem kort før sin død og sagde til mig: gør ved dem, hvad Du vil. Og hvis Du kan få dem udgivet, må Du godt skære i dem. Det er derfor med den bedste samvittighed, jeg her har valgt de afsnit ud, hvor han koncentrerer sig om frederiksbergske kunstnerskikkelser, til særligt brug for denne årbog. Erindringerne fortæller, i hans klare, smukke sprog, om de mennesker, han har kendt. »Trin på en trappe« kaldte han sin bog. Trappen var hans liv, trinene hver kreds af mennesker, han havde kendt. Ensomhed blev ikke det sidste trin. Han var bestandig levende, og jeg tænkte, skønt ung, ikke over svælget mellem os i tid.

Det faldt i min lod at komme til at stå ham ret nær. Et familieskab gjorde, at vi mødtes, og det blev til gensidig sympati og utallige samtaler. Vi kunne tale sammen om »ordentlige ting«, som han kaldte det, og et halvt århundrede mellem os fik ingen betydning. Han kunne være ret forbeholden. Skønt familieskabet var ret nært (han blev min stedfar), var vi længe »De's«, men da

vi blev Dus, motiverede han det med ordene: »Du er kammerat med min ungdom«. Vi arbejdede meget sammen, først rent praktisk – jeg renskrev simpelt hen hans hørespil – senere bestilte jeg hans artikler, først til et kulturelt ugeblad, jeg nogen tid redigerede, siden til et mellemstort provinsblad. Og trods det ringe honorar, jeg kunne byde ham, gik han ivrigt op i arbejdet og skød væsentligt bedre betalte opgaver til side. Ugebladet støttede han på enhver måde; det reddede dog ikke dets liv. Men jeg kom til at sætte pris på ham, og jeg lærte hans arbejde, hans arbejdsform og hans personlighed grundigt at kende. Høj og rank, var han, øjnene levende, stemmen markant, til tider dvælende. Og han var fyldt med en energi, som jeg ellers aldrig har mødt. Jeg husker en gang, i hans 76. år, hvor han i løbet af tre døgn sov sammenlagt tolv timer og arbejdede støt de resterende 60. Det er ingen overdrivelse, fuldendelsen af to kronikker, radioinstruktion og møde i privatbanerne, hvis juridiske konsulent han var, kunne tage så meget af hans tid. Og han spiste ikke, når han arbejdede. Kun kaffe, kaffe, og så utallige cigaretter.

Jeg husker ham fra aften efter aften i hans gamle bondegård i Virum. Udenfor i halvmørket poplernes slanke silhouetter mod himlen, blæsten i et sus om gården. Inden for brændte de levende lys, gyldent funklende i vore glas, kastende lys og skygge over møbler og malerier. Hans stemme (Danmarks smukkeste efter min egen, sagde Poul Reumert), når han talte om sine mål, om alt, hvad han endnu skulle nå. Om livsanskuelsen, som han mente måtte ligge til grund for al kunst, ikke den filosofiske livsbetragtning, men den bevidste livsoplevelse. Og om livet og døden. De fleste interesserer sig ikke et kuk for deres død, sagde han, derfor klynger de sig til tanken om et liv efter den. Selv troede han nok på en fortsættelse, men den hinduistiske tanke om flere liv i række stod ham nærmest. Han troede ikke på dette: Halvfjerds år, og så er éns evige skæbne afgjort. At afslutte livsværket nåede han for så vidt. Året før han døde, udsendte han en roman, kun den anden, om Medicierne Firenze: »Florentinsk mosaik«. Selv betragtede han alt, hvad han før havde skrevet, roman, dramaer, hørespil og artikler, som skitser til denne bog. De former for anskuelse, som han havde bygget sine ting på, søgte han at samle i ét i den. I romanen forekommer en sætning, lagt i Michelangelos mund som et svar på spørgsmålet om, hvornår han vil dø: »Jeg vil dø den dag, da jeg kun kan se én vej, jeg kan gå, når jeg ikke kan se mangfoldigheden«. Og det skulle være et udtryk for, sagde han til mig en aften af vore mange, at jeg ikke har til hensigt at dø, før jeg ikke mere kan se livets mangfoldighed.

Oluf Bang. (Elfelt fot. Privateje).

Han døde alligevel midt i mangfoldigheden, arbejdet op af alt det, der skulle nås. Midt i en kronik sank han om uden bevidsthed, vågnede atter – og satte sig til skrivebordet for at gå videre. Jeg glemmer ikke hans ungdommelige ildhu, hans begejstring for ting, han brændte for, hans saglige, overlegne indtrængen i de mest forskelligartede problemer. Øjet kan endnu samle sig om det kendte billede af den mørke gård, lyset fra hans arbejdsværelses store vindue og hans hvide hoved, bøjet over papiret.

I.

Jeg havde en meget god Sangstemme, det førte til, at jeg kom ind i Studenter-Sangforeningen, i sig selv en LigeGYldighed, Studenter i Hverdagens Flok er ikke spændende, og de bliver ikke mere interessante, fordi de kan synge en Smule. Men for mig blev det en Dør ind til en helt ny Kred. JOHAN BARTHOLDY, komponisten¹, var paa den Tid

Foreningens Dirigent. Paa en Tur til Roskilde, hvor et Kor skulde medvirke ved en Koncert i Domkirken, traf jeg Bartholdys Familie, hans Kone og to unge Døtre.

Efter Koncerten, ved et fælles Aftensbord, kom jeg, tilfældigt, til at sidde ved Siden af den ene Datter. Jeg blev straks betaget af hendes Charme, – det sker, som bekendt, hurtigt for unge Mennesker, i alt Fald for mig dengang!

I Samtalens Løb fortalte hun, at hun og Søsteren var begyndt paa et Folkedanserhold (det var moderne dengang), og hun spurgte om jeg ikke havde Lyst til at være med, de savnede et Par Herrer. – Jeg greb til og lovede at tage en Ven med. Det blev JOHS. SCHARLING.²

Vi mødte altsaa op nogenlunde udpyntede i Bondedragter, og min Ven blev omgaaende betaget af den anden Søster, snart blev vi begge nært knyttede til Familien Bartholdy.

Hvilken Modsætning mellem dette Hjem og det Scharlingske, forbeholdne, kølige! Her blomstrede Liv og Lyst, et aabent Hus, Mennesker kom og gik uanmeldt, Musik og Sang lød gennem Stuerne.

Førende i Hjemmet var Johan Bartholdy, en Renaissancenatur baade af Sind og Krop, stærk og frodig, snart muntert opstemt, snart rugende forbitret, han var ikke den, der skjulte Bølgerne i sit Sind! Men følte han selv, at han gik for ubehersket vidt, kunde han pludselig bryde af, lukke sig inde i sin Stue, og lidt efter hørte man saa en lidenskabelig Strøm af Flygelets Toner.

Maaske han var en skuffet Mand, han var jo Komponist og havde drømt om de højeste Maal forgæves! – men slaaet ham ned havde det ikke, han *levede* med sine halvhundrede Aar med en *Lyst*, som jeg sjældent har set Mage til.

Mellem ham og hans Kone var Forholdet smukt, de havde Respekt for hinanden. Ogsaa hun var meget musikalsk, hun sang gerne, men Sangerinde, som hun vist havde tænkt sig, blev hun ikke. Derimod en ret søgt Sanglærerinde.

I Hjemmet kom mange og vidt forskellige Mennesker. Bartholdy selv havde en Kreds af gamle Venner, de sagde mig intet, men nogle unge kom der jævnlige, og de hører til i mit Billede.

Fru Bartholdy var født Tørsleff, en Søster til den navnlig i Tyskland meget ansete Sangpædagog.

Johan Bartholdy. (Fotografi.
Det kgl. Bibliotek).

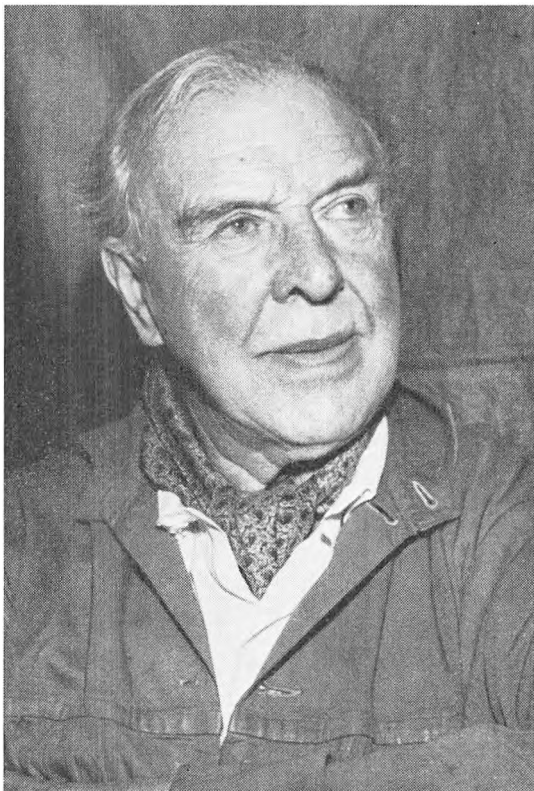

Han havde to Sønner, som boede her. Den ene, Maleren AUGUST TØRSLEFF, blev allerede som ganske ung, kun 17–18 aarig, knyttet til den da højt ansete Kreds af Malere, som talte Krøyer, Tuxen, Ancher og flere, »Skagensmalerne«, blev de kaldt. Nu er de borte, men Tørsleff er jo stadig levende og følger deres Spor.

August Tørsleff er et Par Aar yngre end jeg, og i den tidligste Ungdom kan ogsaa et saa kort Spand spille en Rolle. Det skete mellem ham og mig, vi kom aldrig rigtigt paa Talefod. Men han havde en Egenskab, som jeg satte højt, *Humor!* – Jeg husker Eksempler og vil nævne et.

Der kom i mit Hjem, efter at jeg var blevet gift, et Par unge Malerinder, Veninder af min Kone, de var meget optaget af deres Kunst og talte ivrigt om dens Idé. August overværede det flere Gange, og saa gav han dem Navnet »Tomat-Bøfferne«, hvad der altsaa betød, at der manglede Kød og Blod i deres Bestræbelser.

Senere, da jeg lærte en norsk Malerkreds³ at kende, kom vi helt ud af Kontakt, han brød sig ikke om dem, og Følelsen var gensidig! –

August Tørsleff. (Fotografi.
Det kgl. Bibliotek).

Broderen HANS TØRSLEFF var en 3-4 Aar ældre. Han og jeg blev Venner. Han var en ret ualmindelig Personlighed med store Evner for Musik, ogsaa med Forventninger om paa det Felt at skabe noget betydeligt, men han fik det aldrig ført igennem. Hvorfor? Jeg ved det ikke, skønt det ellers kom til ret stor Fortrolighed mellem os. – Hans Interesser var ganske vidtspændende, han læste meget, ogsaa Filosofi (Nietsche), og havde altid sine personlige Standpunkter. Og saa havde han en straalende Evne: han spillede Klaver med overordentlig Musikalitet og en fabelagtig Hukommelse, saa han altid, uden Noder, kunde gengive selv meget vanskelige og omfattende Stykker. Jeg husker f. eks. Brahms 4' Symfoni, vi lyttede henrevet. Men saa kunne det pludselig ske, at han brød af midt i en Sats! Atter Spørgsmaalet: Hvorfor? Og ingen Svar, han slog det hen med en Latter.

Hans Tørsleff. (Fotografi.
Det kgl. Bibliotek).

Han komponerede ogsaa, dog kun sporadisk og til Digte, der havde gjort særligt Indtryk paa ham. Jeg husker engang, han havde skrevet Musik til et Par af JOHS. V. JENSENS, saa vidt forskellige forøvrigt som »Moderens Sang« og »Vildmanden«. Han sang dem for os, han havde nemlig en fortræffelig Sangstemme. Jeg boede dengang i Pileallé, kun et Par Huse fra Johs. V. Jensen, jeg kendte ham ikke, men OLAF BULL, den norske Digter, som var hos os, blev saa begejstret, at han absolut ville, at Jensen skulle høre dem, og løb ind for at hente ham. Det lykkedes ikke, for Jensen var, som man husker, en meget retiré Natur og lod sig ikke overtale, men det var nu Synd for ham, for Bull havde Ret, det var fortrinlige Sange.

Megen Musik skrev Hans ikke, tre Hefter Sange blev det hele Resultat, og større Anerkendelse vandt de ikke – med Urette ganske vist, men det bidrog i høj Grad til at standse ham, – ikke af Respekt for Kritikken, men det modsatte!

Vor Venskabsperiode var ret lang, op og ned naturligvis, men dog.

Saa blev han utilfreds med mig, mit omskiftende Liv, og saa forsvandt han uden nogen Forklaring.

Naa, vi havde maaske udtømt hinanden, som det sker mellem Mennesker, der ikke falder til Ro i Vanen, men bestandig maa vandre, – hver sin Vej, ender det saa maaske med.

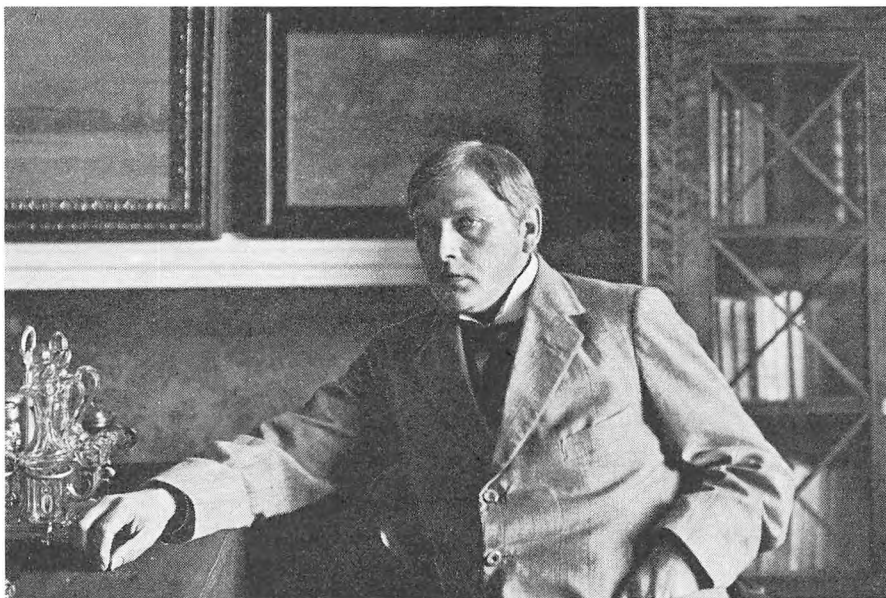
Men endnu staar over den Periode som en særlig Glans hans Musik, Aftenernes Tonebrus under hans Hænder, Aftenerne, nej *Nætterne*, Time efter Time! Jeg mindes et Kuriosum: i 1910 blev jeg opsagt fra min første Lejlighed, fordi Damen nedenunder klagede til Værten over disse Musiknætter. Siden kom vi til at bo i Pilealléen, og der hændte det stik modsatte. Hans Tørsleff sad ogsaa der ved Flygelet og spillede, spillede, afvekslende med den udmærkede Cellist LOUIS JENSEN, som nu var blevet Familiens Ven. Nedenunder boede Kapelmester CARL GOTSCHALKSEN, – husker man ham endnu? en Musiker i den bredeste folkelige Stil, Casino. Men ogsaa seriøs Musik maa have talt til ham, for min lille Datter kom en Dag og fortalte, at hun nede i Gadedøren var blevet standset af Gotschalksen, som havde spurgt hende, hvem det var, der saadan jævnlige sad og spillede hele Natten, hun havde sagt det, og saa havde han bedt hende hilse sine Forældre og sige fra ham, at saadan maatte vi endelig blive ved, for den Musik var ham en stor Fornøjelse! – Ja, Menneskene er forskellige!

II.

En af de første jeg traf, mens jeg slentrede om i Gaderne⁴ og sugede dem til mig, var CHRISTIAN RIMESTAD. Jeg kendte ham kun lidt dengang, men jeg vidste, at han var en gammel Paris-elsker.

Han stod udenfor en Urmagers Butik, vi hilste paa hinanden, som man jo gør, naar man tilfældigt træffes i Udlandet, – husk stadig, at det var i 1910, hvor kun forholdsvis faa danske rejste ud, nu vrimler det, og man undgaar dem saa vidt muligt.

Efter de indledende Bemærkninger – hvordan har De det? og hvad foretager De Dem her? o. s. v. – vendte han sig mod Vinduet, som var fuldt af gamle, smukke Ure, og spurgte dirrende: – Elsker De ikke ogsaa Penduler? – I første Øjeblik stod jeg ganske uforstaaende, han maa have set det, for han greb mig ivrigt i Armen, pegede ind paa et

Christian Rimestad. (Fotografi. Det kgl. Bibliotek).

Ur, og sagde med Lidenskab i Stemmen: – Se, er det ikke skønt! – Saa gik det op for mig: paa fransk kaldes disse Ure, hvor en svingende Pendul holder Værket i Gang, simpelt hen »pendules«, og det overførte han til dansk! Jeg maatte tilstaa, jeg havde ikke den Interesse. – Men *han* havde den, en ligefrem Passion, og den bevarede han. Jeg husker en Gang mange Aar senere, han var blevet gift (hvad ingen havde ventet sig af ham), og hans Kone skulde have et Barn, hvad der naturligvis optog ham stærkt. Hans nære Ven OTTO RUNG, som ogsaa holdt af at drive Spøg med ham, spurgte: – Sig mig nu ærligt, Christian, hvad ville Du saa helst have: et Barn eller et Pendul? – Rimestad tænkte sig nøje om, saa svarede han i dyb Alvor: – Et Pendul! –

Rimestad indførte mig paa »Café Lilas«, et meget behageligt Sted, som laa paa Observatoriepladsen bag Luxembourghaven. Der mødtes han saa godt som daglig med en Kreds af unge franske Digtere. Han introducerede mig, og jeg var sammen med dem nogle Gange, men nærmere kom jeg dem ikke. Af mere Interesse for mig blev det, at han forestillede mig for SOPHUS CLAUSSEN, som ogsaa holdt til dér.

Claussen havde boet i Paris i flere Perioder, nu med sin Kone og deres to Børn, og han befandt sig fuldkommen hjemligt, nøje kendt med adskillige litterære og kunstneriske Kredse, men nu havde han dog bestemt sig til at tage hjem til Efteraaret og slaa sig ned i København, de yngre Litterater hernede sagde ham ikke længere tilstrækkeligt.

Han var en mærkelig Mand med sit stilfærdige Væsen, som man bestandig havde en Fornemmelse af dækkede over et baade fint iagttagende og følelsesbetonet Sind, sit lille Smil, der ofte forekom ironisk, uden at han dog selv røbede det, – og sin letsyngende, lollandskbetonede Stemme. Han sagde ikke saa meget, han gjorde sine Bemærkninger uden Hast, og den mindre opmærksomme Tilhører kunne let tro, at de egentlig var ham ligegyldige, men hørte man efter, kunde man ofte fornemme dem som smaa Glimt af dybere Meninger, som han dog ingen Trang havde til at uddybe eller forsvare, han var i en sjælden Grad en isoleret Natur.

Ret nær kom vi ikke hinanden, jeg husker heller ikke noget af, hvad han sagde, blot en egen Stemning, der gav sin Farve til mine Indtryk. Men netop en saadan udefinerbar Stemning kan usletteligt knytte sig til et Helhedsbillede.

Vi aftalte at mødes, naar han kom til København, og det gjorde vi.

III.

En Kreds af en helt anden Art blev de tre, AAGE KOHL, OTTO RUNG og CHRISTIAN RIMESTAD.⁵ Kohl og Rung boede i Allégade lige ved Siden af hinanden, maaske det blev medbestemmende til deres nære Omgang.

De var vidt forskellige, Rung den kølige Iagttager og Kohl den selvfordybende Fantast. Og mellem dem kom og gik saa Rimestad med sit lyriske Sind, bestandig forventende, spørgende, ethvert Menneske var ham et interessant Fænomen, – indtil han havde faaet sin Nysgerrighed tilfredsstillet, saa opgav han uden Savn. – Det skete ikke med Kohl og Rung, han vedblev at kredse om dem, om Rung med en Følelse, der i alt Fald lignede Venskab, skønt et saadant stod hans isolerede Natur fjernt, maaske det var en fælles udadventt Iagttageryl,

Aage Kohl. (Fotografi. Det kgl. Bibliotek).

der bandt dem sammen, og saa Rungs ironiske Humor, som tiltalte Rimestad meget, selv naar den gik ud over ham, han fandt en ejendommelig Nydelse i at blive til Genstand for Latter, naar den var elskværdig altsaa! – Kohl besaa han med Sympati og hørte villigt paa hans dybsindige Udredninger – dog med nogen Hovedrysten, verdensanskuede Fordybelser og ligeledes de sexuelle Problemer, ikke sjældent med en vis perverteret Betoning, som kunde præge Kohl baade i Skrift og Tale, sagde ham intet, besynderlig nok, naar man tænker paa hans Henrevethed af de franske Skribenter, Baudelaire, Verlaine etc.

I den lille Kreds var Kohl Centrum. Han havde udgivet to anselige Bøger, i 1908 »Mikrobernes Palads«, en tre-Binds Roman med Emne: den russisk-japanske Krig i 1905, den russiske Flaades møjsommelige Sejlads til det store Nederlag i Tsuchimastrædet, en fantasifuld Frem-

stilling af disse Menneskesinds indre Opløsning paa deres Vej mod Døden, deraf Navnet. Den vakte stor Opsigt, gjorde megen Lykke i visse Kredse, rejste til Gengæld megen Modstand i andre (Johs. V. Jensen), der ansaa den for perverteret. Saa hvilede han i tre Aar, udgav derpaa igen en Roman, »Det store Skød«, som han selv regnede for sit Hovedværk, det gjorde vi andre ikke. Først mange Aar efter, i 1920, kom han med et nyt Værk, et Skuespil, »De der bærer –«, som blev opført paa Det Kgl. Teater. Det var tænkt som det første i en Trilogi, men det faldt, og der kom ikke mere.

Jeg har aldrig kendt en Kunstner med saa ringe Trang til Aktivitet. Kohl laa Dagen lang i sin Seng, ja, ganske bogstaveligt. Han sov naturligvis ikke, han læste, og han tænkte. Imellem skrev han sine Tanker ned, han havde efterhaanden en uhyre Samling af Notater, de var tiltænkt Det Kgl. Bibliotek efter hans Død, – mon de kom der?

Han var gift, hans Kone havde to velhavende Brødre, og de underholdt for hendes Skyld Familien, saa i den Retning havde han ingen Besvær. Han boede i Allégade, som sagt, paa en 4' Sal, der vendte direkte ud mod Frederiksberg Have, dér havde han den Natur, han behøvede, de store kuplede Træer, og Aftensolen skinnede ind paa ham i Sengen. – Han stod naturligvis ogsaa op, henad Aften, og navnlig naar vi kom flere, jeg husker straalende Festaftener hos ham med Musik (Grammofon, han havde et fortrinligt Discothek, baade i den muntre og den alvorlige Genre), og vi dansede og tømte Bægrene! – Men til daglig formede han det helst saadan, at han laa i sin Seng, med en Ven eller to siddende hos sig, og saa talte han, talte, han elskede at tale. Vi andre talte naturligvis ogsaa med, og han hørte gerne, men mest talte han selv, eller fik os til at tale om *hans* Temaer, naturligt nok, han havde jo gennemtænkt dem i sin Ensomhed Dag efter Dag.

Hans Kone havde uden Indvendinger indstillet sig paa hans Livsform. Hun sagde ikke meget, men hun kunde høre efter. – Jeg vil ogsaa tro, at han havde en vis Magt over hende, erotisk, det har jeg forøvrigt flere Gange iagttaget, at han kunde have overfor Kvinder, – ikke ved Aktivitet, men ved sin Tale, som syntes at vække skjulte Ting i dem, – kalder man det Instinkter? –

Hvad fandt jeg hos ham? Jo, denne Selvfordybelse i et Sind, som ganske vist ikke lignede mit, men alligevel – er der ikke noget fælles i

alle Sind? Anlægget betoner Tanken paa sin egen Vis, saaledes bliver vi forskellige Mennesker, men Tankernes *Rod* er dog den samme, den kan kvæles eller fremelskes, – og hos de allerfleste Mennesker visner den alt for snart under Hverdagens Affaldsdynger, derfor er jo de spirende Børn langt interessantere end Menneskene, de udvikler sig til, men var der ikke det Fællesskab i Bunden, hvordan skulle vi saa overhovedet komme i Kontakt? Man kan for sig selv tage Afstand fra den Udviklingslinie, man møder hos den anden, men netop den Erkendelse af de vidt forskellige Muligheder for Vejene, som man vandrer fra det samme Udgangspunkt, er det, som gør Møder med Mennesker interessante.

Og Kohl havde forøvrigt Tanker og Problemer, som han arbejdede med paa et alment, alle direkte vedkommende Grundlag. – Jeg husker vort første Møde, jeg kendte ham ikke personlig, men jeg havde læst ham, og hans spekulative Aand havde tiltrukket mig. Jeg indbød ham til at holde et Foredrag i Studenterforeningen, det vilde han meget gerne, han ville tale over Temaet: »Har Livet Mening?«? Jeg syntes, at dette store Emne burde følges af en Diskussion, ogsaa det var han villig til. – Han kom, han talte, og den store Forsamling fulgte ham opmærksomt, flere af de unge Mennesker meldte sig straks til Diskussionen. Saa tog Professor WILKENS Ordet, den gamle brave Filosof, velmenende, men nogen dyb Tænker var han jo ikke. (Førend Filosofi havde han iøvrigt studeret Nationaløkonomi, og jeg mindes, at han engang med smilende Selvironi sagde til William Scharling: Ja, det er er jo blevet min Skæbne, Nationaløkonomeerne siger, at jeg er Filosof, og Filosofferne, at jeg er Nationaløkonom!) – Naa, han tog som sagt Ordet paa sin sædvanlige venligt overbærende Façon, enig med Foredragsholderen var han langtfra, hvordan kunde man dog hævde, at Livet havde »en« Mening? (han havde misforstået Titlen og dermed Indholdet!) det havde haft Hundrede med de skiftende Tider o. s. v. o. s. v. – De unge Mennesker begyndte at smile. Da sprang JOHANNES JØRGENSEN op, Digteren, som ogsaa var indbudt, harmdirrende fastslog han, at Foredraget havde været saare værdifuldt, dybt gennemtænkt over det interessante Emne, og Wilkens Indlæg havde været baade slet gennemtænkt og latterligt! – Efter saadan en Salve jubler jo Studenterne.

En helt anden Type var altsaa OTTO RUNG, fyldt af Arbejdsiver, Protokolfører i Kriminalretten, som det dengang hed, der tjente han sit daglige Brød, og han skrev en Mængde Romaner og Skuespil. Han var, som allerede sagt, en udpræget *Iagttaget* af Livet, af Menneskene. Det betød selvfølgelig ikke, at han ikke havde et følsomt Sind, hvordan skulle han ellers have kunnet være den fortræffelige Forfatter? Han havde tværtimod et aabent Blik og en levende Modtagelighed for menneskelige Oplevelser. Men hans bestandig klare Tanker var ikke prægede af dybere Originalitet, han var snarere Formens end Indholdets Mester og skabte sine Billeder bestemte af Omgivelserne og Tid. Nogen Evne til Selvfordybelse som Kohl havde han ikke. Og vel heller ikke nogen Trang. – Han havde Humor og en vis spottende Evne, som han dog beherskede, saa den aldrig virkede stødende, men den, der kendte ham en Smule, saa let Ironien i hans Blik og hørte den i hans Tone.

Han var gift med en meget sød og levende Kone, som han stadig var forelsket i – en Smule haabløst, mente Vennerne, derfor maaske kunde der til Tider være et lille Skær af Sorgmodighed over ham. Men det prægede paa ingen Maade deres Hjem, hvor Tonen bestandig var fuld af Liv. Bevidst villet? Hvem kan vide det? Og kan det ikke ogsaa være os andre ligegyldigt, naar to vil det saadan og kan gennemføre det?

I denne livfulde Atmosfære talte vi godt sammen, ikke netop om dybere Problemer, snarere om Dagens Aktualiteter, som han havde et skarpt Øje for.

Lærer man selv noget af saadanne Samtaler? Ikke meget vel i det lange Løb, men Rung havde en omfattende Viden, man kunne tale med ham om alt muligt og faa intelligente Svar. Ogsaa saadanne Former for Samvær har deres Værdi; de gør Livet lettere. I nogle Aar kom vi en hel Del sammen, det var mig altid en Opmuntring at møde dem, et Lysstrejf, naar Dagene var graa.

Helt anderledes igen var Rimestad, men ham har jeg vist allerede talt tilstrækkeligt om – i Forhold til *mig* altsaa, for nok blev vi dus og lod, somom vi var Kammerater, men det blev dog aldrig til mere end en ydre Form. Vi talte vel gerne sammen, naar vi mødtes, og han kunde være morsom at snakke med, dels paa Grund af sin store Viden om

Otto Rung. Efter tegning af
Achton Friis.

fransk Litteratur og en hel Del Fornemmelse ogsaa for vor hjemlige, dels paa Grund af sin formidable Nysgerrighed, som altid ladede ham med nyt Stof.

Gennem ham lærte jeg ogsaa hans Familie at kende, han havde en Tvillingesøster, som var gift med Overretssagfører FALK-JENSEN, ikke nogen sprudlende Aand, men en klog og meget skarpsindig Jurist. Og hans Kone, Rimestads Søster altsaa, var et ejendommeligt Menneske, som under en indolent Form skjulte et meget interesseret og levende Sind. Man opdagede det først, naar man kom hende paa nærmere Hold, men saa kunde det tindre.

Vi kom til at omgaas familiemæssigt, og jeg traf hos dem adskillige interessante Mennesker, JOHS. V. JENSEN, som jeg dog heller ikke her fik meget ud af, ogsaa hans selskabelige Form var stiv og faamælt, AGNES HENNINGSEN, som jo ikke var saa ganske ung længere, men fuld af Le-bendighed.

Tonen ved deres Selskabsbord var fri og munter, vor gode Rimestad snakkede løs uden Hæmninger.

Jeg husker en Middag, hvor han var godt opstemt. Det var hans og Søsterens Fødselsdag, i den Anledning kom han ind paa Familiens Liv og fortalte under almindelig Opmærksomhed, om hvor ivrigt deres Forældre i lange Tider havde ønsket sig Børn, men ingen havde faaet. – Men, fortsatte han henrevet, med sin dvælende Stemme, der lød som om han smagte paa Ordene, – de blev ved og de blev ved, de blev ved og de blev ved – –

Saa brød han pludselig af og udraabte triumferende: Og saa fik de Tvillinger! –

Da brast Selskabet i Latter, og vi lykønskede Værtinden til saa heldigt dog at være kommet til Verden.

IV.

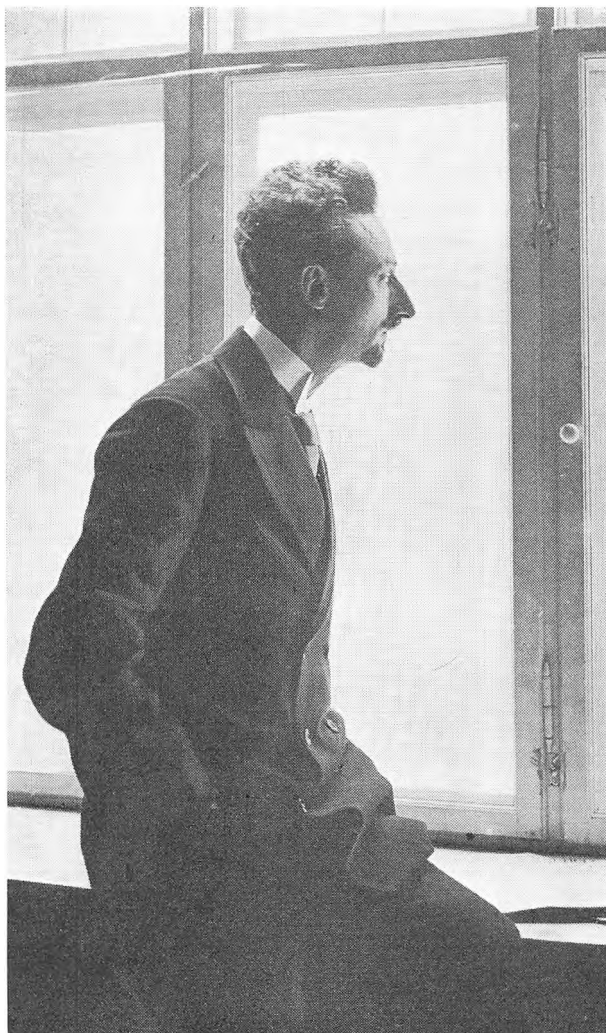
En tredie Kreds og af mere permanent Værdi for mig blev HELGE og EDITH RODE og deres Hjem. Ogsaa dem mødte jeg i Studenterforeningen, hvor Helge Rode holdt Foredrag og de begge en anden Aften læste op af egne Ting, hvad de begge havde stor Evne for, poetisk og stemningsfyldt.

Derefter saa jeg dem kun sporadisk, indtil Krigen brød ud i 1914. Helge Rode var kort forinden taget til Norge for at besøge sin Moder, som boede deroppe gift med Nordmanden Vullum. Ogsaa jeg skulle derop paa Besøg, og tilfældigvis traf jeg i Toget Edith Rode, som sammen med sin lille Datter rejste op for at møde ham. Det blev en meget fornøjelig Tur, Edith havde megen Humor og lagttagelsesevne.

I Oslo skiltes vi paa Banegaarden, hun tog afsted for at opsøge sin Mand, mig mødte EINAR SKAVLAN. Ingen ventede da endnu Krigens Udbrud. Men et Par Dage efter kom den som et Lyn, fra en ganske vist andet end klar Himmel, tunge Skyer havde allerede i nogen Tid samlet sig, meget ængstende, skønt vi jo alle endnu haabede paa en fredelig Løsning. Men Lynet kom altsaa. Jeg har ikke glemt Billedet af de myldrende Gader, de ophidsede Folkemasser, de store Opslag paa alle Hjørner, Krigen, Krigen!

Jeg besluttede mig uden Tøven til at tage hjem til København. Ingen anede jo, om Krigen ville ramme vores eget Land, men vi frygtede det i høj Grad og saa – – Ja, jeg behøvede ganske vist ikke at gaa

Helge Rode.
(Fotografi i privateje).

med, jeg var i sin Tid blevet kasseret som Soldat, men hvis Krigen nu virkelig kom, maaske ogsaa til Danmark, syntes jeg ikke jeg havde Ret til at unddrage mig, jeg vilde melde mig som frivillig. – Og jeg gjorde det forøvrigt ogsaa, da jeg kom hjem, Dr. Østrup gjorde det samme, og i det følgende Halvaar stillede vi hver Morgen tidligt et Par Timer paa Amager Fælle, i Mørke og Slud, og venlige Befalingsmænd af Reserven fik det trættende Job at oplære vor lille Flok, en 60–70 Stykker var

vi kun, i Exercits og Skydning. Saa var vi udlærte, vi blev sendt hjem med rosende Ord – og blev aldrig indkaldt, heldigvis! –

Jeg husker ved Afrejsen paa Oslo Banegaard den larmende Stim- mel, navnlig af Tyskere, som var kaldt omgaaende hjem og nu op- stemte, tilsyneladende begejstrede tog Afsked med Værter og Bekendte, adskillige sang Fædrelandssange, de skulde jo hjem og kæmpe for »das grosse Vaterland«, og om Resultatet nærrede de ingen Tvivl!

I Mængden mødte jeg igen til min Overraskelse Edith Rode, ogsaa hun havde besluttet straks at tage hjem med sin lille Datter. Hun havde ikke truffet sin Mand, han var rejst ud i Fjeldene, hvorhen vidste ingen af de Venner, hun opsøgte, NIELS KJÆR havde endda smilet under- fundigt: Nå, han har tat sig en liten Ferie, han! –

Formaalsløst var hun vandret rundt i Oslo, de Familier hun ellers kendte, var paa Landet i den herlige Sommer, og da Krigsudbruddet kom, havde hun skræmt bestemt sig. – Munter som Udrejsen blev Hjemrejsen ikke, vi var jo lige optagne af Situationens Alvor, men hjem kom vi da. – Nogle Dage efter mødte jeg tilfældigvis Helge og Edith paa Gaden, han var hurtigt vendt tilbage til Oslo opskræmt af Krigen, Venner havde fortalt ham om hendes Besøg, som han ikke havde haft Anelse om, og han var saa straks fulgt efter hende.

Denne Hændelse fik Betydning for vor kommende Tilknytning til hinanden. De indbød mig, og derefter kom vi jævnlig sammen baade i *mit* Hjem og i *deres*, navnlig det sidste. De boede i Allégade i en Stue- etage med en Have foran. Plads havde de ikke saa meget af i den gamle Lejlighed, fire Værelser ganske vist, men de havde ogsaa fire Børn, en Pige, som var den ældste, og tre Dreng, og de Dreng kunde larme godt!

To Værelser vendte imod Haven, et lille, hvor Fru Edith holdt til, – naar hun var hjemme, hvad hun ingenlunde altid var, hun skrev en Del i Blade, »Berlingske Tidende«, mødte Venner og Bekendte, hun kom stadig paa »Bernina«, Mødestedet for hendes Ungdomskreds, – hvoraf der endnu var en Del. – Helge Rode var altid hjemme, den stør- ste Stue med en lav Trappe ud til Haven regnedes for hans. Der sad han tænksomt ved sit Skrivebord eller vandrede op og ned ad Gulvet, stod i Havedøren og lod Solen skinne; eller han gik pludselig en lille Tur i Frederiksberg Have, nød dens Blomster og høje susende Træer.

Sophus Claussen. Fotografi.

Tro dog ikke, at Edith Rode ikke var til at træffe i Hjemmet, det var hun i høj Grad, og jeg har mangfoldige Gange set hendes Beundrere samle sig omkring hende, – eller kalder man det forresten ikke Tilbedere? De *var* det, selvom de efter Evne beherskede sig. Navne skal jeg ikke nævne, jeg erindrer dem ikke paa langt nær, og de, jeg husker –, naa ja, man ved jo aldrig, om Mennesker bryder sig om at blive stillet Ansigt til Ansigt med en svunden Tid. –

En hyppig Gæst var SOPHUS CLAUSSEN. Han boede nu i Smallegade lige ved Hjørnet af Falkonér Allé, paa en høj Trediesal med Udsigt over Pladsen og ned ad Allégade med dens Haver og Træer. I en lang Stue med en 4–5 Vinduer ud mod Pladsen, arbejdede han, og Rimestad, som ogsaa kom der, beskrev det saaledes: Tænk, midt i Stuen staar et *mægtigt* langt Bord, paa den ene Ende ligger en Stabel Papirer, paa den anden Ende staar der en Flacon med Bourgogne (Rimestad sagde »Flacon«, hvor vi andre sagde Karaffel), en Flacon med Portvin, en Flacon med Cognac, en Flacon med – (han opremsede mindst 7–8 Flaconer). Og dér gaar Sophus frem og tilbage, frem og tilbage.

Ved den ene Ende tager han et Glas af en Flacon, saa vandrer han ned til den anden Ende og skriver en Linie paa Papiret, saa vandrer han op til den første Ende og drikker et Glas, saa vandrer han ned til den anden Ende og skriver en Linie, og saadan bliver han ved at gaa frem og tilbage, frem og tilbage i Timevis! –

Rimestad søgte jævnlig Sophus Claussen, naturligt nok, begge var de jo gamle Paris-Elskere, som holdt af at dvæle i Minderne fra deres bedste By, begge gallisk paavirkede i deres Syn paa Kunsten, og begge var de Peripatetikere, som holdt af at mødes paa Cafée (Bernina, Bodega), vandre paa »Strøget« og iagttage det myldrende Liv omkring dem, Rimestad ustandseligt talende, Claussen mest dvælende i sine egne Stemninger. Der var jo det gode, at Rimestads evigt rislende Strøm i Almindelighed ikke krævede Svar. Men det kunde dog ske, og saa kunde Claussens modvillige Reaktion paa det tydeligste vise, hvor lidt andre Mennesker i Virkeligheden kom ham ved. Jeg husker en lille saare karakteristisk Episode, Rimestad fortalte den.

Det var en herlig Foraarsdag, de to slentrede ned ad Strøget, Solen skinnede, unge Kvinder snakkede og lo, og Claussen smilede i behagelig Nydelse. Men Rimestad talte, han fortalte, grebet, om en ung dansk Digter, en fælles Ven, som opholdt sig i Paris, – men tænk, han er pludselig blevet meget syg! – og han er indlagt paa et Hospital! – og han er helt alene dernede! – er det ikke skrækkeligt?

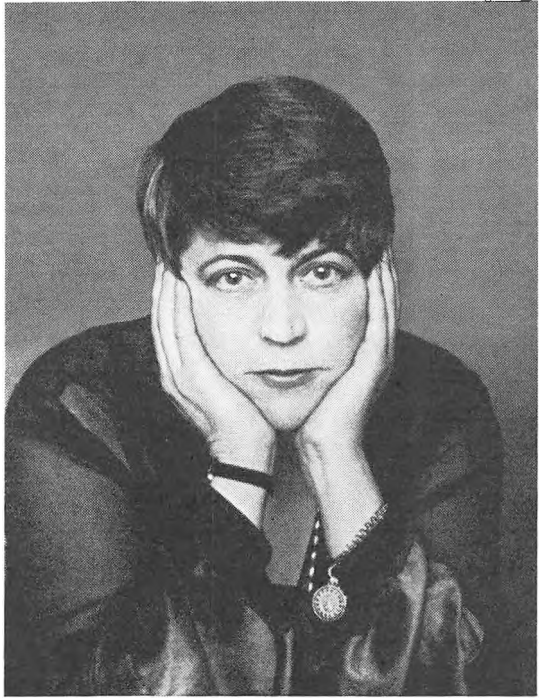
Han talte indtrængende, Claussen maa have følt, at der ventedes et Svar, han saa paa Rimestad med et fjernt Blik og spurgte adspredt: – Hvad siger Du, Christian? –

Rimestad gentog sine Ord, dobbelt indtrængende, – er det ikke forfærdeligt? – hvad skal man gøre, Sophus? – (ikke fordi han i fjerneste Grad havde tænkt at gøre noget som helst, men saadan siger man da, naar man er rystet!)

Da saa Claussen paa ham med det mest afvisende Ubehag og svarede paa sit langsomme syngende lollandsk: – Jeg har aldrig været syg i Paris! –

Om Aftenen besøgte Claussen ofte Rodes, det blev nu mest Helge, skønt han havde kendt Edith længst, men nu kedede han hende ærligt og redeligt, og naar han kom, gik hun helst. – Meget livlige blev de Aftener mellem Rode og Claussen ikke, Rode var i Almindelighed en stil-

Edith Rode.
(Politikens Presse Foto).

færdig Mand, heller ikke meget talende, og med Claussen var det noget lignende, ogsaa han kunne synke hen i sine Drømmerier, og naar han talte, var hans Rytme langsom. Maaske netop denne Ro i dem begge gjorde Samværet naturligt, de kunne tie sammen, hvad der som bekendt er en stor Værdi mellem Venner. Jeg vil antage, at Rode var den førende og Claussen mere sluttede sig til, saadan var det i alt fald de par Gange, hvor jeg tilfældigt kom ind. Rode var, som antydet, en meget eftertænksom Natur, Temaer af alle Slags kunne optage ham til dybe Overvejelser, navnlig dog Emner i et højt Plan, filosofiske og religiøse, i lange Timer kunne saadanne Tanker besætte ham, saa isolerede han sig fra Omverdenen, eller om man vil sige det saadan: optog den i sit Sind, men kun som Baggrund for sine egne Betragtninger. – Han var jo en meget betydelig Digter, ogsaa sine Stemninger kunne han saaledes fordybe sig i, Dage efter Dage, og selv naar han deltog i Samværet med andre, kunde han virke fraværende, men det behøvede slet ikke at være

Tilfældet, trods hans fjerne Form kunde det lige saa godt ske, at han fulgte meget godt med i de andres Tale, og pludselig kunde han saa bryde ud i højlydt Munterhed, baade havde han selv et klart, ofte skarpt Vid, og han var meget tilgængelig for andres. – Helt anderledes var jo Sophus Claussen, ikke paa langt nær saa opfyldt af Overvejelser og dybe Tanker, det var Stemninger og Drømme, han kunde synke hen i, uden at dog Reflektioner og Evnen til at følge dem var ham fremmed. Ogsaa han var jo en Lyriker af høj Rang, ja i den senere Tid er det blevet Skik, har jeg bemærket, at sætte ham adskilligt højere end Helge Rode, selv mellem Kritikere, som var af den modsatte Mening dengang. Jeg skal ikke efterforske deres Grunde, det er jo ikke noget enestaende Fænomen, at Synspunkterne skifter, endelig heller ikke at de saa skifter om paany! Kritik er i høj Grad bestemt af Perioden, ligesom Kunsten selv, men i endnu højere Grad: Kunsten er med til at skabe Periodens Ansigt, Kritikken kun yderst sjældent til mere end at konstatere det, – hos os har vi kun kendt én Kritiker, der rakte videre: Georg Brandes.

Men i stille Aftener kunde Rodes og Claussens Stemninger forenes. –

EDITH RODE var altid fuld af Liv, af Trang til nye Indtryk, som hun i sit rastløst higende Sind kunde omskabe til Oplevelser. Hun var udpræget Kvinde, i sine Følelser, sine Bevægelser, og som enhver rigt udstyret Kvinde ventede og krævede hun meget af Livet. Fire Børn havde hun som sagt faaet, det er jo ganske mange, naar man maa leve under ret beskedne Forhold, som de maatte i adskillige Aar, hverken hun eller hendes Mand havde Formue, og en Lyrikers Kaar i Danmark var dengang alt andet end rigelige. – Rode skrev ganske vist ogsaa dramatiske Arbejder, og de fleste blev opført, men hans Stykker laa, som hans Arbejder iøvrigt, hans Digte og Livsbetragtninger, som Regel i et Plan, der ikke tiltrak det store Publikum; mere end Digtsamlingerne indbragte de naturligvis, men først et senere Stykke »Moderen«, skrevet som Festspil i Anledning af Genforeningen, blev den store og indtægtsgivende Succes! – I Aarene, da jeg lærte dem at kende, var Fru Ediths Arbejde med Hjem og Børn sandelig krævende nok, og megen Tid til egen aandelig Produktion, som hun dog var indstillet paa, undte det hende ikke. Hun fik en Digtsamling ud, fin Lyrik, men det var det væsentligste. Ogsaa et Teaterstykke fik hun opført (paa »Dagmarthe-

atret« i Rooses Direktørperiode), vittigt og underholdende, men nogen større Publikumssucces blev det ikke.

Men der var det mærkelige ved denne Kvinde, at trods den aarelange Undertrykkelse, ja, sig det rent ud: Misbrug i Hverdagens Mølle, visnede hverken hendes Evner eller hendes Personlighed. Da Børnene var blevet tilstrækkelig store til nogenlunde at kunne klare sig selv og hjælpe hinanden i det daglige, tog hun sin Beslutning og frigjorde sig – til sit eget Liv! og det viste sig, at det stadig var lige levende med Evne til at blomstre. Fra den Tid udgav hun sine mest personlige Ting, Novellesamlinger med Vid og Følsomhed (Danmarks Colette, kaldte man hende ikke uden Grund), og hun fik en betydelig Position i Bladverdenen. – En sjælden Foreteelse! – Af hende lærte jeg mere om Kvindesindet end af nogen anden. Bl. a. det, at et saadant Sinds fornemste Egenskab aldeles ikke er den blide Selvudslettelse, som Mænd kun altfor ofte hævder og søger, men den varme Følelse af egne Værdier, som hun higer efter at byde sin Ledsager. – Jeg husker, at en har sagt eller skrevet engang: den gode Litteratur, den gode Kunst i det hele, er hidtil skabt af Mænd og giver kun Billeder af mandlige Sind, selvom de søger at omskrive det som Kvinder. Derfor er Kunsten kun naaet Halvvejen, den anden Halvdel skal Kvinder skabe ud fra deres *eget* Sind efter *deres* Følelse, saa først bliver det menneskelige Verdensbillede helt. – Jeg er ganske enig.

Af de to, Helge og Edith Rode sammen, trods alle dybe Forskelle i deres Sind, skal jeg forøvrigt ikke forsøge nogen nærmere Forklaring her, det ligger udenfor min Ramme. – Interessantest var det, at da Fru Edith begyndte sin egen Frigørelse, blev det som om Baandet imellem dem blev stærkere, samtidig med at det skiftede Karakter, til gensidig Anerkendelse, men følelsesbetonet. Maaske den velkendte, banale Paastand, at Modsætningerne mødes, alligevel rummer en Sandhed – rigtigt forstaaet.

Noter

1. Familien Bartholdy boede på Niels Ebbesens Vej.
2. Johannes Scharling, en ven fra Studenterforeningen, søn af professor William Scharling, finansminister i det sidste Højre-ministerium.
3. Især Niels Lund, der nogle år fra 1905 boede i København og som »uforbeholdent sagde sine Meninger, og Datidens danske Malerkunst satte han ikke højt – de saa ansete Skagensmalere for Eksempel, kun een af dem anerkendte han, Anna Ancher, som dengang stod i Skyggen af de andre« (citater fra Oluf Bangs erindringer).
4. De parisiske gader. I forsommeren 1910 tog Oluf Bang til Paris for på opfordring af nationaløkonomen og politikeren dr. Lauritz Birck at skrive en juridisk doktordisputats. Dr. Birck og Oluf Bang kendte hinanden fra dagbladet »Vort Land«, hvor Bang da var journalist. Som journalist og uddannet jurist havde Bang fulgt rigsretssagen mod I.C.Christensen og Sigurd Berg med en daglig artikel, og artikelrækken havde vakt opmærksomhed. Disputatsen blev skrevet, men af fakultetet bedømt som »for filosofisk« og ikke antaget.
5. 1912 blev Oluf Bang valgt som ledende senior i Studenterforeningen, opstillet af de konservative studenter. Han blev den indtil da yngste ledende senior, valgt med fire stemmers majoritet. I Studenterforeningen mødte han den nævnte litterære kreds, hvoraf også Rimestad iøvrigt boede i Allégade, samt knyttede forbindelse til Helge og Edith Rode.

»Overlærerstriden« på Frederiksberg i 1880'erne

Af KARL RØNNE

I ÅRENE lige efter 1880 udspandt der sig ved Frederiksberg skolevæsen en episode, der er gået over i historien under betegnelsen »Overlærerstriden«. I sine »Livserindringer«¹ skriver Frederiksbergs første skoledirektør, JOAKIM LARSEN, der fra 1877 selv var overlærer ved Skolen på Niels Ebbesens Vej, om episodens baggrund:

»Uagtet Overlærerne officielt var hinanden ligestillede, førte Forholdene det med sig, at jeg som Fjords og Skolekommissionens Medhjælper og som ansat ved den Skole, paa hvilken Opmærksomheden mest var henvendt, indtog en lidt mere fremskudt Plads som en Slags primus inter pares. Herover var der Skinsyge mod mig hos de andre Overlærere.² Dette viste sig allerede i Sommeren 1878, da Lærerpersonalet ved Skolen paa Niels Ebbesens Vej – af Frygt for, at jeg skulde søge (og faa) det ved Th. Borregaards Død ledige Embede i Pilealléen – indgav Andragende til Kommunalbestyrelsen om at faa lov til at beholde mig. Til dette Skridt vilde de have Personalet ved de gamle Skoler med, men Overlærerne her satte sig imod det. Efter Opførelsen af Godthaabsvejens Skole flyttedes Jessen derud 1881, og Rønne konstitueredes som hans Eftermand ved Falkonéralléens Skole. Han sluttede sig til Dorph og Jessen i Uvilje mod min Stilling – ikke mod min Person.

I Foraaret 1883 foreslog Fjord ved Budgetbehandlingen i Kommunalbestyrelsen, at jeg skulde have en mere selvstændig Stilling som Skolevæsenets Regnskabsfører, med nogen Kontrol over alle Skoleudgifter. Dette gav Anledning til, at de 3 andre Overlærere, for at hindre Udførelsen af denne Plan, hvori de saa Begyndelsen til, at jeg som Fjords Eftermand skulle blive deres Foresatte, rettede stærke men ubeføjede Angreb paa Fjords Regnskabsførelse og hele Administration.

De fandt til Dels Støtte hos Skoledirektionen og et Mindretal af Kommunalbestyrelsen, undslog sig for Forhandlinger med Fjord og mig, gjorde med Hensyn til Skolernes Administration kun lige, hvad de var nødt til, agiterede for deres Opfattelse blandt Lærerpersonalet og bragte en for Arbejdets rolige Gang højst skadelig Uro og Opløsning ind i den frederiksbergske Skoleverden. Samtidig blev Fjords ældste Søn sindssyg i et Aars Tid, og dette svækkede Faderens vante Energi. Men heldigvis var Skolekommissionen i sin Helhed, og især Pastor Chr. Ewaldsen, samt paa sin mere stilsfærdige Vis Dr. phil. M. Steenstrup og Kaptajn (senere Oberstløjtnant) G. Ramm urokkelig faste, og det hele endte med et fuldstændigt Nederlag for Urostifterne.«

I det følgende skal påpeges, at også andre end rent personlige forhold kan have medvirket til den uheldige udvikling i begyndelsen af 1880'erne.

De fremstillinger, der senere har berørt sagen,³ har ikke givet særligt detaljerede udredninger, men i det væsentlige holdt sig til Joakim Larsens redegørelse. Det fremgår dog tydeligt, hvorom sagen drejer sig: det er først og fremmest om overlærernes kompetance som skoleledere, om de skulle have stilling i lighed med de københavnske skoleinspektører med tilsynspligt eller en mere indskrænket kompetance under en fælleskommunal skoleinspektør som i Århus.

Dette spørgsmål var ikke snævert frederiksbergske, men havde været rejst på tinge i forbindelse med et skolelovsforslag fra C. BERG i 1880.⁴ Her var et venstre mindretal gået ind for, at skolernes tilsyn ordnedes ved skoleinspektører. Allerede herved var dette emne hævet op over det rent personlige til et mere principielt leje.

Den stadige vækst af Frederiksberg skolevæsen havde allerede 1862 medført, at førstelærer J. F. HOLM ved skolen i Pile Allé var blevet udnævnt til skoleinspektør med samme beføjelser som de københavnske. Hans medhjælper T. C. BORREGAARD blev kort efter ansat som viceinspektør, og ved Holms afgang i 1871 blev Borregaard konstitueret i hans stilling som skoleinspektør.⁵

I 1869 var den kendte skolemand (tidligere Århus), docent ved Landbohøjskolen N. J. FJORD, indtrådt i Frederiksberg skolekommis-

sion, og fra 1872 blev han ansat som »tilsynshavende« (en ordning, ministeriet tiltrådte som rent midlertidig, den kom til at vare i 13 år). Skoleledernes stilling ændredes derefter fra 1875 til overlærere, idet deres tilsynspligt dermed bortfaldt.

Den rivende udvikling i skolevæsenet illustreres af skolebyggeriet i disse år: Falkonér Alléens skole 1873, Pile Alléens skole nedlægges 1874, men erstattes af skolen på Lampevej (den senere Howitzvej), Niels Ebbesens Vejens skole blev taget i brug 1877, skolen på Godthåbsvej 1881 og endelig skolen på Fuglevangsvej i 1885. Joakim Larsen betegner selv Fjords stilling som »en art skoledirektør«,¹ idet Fjord på grund af sin øvrige store arbejdsbyrde⁶ overlod en del af sit daglige tilsyn på skolerne til den enkelte overlærer mod en vis nedsættelse af timetallet. Joakim Larsen, overlærer på Niels Ebbesens Vej fra 1877, ansattes desuden som Fjords sekretær, i hvilken egenskab han deltog i skolekommissionens møder og var dens repræsentant over for kommunalbestyrelsen i skolevæsenets økonomiske sager.

I 1879 havde Joakim Larsen givet de øvrige overlærere skriftligt tilsagn om, at han »ikke havde begæret eller nu ønsker nogensomhelst større Myndighed over Skolevæsenet, men at enhver Overlærer for sin Skoles Vedkommende maa faa samme Stilling som Inspektørerne i København.«⁷ I 1881 skildrer Joakim Larsen yderligere den københavnske ordning i sympatiserende vendinger. Efter Københavns skolevæsens nyordning 1844 var skolekommissionens tilsyn utilstrækkeligt, hvorfor direktionen androg om – og fik bevilget – at der ved hver af de fire samlede skoler i København blev ansat en skoleinspektør. Til lige pålagdes det en af lærerne som viceinspektør at have tilsyn med den daglige orden.⁸

Der havde altså i lang tid rådet uklarhed og skiftende opfattelser af kompetancespørgsmålet, så en vis uro alene af den grund kunne opstå.

Endnu en væsentlig årsag til de dårlige forhold i disse år på Frederiksberg skal nok søges i de uoverensstemmelser, der rådede mellem skolekommissionen og skoledirektionen for Smørum og Sokkelund herreder, hvorunder Frederiksberg dengang sorterede. Disse uoverensstemmelser kan føres tilbage til 1877, da Joakim Larsen overførtes som overlærer fra Lampevejens til Niels Ebbesens Vejs skole. Skole-

kommissionen indstillede dengang lærer A. Hammershøyt til den ledige overlærerstilling efter Fjords særlige indstilling.⁹ Alligevel udpegede skoledirektionen cand. teol. FRED. DORPH til den ledige stilling. Efter Joakim Larsens oplysninger var han protegeret frem af sin tante, geheimerådinde Hall.¹ Skoledirektionen kan vel også have haft andre motiver, for eks. var det dengang endnu sjældent, at man ansatte ikke-akademikere som skoleledere. Det var dog en åben tilsidesættelse af skolekommissionens bestemmelse. Hammershøyt havde gennemgået »de monradske kursus«⁸ og kunne alene af den grund anses for vel-egnet. Denne udnævnelse gav da også anledning til åben spænding parterne imellem, endogså i avispolemik, og Hammershøyt forlod Frederiksberg i 1878.

Endnu 1885 var forholdet de to instanser imellem dårligt. Da var Fuglevangsvejens skole færdig til brug, og skolekommissionen indstillede atter A. Hammershøyt, nu overlærer i Svendborg til den ledige overlærerstilling.

Skoledirektionen lededes af amtmand BILLE-BRAHE, og dens forhandlinger skete for en stor del ved rundsendelser af papirer medlemmerne imellem.¹⁰ De kunne så hver især give deres indstillinger ved skriftlige anmærkninger. På Hammershøyt's ansøgning skrev et af medlemmerne, at han er »en mand, der er vanskelig at omgaas«. En pastor SCHOUBOE, ligeledes skoledirektionsmedlem, anfører: »Fjord skrev altid tidligere udførlige vidnesbyrd på lærernes ansøgninger. Efter at han blev vred på os i 1877 holdt han op dermed. Docenten er en despotisk natur og som alle despoter ofte uretfærdig, så han er en vanskelig, for ikke at sige farlig mand at stå i forhold til«. ¹⁰ Disse skoledirektionens fortrolige antegninger skal ikke her tjene til nogen form for personkarakteristik, men skal alene understrege, hvor vanskelige forholdene var myndighederne imellem, noget overlærerne kendte og søgte at spille på. Det kunne ikke undgås, at disse spændinger på det højere plan måtte virke ind på andre instanser.

Endelig skal som et yderligere usikkerhedsmoment anføres Frederiksberg skolevæsens ekspansion i disse år. Det var vanskeligt at skønne over, hvornår denne udvikling havde kulmineret. Det er muligt, at Fjord har anset udviklingen for afdæmpet omkring 1880 og derfor fandt en »århusiansk« ordning af tilsynet for passende, således som han

også fik det gennemført med skoleordningen af 1. 5. 1885. Joakim Larsen ansattes som ledende skoleinspektør, og de øvrige overlærere fik samtidig deres hidtidige timenedsættelse inddraget. To af dem forlod snart efter Frederiksberg, den tredje fortsatte som overlærer på Godthåbsvej.

Frederiksberg kommune fortsatte imidlertid sin vækst og dermed også væksten af skolevæsenet. I de følgende år nedsattes overlærernes timetal atter gradvis til 18, indtil man i 1898 gennemførte en »københavnsk« ordning, som alle overlærerne oprindeligt havde været enige om. Dermed kom der selvstændige skoleinspektører på hver skole med Joakim Larsen som skoledirektør for det samlede skolevæsen.

Der er hermed peget på væsentligt andre årsager end den tidligere nævnte til, at der kunne opstå en »skadelig Uro og Opløsning« inden for det frederiksbergiske skolevæsen. Det forekommer herefter noget indsnævrende blot at betegne episoden som »Overlærerstriden«.

Noter

1. Larsen, Joakim: Livserindringer. Efter hans egenhændige Optegnelse ved R. C. Mortensen. (Jonstrupbogen VII, VIII, IX og XVII, 1929-40).
2. De andre overlærere var: Tycho Jessen (1840-1922), Frederik Dorph (1844-1933) og Detlev Trappaud Rønne (1846-1925).
3. Rolsted, E. V.: Joakim Larsen. (Vor Ungdom. 1920. 351-52). Carstensen, Ejner: Joakim Larsen som Skolemand. (Frederiksberg gennem Tiderne I, 1946. 105-06).
4. Larsen, Joakim: Det nye Skolelovsforslag. (Det pædagogiske Selskabs Aarsberetning 1895-96. 40).
5. Om den almindelige udvikling af Frederiksbergs skolevæsen er benyttet: Larsen, Joakim: Oversigt over Udviklingen af Frederiksberg Kommunes offentlige Skolevæsen. 1886.
- Frederiksberg Skolevæsen og dets Udvikling 1858-1900. 1901.
- Johansen, Julien: Administrative Forhold ved Frederiksberg Skolevæsen 1858-86. 1923.
- Docent N. J. Fjord og Frederiksberg Skolevæsen. (Vor Ungdom. 1922. 429-41).
6. Foruden de nævnte stillinger som docent ved Landbohøjskolen og som tilsynshavende ved Frederiksberg skolevæsen var Fjord præsident for Landhusholdningsselskabet. I 1859 havde han desuden overtaget D. G. Monrads stilling som kursusinspektør for lærernes videreuddannelse: »De Monradske Kursus«. Herom i Hans Olrik: Danmarks Lærerhøjskole 1856-1906. 1906. 52-80.
7. Skolekommissionens papirer 1886, sag 100. Frederiksberg Stadsarkiv.
8. Larsen, Joakim: Bidrag til Kjøbenhavn

offentlige Skolevæsens Historie. 1881.
118.

9. Indtil 1875 havde Fjord helt alene bestridt stillingen som kursusinspektør. I 1875 fik han bevilget sekretærhjælp og antog hertil lærer A. Hammershø, der var »Monradist«, som de, der havde gennemgået »De Monradske Kursus«

- (se note 6), kaldtes. Se V. Storch: Docent N. J. Fjords Liv og Virksomhed. (Lærerne og Samfundet IV, 1914. 259.)
10. Sokkelund og Smørum Herreders Provstis Skolesager 1883-85. Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm, København.

Selskabets virksomhed

Ved sekretæren

MØDER

ONSDAG D. 12. FEBRUAR 1969 KL. 20 afholdtes medlemsmøde i hovedbibliotekets foredragssal. Der var mødt 110 medlemmer. Forfatteren *Harry Kaae*, der havde givet sit causeri titlen »Flanør på Frederiksberg«, underholdt i ca. 5 kvarter forsamlingen med en uhøjtidelig skildring af sine vandringer i frederiksbergske kvarterer og krydrede sit foredrag med talrige anekdoter og med både alvorlige og muntre oplevelser fra sine møder med mennesker på Frederiksberg. I formandens og næstformandens fravær udtalte sekretæren selskabets tak, og deltagerne takkede med livligt bifald. Efter foredraget vistes Frederiksberg-filmen »En by i byen«.

MANDAG D. 21. APRIL 1969 KL. 16 afholdtes efter kommunalbestyrelsens indbydelse en reception i festsalen på Frederiksberg Raadhus i anledning af selskabets 25 års jubilæum. Borgmester *A. Stæhr Johansen* bød de ca. 70 gæster velkommen og gav et kort rids over selskabets historie, hvorunder han mindedes den store indsats for selskabet, som de to nu afdøde æresmedlemmer, oberst Niels Maare og stadsbibliotekar, dr. phil. G. Krogh-Jensen, havde præsteret. Borgmesteren udtrykte sin glæde over, at oberstinde Maare og stadsbibliotekarens datter, fru Bente Bonde Petersen, var kommet til stede. Idet borgmesteren udtalte, at kommunalbestyrelsen altid med glæde og stolthed havde fulgt selskabets arbejde og dets rige resultater, takkede han de mennesker, der gennem årene som medlemmer af styre og arbejdsudvalg havde ydet et arbejde for selskabet og dermed for kommunen.

Selskabets næstformand, museumsdirektør *Lars Rostrup Bøyesen* bad om ordet og udtalte følgende:

»Det er som bekendt rart at have gode naboer. At der imidlertid også kan komme noget frugtbart ud af, at de viser sig fra deres mindre elskværdige side og begynder at gøre attack på ens selvstændighed, er dagens fødselsdagsbarn, Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg, et godt eksempel på. Naboerne var i dette tilfælde det stortyske rige og, sans comparaison, Københavns kommune.

Nok havde der allerede i 1938 været udkastet en tanke om stiftelsen af et historisk-topografisk selskab, men da planerne endelig realiseredes i foråret 1944, viste de to naboer sig, omend hver på sin måde, lovlig forslugne, og man kan sige, at det i allerhøjeste grad lå i tiden, at man skulle værne om det, man havde og følte sig historisk og følelsesmæssigt knyttet til.

Nu er alt dette jo historie, og hvis selskabet kun kunne have trivedes ridende på en tidsbølge, havde det været så som så med dets eksistensberettigelse. Mon vi ikke i dag, uden at forfalde til selvros, har lov at konstatere, at selskabet har vist en solid og stabil livskraft, at det både har været til nytte og glæde, og at det derved tilfulde har demonstreret sin berettigelse. Selskabets meget smukke medlemstal, 636 personer, taler, forekommer det mig, sit tydelige sprog.

Ingen menneskelig virksomhed, og heller ikke en forening af vor art, opstår af den blå luft – der skal et initiativ til at bringe den over startpunktet, og der skal en vilje og en arbejdsindsats til at holde den i gang. Vi føler i dag stor taknemlighed overfor de mange, levende og døde, som gennem de 25 år har ydet en idealistisk indsats, stor eller lille, uden hvilken selskabet ikke var blevet det, det er i dag. Vi sender hver enkelt en venlig tanke, ingen nævnt og ingen glemt.

Men ud af den lange række af venner fremhæver sig dog to mænd, som i særlig høj grad har båret selskabet på deres skuldre, dr. Krogh-Jensen, der tog initiativet til dets stiftelse og indtil sin afgang som stadsbibliotekar i 1953 fungerede som dets sekretær og redaktør af dets publikationer, og oberst Niels Maare, der i næsten 20 år var selskabets næstformand og arbejdsudvalgets kyndige og energiske formand. Krogh-Jensen virkede måske mere bag kulisserne og dannede ryggraden i det daglige arbejde – et arbejde som vi i dag er så heldige at have hans udmærkede efterfølger, stadsbibliotekar Lehm Laursen til at varetage – medens oberst Maare i højere grad trådte frem i rampelyset gennem sin flittige forfattervirksomhed, der som sit centralpunkt havde hans store kærlighed, Frederiksberg Slot. Selskabet påskønnede deres indsats ved at udnævne dem til æresmedlemmer. Desværre er både dr. Krogh-Jensen og oberst Maare afgået ved døden indenfor de sidste år, således at vi ikke personligt kan overbringe dem vor tak ved denne lejlighed, men med blomster har vi i dag hyldet deres minde.

Vi er også glade for i dag at kunne konstatere, at der gennem alle de 25 år har været knyttet meget nære og venskabelige bånd mellem selskabet og ledelsen af den kommune, som er selskabets virkefelt. Ved sin altid redbonne støtte til selskabet har Frederiksberg Kommunalbestyrelse vist sin forståelse for, at hele livet ikke blot er asfalt, kloaker, fodboldbaner og højhuse, men at det har sin betydning, at man bevarer og uddyber det historiske perspektiv på den grønne oase, som Frederiksberg er midt i millionbyen. Uden en fortid bliver fremtiden mærkelig fattig. Den nære forbindelse mellem kommunen og selskabet har lige siden starten

været markeret ved, at Frederiksbergs borgmester har været selskabets formand. Jeg beder borgmester Stæhr Johansen, for hvem jeg ved, at selskabet også er et personligt anliggende, modtage arbejdsudvalgets tak til kommunen for støtte og godt samarbejde.

Det hedder i en af selskabets programudtalelser, at dets publikationer, og man kunne hertil føje dets foredragsvirksomhed, skal »bringe stof til belysning af Frederiksbergs historie og topografi, herunder også skildringer af personligheder, som på forskellig måde har haft betydning for byen og dens udvikling«.

Lader man blikket glide tilbage over de 25 års virksomhed, må man vist sige, at programmet er sket fyldst. Man har bevæget sig fra Frederiksberg Have og Frederiksberg Slot til Møstings Hus og Bakkehuset, man har besøgt villakvartererne, kirkegårdene og Vodroffsgård, man har vandret ad Bredegade og »Forlystelsernes Allé«, man har kørt med sporvogn og jernbane og kigget indenfor i Frederiksberg Realskole, Fasangården og den kinesiske pavillon. Og man har hilst på et broget persongalleri spændende fra Oehlschläger og Kamma og Knud Lyne til Hall, Schlegel og Eberlin.

På denne dag er det ikke helt urimeligt også at vende blikket mod fremtiden og spørge, om denne smukke linie kan fortsætte. Jeg vil ikke nægte, at arbejdsudvalget, som jo har alle de praktiske vanskeligheder at slås med, også ind imellem har sine eftertænksomme stunder.

Der ligger en ikke ringe opmuntring i, at folk kun meget sjældent melder sig ud af selskabet, og at frafald fortrinsvis sker gennem dødsfald. Men det er en kendsgerning, at sans for topografi og personalhistorie fortrinsvis trives blandt folk i den mere modne alder. Vi trænger i selskabet til tilgang af yngre mennesker, men spørgsmålet er, om yngre mennesker i vor brogede tid, har så megen interesse og sans for disse fredelige sysler, som man havde for en generation eller to siden. Svaret på dette spørgsmål kan have en vis indflydelse på selskabets fremtid. Et andet problem. Selskabets publikationer gennem det første kvarte århundrede viser en meget smuk række af forfatternavne – folk, der uden skelen til tid og penge blot er dykket ned i deres emner, fordi de kunne lide dem og så at sige ikke kunne lade være. Men de sidste år har hærget hårdt i de store gamles rækker. Vi savner i dag en Eiler Nystrøm, en Bjørn Kornerup, en Charles Christensen, en Carl Dumreicher, en Victor Hermansen, en Niels Maare, en Sven Røgind, en Robert Neiiendam. Den forfattertype – eller man fristes til at sige den mennesketype – der er den åndelige baggrund for skriftrækker som f. eks. Personalhistorisk Tidsskrift og Frederiksberg gennem Tiderne er ved at uddø. Der findes i dag, heldigvis, fortræffelige videnskabsmænd, fortræffelige skribenter, men spørgsmålet er, om deres interesser og selskabets interesser kan bringes til at løbe parallelt. Det unge, det nutidige, det dagsaktuelle dominerer i dag billedet, og dagbla-

dets kronik, som bringer forfatterens tanker ud til en stor kreds næsten inden manuskriptets blæk er tørt, stjæler meget stof fra det sindige tidsskrift og den endnu sindigere årbog. Hertil kommer, at det mildest talt ikke er blevet billigere at trykke tidsskrifter og bøger. Endelig må det indrømmes, at Frederiksberg ikke er et ubegrænset stort område, men vi håber, at den mark, vi fortsat skal høste på, stadig må vise sig så frugtbar, at det bliver muligt at fastholde den gode kvalitet, som vi selv synes, vore publikationer hidtil har holdt.

Trods alle betænkeligheder venter selskabet sig stadig noget af fremtiden. Men dybest set hænger selskabets skæbne nøje sammen med hele Frederiksbergs skæbne. Vi er vel alle sammen interesseret i, at vor by holder sig levende og følger med tiden. Men udraderes Frederiksbergs ganske specielle milieu og atmosfære, mister selskabet også fuldstændig terræn. Mon ikke vi er mange, der betragter det som et privilegium midt i hovedstadens stenørken at kunne vandre ned ad en stille, grøn frederiksbergsk villavej. Og tænk hvilken gave det er en sommeraften at spadsere ned gennem Allégade under de kuplede kastanietræer og nyde husenes brede forhaver – et direkte minde om hovedgaden i den gamle Hollænderby. Et sådant sted går fortid og nutid over i hinanden på en sjælden smuk og malerisk måde. Og hvor er vi mange, der er lykkelige for, at et sådant sted er en uforstyrret realitet og ikke blot er reduceret til fotografier og en artikel i Frederiksberg gennem Tiden.

Skal vi ikke betragte det som Historisk-topografisk Selskabs vigtigste fremtidsmål i nært samarbejde og forståelse med Frederiksberg kommunes ledelse at bidrage til – uden at forfalde til gold fortidsdyrkelse – at det milieu, den tone, den livsform, som er specielt frederiksbergsk, og som *kun* findes dér, må blive beskyttet og bevaret til glæde for os selv og for kommende generationer.«

Formanden for Selskabet for Københavns Historie, direktør *Jens Vibæk*, og formanden for Historisk-topografisk Selskab for Gentofte, museumsinspektør *Steffen Linvald*, overbragte hilsener fra deres respektive selskaber.

TIRSDAG D. 29. APRIL 1969 KL. 20 afholdt selskabet sin 26. ordinære generalforsamling i hovedbibliotekets foredragssal.

DAGSORDEN:

1. Beretning om selskabets virksomhed.
2. Kassereren aflægger regnskab.
3. Valg af 5 medlemmer af styret. I henhold til lovenes § 3 afgår: museumsdirektør Lars Rostrup Bøyesen, fhv. skoledirektør E. Carstensen, professor, dr. phil. Aksel E. Christensen, overrabbiner, dr. phil. Marcus Melchior og provst N. J. Rald.

4. Valg af revisor. I henhold til lovenes § 8 afgår: fuldmægtig Finn H. Blædel. Desuden har selskabets anden revisor, kontorchef I. E. Haxthausen ønsket at trække sig tilbage som revisor.
5. Eventuelt.

Under formandens og næstformandens forfald bød selskabets sekretær, stadsbibliotekar *J. Lehm Laursen*, de ca. 50 fremmødte deltagere i generalforsamlingen velkommen og udtalte, medens forsamlingen rejste sig, mindeord om Frederiksbergs tidligere stadsbibliotekar, dr.phil. Georg Krogh-Jensen, på hvis initiativ selskabet blev oprettet i 1944, og som gennem sin virksomhed som selskabets sekretær og redaktør har præget dets udvikling afgørende gennem de første 10 år. Ved sin tilbagetræden i 1953 blev han med rette udnævnt til selskabets første æresmedlem, og da han i 1962 fyldte 70 år tilegnede selskabet ham årets bind af »Frederiksberg gennem Tiderne« som festskrift. Dr. Krogh-Jensen afgik ved døden den 23. oktober 1968. Sekretæren sluttede med følgende ord: »Nu, hvor han er gået bort, er der grund til endnu engang at takke og hædre ham som selskabets egentlige stifter og som manden, der gennem en 10-årig virketid øvede en meget betydelig indsats ved at placere selskabet og dets virksomhed på et højt niveau. Æret være hans minde!«

Fhv. kommunaldirektør *C.F. Gerner Andersen* overtog dirigenthvervet, konstaterede generalforsamlingens lovlige indvarsling og gav ordet til *sekretæren*, der aflagde beretning for året 1968/69. Medlemstallet var ved årets udgang 636. Der er blevet indmeldt 16 ny medlemmer, men fragået ikke mindre end 63. Denne usædvanlig store afgang skyldes dels egentlige udmeldelser, som regel på grund af flytning fra kommunen, dels dødsfald og dels, at selskabet desværre har måttet slette et antal medlemmer, der har været restanter i flere år. Den 30. april 1968 afholdtes årets første medlemsmøde i forbindelse med den årlige generalforsamling. Beklageligvis havde – som også i aften – kun et halvt hundrede medlemmer givet møde. Aftenens foredrag blev holdt af museumsdirektør Haavard Rostrup, der – med lysbilledledsagelse – talte om H. W. Bissen og hans statue af Frederik VI i Frederiksberg Have. Det andet medlemsmøde den 12. februar 1969 med forfatteren Harry Kaae som taler var besøgt af 110 medlemmer. Publikationsvirksomheden har omfattet fremstillingen af 2 bøger, hvoraf den ene endnu ikke er udsendt. Som medlemspublikation for 1967/68 er udsendt Sven Røgind: »Frederiksberg som erhvervssamfund«. Bogen er bekostet af Frederiksberg Sparekasse og udgivet i anledning af dennes 75 års jubilæum. Selskabet er således kommet gratis til dette værk, men har præsteret arbejdet med dets fremstilling, der både fordi bogen krævede et specielt udstyr, fordi bogens forfatter blev alvorligt syg under udarbejdelsen, og fordi det oprindeligt valgte bogtrykkeri ikke turde påtage sig opgaven og

sprang fra, netop som de første manuskriptark var færdige til sætning, blev betydeligt vanskeligere end vore normale udgivelser. Det lykkedes dog at få bogen færdig i rette tid før sparekassejubilæet. For selskabet har det både været en glæde at have været Sparekassen behjælpelig med denne opgave, og at man med Sparekassens overtagelse af økonomien har fået mulighed for at få løst denne væsentlige og bekostelige opgave, som selskabet i mange år havde ønsket at tage op. Men prisen for denne bogs gennemførelse var altså, at årspublikationen for 1968/69 ikke kunne blive færdig. Det drejer sig om 12. bind af »Frederiksberg gennem Tiderne«. Bogen ligger imidlertid i dag i korrektur og vil blive udsendt i sommerens løb. Hvad kommende publikationer angår, arbejdes der stadig med færdiggørelsen af bogen om de frederiksbergske gadenavne, og planlæggelsen af »Frederiksberg gennem Tiderne« bind 13 er påbegyndt.

Professor *N. Fabritius Buchwald* spurgte, om det ikke forholdt sig således, at selskabet fornylig havde fejret et jubilæum, og fabrikant *Poul Kols Nielsen* kritiserede, at der ikke i anledning af jubilæet var blevet arrangeret en festlighed for medlemmerne, men derimod en reception, medlemmerne ikke havde adgang til. *Sekretæren* bekræftede, at selskabet havde passeret 25 års dagen for sin stiftelse, og at kommunalbestyrelsen i den anledning havde indbudt personer, der i tidens løb havde samarbejdet med selskabet og ydet dette betydelige tjenester, til en reception, men dermed var tanken om en jubilæumsfestlighed, arrangeret af selskabet for medlemmerne, ikke udelukket.

Herefter godkendtes beretningen. Kassereren, assurandør, cand.act. *C. W. Petersen*, foretog regnskabsafregningen. Regnskabet, der sluttede med en beholdning på kr. 37.183,56, var foreløbig kun revideret af den ene revisor, idet den anden f. t. var bortrejst, men revisionen ville naturligvis blive afsluttet ved hans hjemkomst fra udlandet. På en forespørgsel, om det ikke var urimeligt, at en så stor kassebeholdning ikke var anbragt i værdipapirer, svarede kassereren, at kassebeholdningen ganske rigtigt var stor for øjeblikket, men at der skulle disponeres over den i løbet af ganske kort tid, idet den snart foreliggende publikation for 1968/69 ville kræve praktisk talt hele beløbet. *Dirigenten* spurgte, om nogen havde betænkeligheder ved, at revisionen ikke var afsluttet. Da dette ikke var tilfældet, blev der givet decharge.

Med undtagelse af provst *N.J. Rald*, der på grund af flytning til Sønderjylland ikke ønskede at fortsætte som medlem af styret, genvalgtes de afgående medlemmer. I Ralds sted valgtes rådmand fru *Grethe Andersen*. Fuldmægtig *Blædel* genvalgtes som revisor. I stedet for kontorchef *Haxthausen*, der havde ønsket at trække sig tilbage, valgtes assurandør *Poul Zebitz* som revisor for 1 år. Under Eventuelt begærede ingen ordet. *Dirigenten* hævdede generalforsamlingen. *Sekretæren* takkede dirigenten for ledelsen af forhandlingerne og bød velkommen til aftenens

foredragsholder, forfatteren, redaktør *Svend Thorsen*, der i et fremragende foredrag gav en fængslende karakteristik af C. C. Hall, Frederiksbergs første repræsentant i Folketinget. *Sekretæren* udtalte forsamlingens og selskabets tak.

TORS DAG D. 27. NOVEMBER 1969 KL. 20 afholdtes medlemsmøde på Frederiksberg Raadhus. Mødet, der formede sig som et jubilæumsmøde i anledning af selskabets beståen i 25 år, havde samlet omkring 200 deltagere i Raadhushallen. Selskabets formand, borgmester *A. Stæhr Johansen*, havde måttet sende afbud på grund af møde i Folketinget. I hans sted bød viceborgmester, provst *Johs. Eilschou Holm* velkommen. Arbejdsudvalgets formand, museumsdirektør *Lars Rostrup Bøyesen* holdt den egentlige jubilæumstale, hvorefter afdelingsbibliotekar *Sven Houmøller* i et causeri trak hovedlinierne op i litteraturen om Frederiksberg. *Eilschou Holm* takkede talerne. Rådhusets møde- og receptionslokaler forevistes. Aftenen sluttede med et festligt selskabeligt samvær ved smørrebrødsborde i festsalen.

TIRS DAG D. 28. APRIL 1970 KL. 20 afholdt selskabet sin 27. ordinære generalforsamling i hovedbibliotekets foredragssal.

DAGSORDEN:

1. Beretning om selskabets virksomhed.
2. Kassereren aflægger regnskab.
3. Valg af 7 medlemmer af styret. I henhold til lovenes § 3 afgår: fhv. kommunaldirektør, cand.jur. C.F. Gerner Andersen, stadslandinspektør A. Gotthardsen, stadsbibliotekar J. Lehm Laursen, ekspeditionssekretær Rudy Schrøder og professor N. Thorkil-Jensen. Herudover skal vælges 2 medlemmer af styret.
4. Valg af revisor. I henhold til lovenes § 8 afgår: assurandør Poul Zebitz.
5. Eventuelt.

Formanden, borgmester *A. Stæhr Johansen*, bød velkommen til de 60 fremmødte medlemmer. Kontorchef *Gunnar Kastberg* valgtes til dirigent.

Dirigenten fastslog generalforsamlingens lovlige indvarsling og gav ordet til arbejdsudvalgets formand, museumsdirektør *Lars Rostrup Bøyesen*.

Medens forsamlingen rejste sig, udtalte Rostrup Bøyesen:

»I det år, der er gået siden forrige generalforsamling, er et medlem af styret, overrabbiner, dr.phil. Marcus Melchior afgang ved døden. Dr. Melchior har været medlem af selskabet siden 1953. På generalforsamlingen i 1968 indvalgtes han i styret efter oberst Maare for den resterende del af dennes valgperiode og genvalgtes på generalforsamlingen i fjor for en 3 års periode. Det blev således desværre

kun en meget kort tid, dr. Melchior kom til at virke i styret, men hans interesse for selskabets virksomhed var åbenbar, og to forslag til emner, egnede for behandling i Frederiksberg gennem Tiderne, det ene om Starckes skole, det andet om Forchhammersvejs historie, er fremsat af dr. Melchior og vil, når mulighed foreligger, blive taget op. Styret har i dr. Melchior mistet et medlem, der uden tvivl ville have fået stor positiv betydning for selskabets fremtidige virksomhed. Æret være hans minde!

I sin beretningsaflæggelse for 1969/70 oplyste Rostrup Bøyesen, at selskabet i årets løb har haft en tilgang af nye medlemmer på 23 og en afgang på 30. Medlems-tallet er således dalet med 7 til 629. Som bekendt fyldte vort selskab 25 år den 3. marts 1969, altså i arbejdsåret 1968/69, men af forskellige årsager måtte festlighederne i denne anledning udskydes til det nye år, 1969/70, hvor mødevirksomheden derfor kom til at bære præg af 25 års jubilæet. Den 21. april, som var 25 års dagen for den konstituerende generalforsamling i 1944, hædrede kommunalbestyrelsen selskabet ved en reception i rådhusets festsal, hvori ca. 70 gæster deltog, heriblandt en række personer, der igennem årene havde ydet selskabet tjenester, og som man følte, man skyldte tak derfor. Dagen markeredes tillige ved kransenedlæggelse på oberst Maares grav på Frederiksberg Kirkegaard, ligesom en blomsterhilsen var blevet sendt til stadsbibliotekar Krogh-Jensens grav på Vester Vandet kirkegård i Thy. – For selskabets medlemmer formede efterårsmødet den 27. november sig som et jubilæumsmøde. Selve mødet afholdtes i rådhushallen, der var overordentlig festligt smykket. 200 medlemmer var til stede. Aftenen sluttede med et animeret selskabeligt samvær i festsalen. Forud for jubilæumsmødet havde årets første medlemsmøde fundet sted i forbindelse med den årlige generalforsamling den 29. april, desværre med kun et halvt hundrede deltagere.

I september 1969 udsendes 12. bind af »Frederiksberg gennem Tiderne«. Som næste medlemspublikation arbejdes der stadig med bogen om de frederiksbergske gadenavne, den bog der har skabt selskabet så mange vanskeligheder, og som i nogle år har skabt uorden og beklagelige forsinkelser i publikationsrækken. Forfatteren Charles Haugbølls manuskript og materiale er nu blevet systematisk gennemarbejdet og suppleret af selskabets mangeårige medarbejder, fru Rigmor Pedersen. Om udgivelsestidspunktet tør man endnu ikke udtale noget endeligt. Samtidig hermed er redaktionen af 13. bind af »Frederiksberg gennem Tiderne« i gang. Det vil bl. a. bringe afhandlinger om provsterne ved Frederiksberg provsti, der nærmer sig 75 års-jubilæet, om skolebestyrer Otto Fick samt om bogbinder Scherbes friluftsobservatorium på Frederiksberg.

Efter godkendelse af beretningen redegjorde kassereren, assurandør, cand. act. C. W. Petersen, for selskabets regnskab, der var revideret og befundet rigtigt, og for hvilket der blev givet decharge.

Med undtagelse af professor N. Thorkil-Jensen, der er fraflyttet kommunen og derfor ønskede at udtræde af styret, genvalgte de afgangende medlemmer. I Thorkil-Jensens sted indvalgte assurandør Poul Zebitz. Til den ved overrabbiner Melchior's død ledigblevne plads i styret valgtes skoledirektør Poul E. Jacobsen, og i stedet for kgl. ordenshistoriograf, administrator, dr. phil. Albert Fabritius, der af helbredsmæssige grunde har ønsket af udtræde, valgtes redaktør, cand. mag. Svend Kragh-Jacobsen. Som revisor valgtes i stedet for Poul Zebitz bankkasserer Kaj Lykke Larsen.

Dirigenten hævdede generalforsamlingen. *Formanden* takkede dirigenten og gav ordet til aftenens foredragsholder, redaktør *Hakon Stephensen*, der gav en inciterende skildring af skolemanden og idealisten Otto Fick, der undfangede ideen til og realiserede opførelsen af Danmarks første kollektive beboelseshus: ejendommen Forchhammersvej 4, 6 og 8. *Formanden* takkede hjerteligt redaktør *Stephensen* for dette interessante bidrag til Frederiksbergs bolighistorie, som de desværre mange fraværende medlemmer kunne glæde sig til at læse i næste bind af »Frederiksberg gennem Tiderne«.

Styret har været samlet til møder d. 21. april 1969 og d. 15. april 1970.

Arbejdsudvalget har holdt møder d. 31. januar 1969, d. 17. marts 1969, d. 11. august 1969, d. 20. oktober 1969, d. 15. april 1970 og den 9. november 1970.

SELSKABETS PUBLIKATIONER

JØRGEN HØRBØLL: FREDERIKSBERG FRA BONDEBY TIL STORSTAD. 1945. 154 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, I. 1946. 163 s. ill.

Indhold: *Eiler Nystrøm:* Frederiksberg Bys Oprindelse og Udvikling. *Niels Maare:* Frederiksberg Slot fra 1852 til vore Dage. *Harald Langberg:* Møstings Gaard og Hassagers Kollegium. *H. Carl Andresen:* Et Gadebillede, der forsvinder. *Ejner Carstensen:* Joakim Larsen som Skolemand. *Bjørn Kornerup:* Joakim Larsen som Skolehistoriker. *Sven Houmøller:* Joakim Larsens litterære Arbejder. Bibliografi.

ADAM OEHLENSCHLÄGER: FREDERIKSBERG. Et Digt. [1817]. 1947. 79 s.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, II. 1948. 187 s. ill.

Indhold: *P. B. Grandjean:* Frederiksberg Kommunes Vaaben. *S. Broholm:* Med Matrikuler gennem det gamle Frederiksberg. Spredte Træk af Byens Udvikling. *Charles Christensen:* Nogle Undersøgelser i Frederiksberg Have. *H. Carl Andresen:* De Classenske Boliger. *Chr. Grünvald:* Nye Træk til Belysning af Bakkehuset.

[WILHELM HENRIQUES]: FREDERIKSBERGSKE TILSTANDE. En Skizze af W. H. Med oplysninger af *G. Krogh-Jensen*. 1949. 95 s.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, III. 1950. 132 s. ill.

Indhold: Bjørn Kornerup: Præsten Jens Frechland og hans Skrift om Frederiksberg 1807. Ernst Priémé: Frederiksbergs første folketingsmand Carl Christian Hall 1849-81. Albert Fabritius: Overretsjustitiarius Niels Frederik Schlegel. Formand for Frederiksberg Kommunalbestyrelse 1872-91. Carl Dumreicher: Bakkehusets Charme. Småstykker: J. V. Irgens-Møller: Springvandet ved Prinsens gaard. Niels Maare: Klokkerne på Frederiksberg slot. Niels Maare: Forværrelset til marmorbadet på Frederiksberg slot. Erik Petersen: Yrsa plads.

LITTERATUR OM FREDERIKSBERG. 3. udg. Udarb. af Frederiksberg Kommunebiblioteker. Under red. af J. Lehm Laursen. 1950. 200 s.

FREDERIKSBERG GENNEM 300 AAR. 1651-1951. Et Billedværk ved *Mogens Lebech*. Med en indledning af *Niels Maare*. Red. af *G. Krogh-Jensen*. 1951. 247 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, IV. 1952. 180 s. ill.

Indhold: Bjørn Kornerup: Brevveksling mellem Camma Rahbek og E. C. Werlauff 1808-1818. Mogens Lebech: Raadhusgrunden. Kaj Foltmar: Mosendal.

[JACOB DAVIDSEN]: GAMLE MINDER FRA FREDERIKSBERG OG VESTERBRO. Af Petersen, Fuldmægtig. Med biografi og kommentarer ved *Niels Maare*. 1953. 183 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, V. 1954. 195 s. ill.

Indhold: Niels Maare: Fasangaarden. Tilføjelse til »Frederiksberg gennem Tiderne« IV. Carl Dumreicher: Kamma Rahbeks æsker, I. Birgitte Dall: Kamme Rahbeks æsker, II. J. Boisen Schmidt: Koleraen på Frederiksberg 1853. Niels Maare: Sejladserne i Frederiksberg Haves Kanaler.

ADAMINE GERBER: FREDERIKSBERG BY MED SIDEVEJE TIL PORTEN. Med forord og noter af *Niels Maare*. 1955. 121 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, VI. 1956. 203 s. ill.

Indhold: Mogens Lebech: Frederiksbergs ældste villakvarterer. Ernst Priémé: Det første sogneforstanderskab. Johannes Tholle: Om gartnerne ved Frederiksberg Have og Søndermarken.

DIGTERNES FREDERIKSBERG. Fra Oehlenschläger til Frank Jæger. Udvalgt og forsynet med indledning og kommentar af *Poul P. M. Pedersen*. Illustrationer af *Ebbe Sadolin*. 1957. 295 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE. Udstilling af historiske Billeder paa Frederiksberg Raadhus 29. december 1957 til 12. januar 1958 kl. 10-20. Arrangeret af Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg i anledning af Frederiksberg Kommunes 100-års jubilæum. 1957. 32 s. ill.

Med en indledning af *Mogens Lebech: Frederiksberg i billedkunsten.*

ROBERT NEIENDAM: FORLYSTELSERNES ALLÉ. De frederiksborgske Teatres Historie. Omslag og vignetter af *Des Asmussen*. 1958. 300 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, VII. 1958. 156 s. ill.

Indhold: Johannes Tholle: Om gartnerne ved Frederiksberg Have, dens økonomiarealer og i haveinspektoret. Victor Hermansen: Frederiksberg Realskoles Historie. Niels Maare: Chr. F. Hetsch' Tegninger til Stuklofter paa Frederiksberg Slot. J. Boisen Schmidt: Forspillet til den store koleraepidemi. Alfred Dyre: Sporvognsstreiken på Frederiksberg i 1911. Småstykker: Niels Maare: Diderik Schäffers »Pyramide« i Dronning Sophie Magdalenes Paradekøkken paa Frederiksberg Slot. J. Boisen Schmidt: Frederiksberg Hospitals første sygevogn.

FREDERIKSBERG ÆLDRE KIRKEGAARD, II. *Sven Houmøller: Paa Vandring i den stille Have*. 1959. 207 s. ill.

Med plan over kirkegården.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, VIII. 1960. 147 s. ill.

Indhold: Anne E. Jensen: Rahbek og de danske digtere. Sigurd Swane: Nogle smaa Erintringer fra min Barndoms Frederiksberg. Edit Rasmussen: Fra Lindebo til Lorry.

FREDERIKSBERG ÆLDRE KIRKEGAARD, I. *Johannes Tholle: Den stille havs historie*. 1961. 141 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, IX, 1. 1962. 112 s. ill.

Indhold: Sven Houmøller: Birkedommer Eberlin. Niels Maare: Frederiksberg Slots Beboere fra 1852 til 1868. Kaj Foltmar: Justitsraaden paa Forhaabningsholm. Niels Maare: Prinsessernes Gaard i Ny Hollænderby.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, IX, 2. 1962. Frederiksborgbilleder. Udarb. af *Erik Ebstrup* og *Sven Houmøller*. 1963. 387 s.

Bidrag til en bibliografi over billeder med frederiksborgske motiver gengivet i danske bøger og tidsskrifter.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, X. 1964. 176 s. ill.

Indhold: Carl Dumreicher: Adam Oehlenschläger bag sine digte om Frederiksberg. Kaj Foltmar: Sejldugsfabrikken paa Wodroffgaard. Sven Røgind: Da Frederiksberg havde sit eget sporvejsvæsen.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, XI. 1966. 175 s. ill.

Indhold: Jørgen Jørgensen: Solbjerg Kirkegård 1865-1965. Sven Houmøller: Visit hos en Hundredaarig. Else Kornerup: En Stambog paa Bakkehusmuseet. Sven Røgind: Jernbaner på frederiksborgsk grund. Johannes Lehmann: Orla Lehmann og Frederiksberg Slot.

ELSE GLAHN: DET KINESISKE LYSTHUS I FREDERIKSBERG HAVE. 1967. 52 s. ill.

SVEN RØGIND: FREDERIKSBERG SOM ERHVERVSSAMFUND. Illustrationer af *Ebbe Sadolin*. Omslag tilrettelagt af *E.Ellegaard Frederiksen*. 1968. 205 s. ill.

MARIANNE MARCUSSEN: DANSK MALERKUNST PÅ BIBLIOTEKET. 1968. 15 s. ill.

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, XII. 1968. 158 s. ill.

Indhold: Haavard Rostrup: H. W. Bissens monument for Frederik VI i Frederiksberg Have. Axel H. Pedersen: Dommerne i Frederiksberg Birk 1888-1966. Otto Asmus Thomsen: Fra student til digter. Harald Kidde og Frederiksberg. Carl Dumreicher: Hvordan Bakkehusmuseet blev til. Gunnar Christiansen: En skolemand og hans livsværk. Johs. Lehm Laursen: Niels Maare. Johs. Lehm Laursen: Georg Krogh-Jensen.

Styret for Historisk-topografisk Selskab for Frederiksberg

MARTS 1971

Fhv. kommunaldirektør, cand.jur. C.F.Gerner Andersen.
Rådmand, fru Grethe Andersen.
Museumsdirektør, mag.art. Lars Rostrup Bøyesen, arbejdsudvalgets
formand, styrets næstformand.
Fhv. skoledirektør E.Carstensen, medlem af arbejdsudvalget.
Professor, dr.phil. Aksel E.Christensen.
Viceborgmester, provst Johs.Eilschou Holm.
Stadslandinspektør A.Gotthardsen.
Skoledirektør Poul E. Jacobsen.
Borgmester, branddirektør A.Stæhr Johansen, styrets formand.
Redaktør, cand.mag. Sv.Kragh-Jacobsen.
Stadsbibliotekar Johs. Lehm Laursen, medlem af arbejdsudvalget,
selskabets sekretær.
Assurandør, cand.act. C.W.Petersen, medlem af arbejdsudvalget,
selskabets kasserer.
Vicekontorchef Rudy Schrøder.
Rådmand, overformyndet H.L.Thomsen.
Assurandør Poul Zebitz.

Revisorer:

Ekspeditionssekretær Finn H. Blædel.
Bankkasserer Kaj Lykke Larsen.

Selskabets adresse: Solbjergvej 25, 2000 København F.

Supplement til Medlemsfortegnelsen

i Frederiksberg gennem Tiderne V-XII

NYE MEDLEMMER EFTER 1. JULI 1969

Andersen, Poul, bankbestyrer.

Blichfeld, Addi, fru.

Ehlers, Heinrich, vognmand.

Foltmann, Bent, professor, dr. phil.

Froböse, Kjeld, assistent.

Hansen, A. Egmose, fabrikant.

Jacobsen, Poul E., skoledirektør.

Kliim, Ellen, fru.

Krüger, Jørgen, bankbestyrer.

Larsen, Karen, bibliotekar, frk.

Larsen, Poul Due, grosserer.

Loth, Agnete, afdelingsleder, mag. art.

Moth-Lund, V., prokurist.

Nielsen, Jørgen Lau, murermester.

Nylsø, Sigurd, maskinchef.

Thessen, Ove, tegner.

Vandborg, M., bankbestyrer.

AFGÅEDE MEDLEMMER

- Agner, Per, overlærer.
 Andersen, Ernst E., fuldmægtig.
 Andersen, N.P., skoledirektør. †
 Andersen, Sv., afdelingsarkitekt.
 Andresen, E., hospitalsinspektør. †
 Arp-Nielsen, Johanne M., fru.
 Arp-Nielsen, N.P.E., arkitekt. †
 Arvad, Frank, overassistent.
 Bentsen, S., overassistent.
 Bjorholm, Jacob, prokurist.
 Blichfeld, Ivan, direktør. †
 Brangstrup, Anna, fru.
 Bøegh, I.-M., postmester, frk.
 Carstens, Robert, pensionist.
 Cavling, K.-Aa., fru.
 Christensen, Alex, fuldmægtig.
 Christiansen, Gunnar, overlærer. †
 Christoffersen, Bente, fru.
 Dannesboe, Tage, underdirektør.
 Due, Astrid, assistent, frk. †
 Eisensøe, Fritz F., murermester,
 entreprenør.
 Fischer, Vilh., fhv. borgmester,
 direktør, cand. pharm. †
 Fleron, Kate, redaktør, fru.
 Freiberg, Helge, stud. med.,
 Fyhn, Oda, fru.
 Hagerup, Paul H., forlagsboghandler. †
 Helweg-Mikkelsen, Tove, fru.
 Heman, C., underdirektør. †
 Henriksen, Rich., organist. †
 Hilsøe, Ellen, fru.
 Jensen, Ellen, fru.
 Jensen, Reimer, skolepsykolog.
 Jepsen, Hanna, fru.
 Johansen, Olga, frk.
 Jørgensen, Carl J., skoleinspektør.
 Jørgensen, Hans, skolebetjent. †
 Kinzi, Knud, sproglærer.
 Kold, Poul S., manufakturhandler.
 Kröncke, Rich., direktør.
 Levin, Frithjof, restauratør.
 Loth, Tage, fuldmægtig. †
 Markussen, Svend, boghandler.
 Melchior, Marcus, overrabbiner, dr. phil. †
 Mortensen, K. Ruud, ekspeditionssekretær,
 fru.
 Møller, Erik, major.
 Nielsen, Lilli, fru.
 Nielsen, Regner, kontorchef. †
 Nordlunde, C. Volmer, bogtrykker. †
 Olsen, Ole Jørgen, statsaut. elinstallatør.
 Pedersen, A. Ingeman,
 sporvejsfunktionær.
 Pein, Preben v., tegner.
 Petersen, V. Severin, antikvar.
 Poulsen, Svend Vigfus, grosserer.
 Refsgaard, Niels, bogbindermester. †
 Simper, Ejnar, fabrikant. †
 Sohl, Paul, bankfuldmægtig.
 Steinmetz, Jeanne, fru. †
 Storm, Svend, tømremester.
 Sønderberg, K., prokurist. †
 Thousig, Tove, lægesekretær, fru.

Selskabet havde den 31. marts 1971 605 medlemmer.

Register

Udarbejdet af Rigmor Pedersen

- Agade 50
Aakjær, Jeppe 61
Adolph Steens Allé 89
Albech, Emil 24
Aldersro sogn 23
Allégade 98, 100, 106, 112, 122
Ancher, Anna 112
Andersen, C.F. Gerner 123, 125
Andersen, Grethe 124
Andersen, J. Oskar 55
Appel, Jacob 26
Astronomisk Selskab 65
Axel, prins 65
- Bakkegårdshjemmet 14
Bandholm 8, 19
Bang, Oluf 89-112
Bartholdy, Johan 91-93, 112
Bartholdy, Octavia f. Tørsleff 92
Bedesalen på Christian Winthers Vej 8, 13, 18
Bendtsen, Axel 85
Berg, C. 114
Berg, Ove 40
Berlingske Tidende 106
»Bernina« 106, 108
Beyer, Frode 54
Bille-Brahe, J. Chr. 116
Birck, Lauritz 112
Bissen, H.W. 123
Blædel, Finn H. 123, 124
»Bodega« 108
Bonnesen, Merete 81-83
Borregaard, Th. C. 113, 114
Borresen, Søren Chr. 43, 55
Brandes, Edvard 78
Brandes, Georg 88, 110
Brandt, C.J. 47
Bruun-Rasmussen, F. C. 55
Buchwald, N. Fabritius 124
- Bull, Olaf 95
Bøyesen, Lars Rostrup 119-122, 125-126
- Carstensen, Ejner 117, 122
Cavling, Henrik 82
Christensen, Aksel E. 122
Christian VI 7
Christian IX 22
Christian Winthers Vej 8, 9, 13, 18, 48
Classenske Boliger, De 24
Classenske Fideicommiss, Det 24
Claussen, Sophus 97-98, 107-110
Clemmensen, A. 48
- Dagmartheatret 110
Dahlerup, H.H. 57-68
Danmarks Radio 89
Dansk Sygeplejeråd 15
Danske Diakonissestiftelse, Den 6, 12, 42, 44-47,
54, 55
Danske Præsteforening, Den 30
Dorph, Frederik 113, 116, 117
Dreyer, Carl Th. 75
Dronningensvej 46-47
Dusart, Felix 7
Døves Kirke, De 50
- Eilschou Holm, Johannes 50, 52-53, 55, 125
Emmauskirken 42, 44-46
Engel, Johannes 34-36, 42, 55
Estrup, J.B.S. 47
Ewald, Carl 71-72
Ewaldsen, Chr. 114
- Fabritius, Albert 127
Falkenstjernes Højskole 8, 48
Falk-Jensen, Ejnar 103
Falk-Jensen, Nathalia f. Rimestad 103-104
Falkonér Alléens skole 113, 115
»Fasankirkegaarden« – se Solbjerg Kirkegaard

- FDF – se Frivilligt Drengeforbund
 Fick, Helene Louise f. Wolff 70
 Fich, Johan Chr. 70
 Fick, Knud 81
 Fick, Knud Benjamin 70
 Fick, Otto L. 69-88, 127
 Fjord, N.J. 113-118
 Flintholm Kirke 22, 41
 Flintholm Sogn 41
 Fock, Aage 65
 Forchhammersvej 69, 73, 74, 77-80, 126, 127
 Forhåbningsholms Allé 47-48
 FPF – se Frivilligt Pigeforbund
 Fredensborg Slot 42
 Frederik VIII 25
 Frederiksberg Alderdomshjems kirkesal 50, 51
 Frederiksberg Allé 71-72, 74, 89
 Frederiksberg Assistenters Kirkegaard 32
 Frederiksberg Begravelsesvæsen 7, 22
 Frederiksberg Bredegade 14
 Frederiksberg Hospitals kirke 50-51
 Frederiksberg-Hvidovre pastorat 8
 Frederiksberg Julebespisning 12
 Frederiksberg KFUM 30
 Frederiksberg Kirke 7-9, 13, 16, 29-30, 34, 43-44, 55
 Frederiksberg Kommunalbestyrelse 113, 119-121, 124
 Frederiksberg Kommune 14, 46, 50, 51, 113-122, 124, 125
 Frederiksberg Kommunes Biblioteker 119, 122, 125
 Frederiksberg Kommunes Husmoderafløsning 14
 Frederiksberg Kommunes Skolekommission 113-116
 Frederiksberg Kommunes skolevæsen 113-118
 Frederiksberg Menighedspleje 10-12
 Frederiksberg Menighedspsygepleje 12-16, 56
 Frederiksberg Provsti 5-56
 Frederiksberg Raadhus 119, 125, 126
 Frederiksberg Realskole 71-75
 Frederiksberg Runddel 9
 Frederiksberg Slot 42
 Frederiksberg Slotskirke 42-44, 56
 Frederiksberg Slotskirkes Menighedsråd 43-44
 Frederiksberg Sogn 7-9, 13, 16, 20, 29-30, 34, 42-44, 55
 Frederiksberg Sparekasse 123-124
 Frederiksen, Anton 34
 Friis, Achton 103
 Friis-Skotte, J. 72
 Friluft-Observatoriet 56-68
 Frivilligt Drengeforbund 28
 Frivilligt Pigeforbund 28
 Fuglevangsvestens skole 115-116
 Fuglsang-Damgaard, Hans 36
 Gl. Kongevej 67
 Garde, Marianne 14-16
 Gjerding, Anna g. Schamby 12-14
 Glahn, Otto Valdemar 8-12, 14-18, 21-24, 28, 55
 Glahn, Thorkil 16
 Godthåb Sogn 24-27
 Godthåbskirken 24-27
 Godthåbsvej 24, 113, 115
 Godthåbsvejens skole 113, 115
 Gotschalksen, Carl 96
 Gotthardsen, A. 125
 Grundtvig, N.F.S. 42, 47
 Grundtvigs Hus 87
 Grundtvigsvej 20
 Gøtzsche, Johs. 56
 Hall, Augusta M.F. 116
 Hall, C.C. 125
 Hammershøj, A. 116
 Hansen, G. Hirschfeldt 64-65
 Hansen, Marius 55
 Harlang & Toksvig, Annoncebureau 39
 Hartling, Poul 55
 Hartman, Olov 40
 Hartvig, Idon 62
 Hauch, C.G.E. g. Hostrup 42
 Haugbøll, Charles 126
 Hauge, Svend 55, 56
 Havning, Thomas 34
 Haxthausen, I.E. 123
 Heegaard, P. 65
 Helgesvej 20
 Hellerup Kirke 40
 Henningsen, Agnes 103
 Hermansen, Victor 88
 Historisk-topografisk Selskab for Gentofte 122
 Hoffmeyer, Henrik 29-30, 55

- Hoffmeyer, Skat 30, 54
 Holm, Hans Jørgen 45
 Holm, J.F. 114
 Holmer, Carsten 41
 Hostrup, C.G.E. f. Hauch 42
 Hostrup, Jens Chr. 42
 Houmøller, Sven 125
 Hærens Officersskole 42
- Immanuels Kirke 48-51
 Indre Mission 29
- Jacobsen, Poul E. 127
 Jacobys Allé 89
 Jakobsen, Johs. W. 54
 Janssen, C. Luplau 65
 Jensen, Aage 56
 Jensen, Johs. V. 95, 100, 103
 Jensen, Louis 96
 Jessen, Tycho 113, 117
 Jesuskirken (i Valby) 16
 Johansen, A. Ståhr 119, 121, 125
 Johnstrups Allé 87
 »Jomsborg« 28
 Josephsen, Niels 23-24
 Josephsen, Thora 23-24
 Jungersen, Frederik 47-48
 Juuls, S., Vinhandel 5
 Jørgensen, Johannes 101
 Jørgensen, Thorvald 24
- Kaae, Harry 119, 123
 Kastberg, Gunnar 125
 Kirkeby, Anker 81
 Kirkens Korshær 10
 Kjær, Niels 106
 Koch, Bodil 55
 Koch, Hal 55
 Koch, Hans 6-7, 26, 30-34, 55, 56
 Koch, L.J. 55
 Koch, Valdemar 19
 Kofoed, Jens Christian 69
 Kofoeds Skole 10
 Kohl, Aage H. v. 98-101
 Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole, Den 57, 66,
 67, 114
 Kornerup, Bjørn 55
- Kragh-Jacobsen, Svend 127
 Kriminalretten 102
 Kristensen, Marius 56
 Krogh-Jensen, Georg 119, 120, 123, 126
 Kronstrøm, J.I. 63
 Københavns Historie Selskabet for 122
 Københavns Indre Mission 29
 Københavns Kirkesag, Udvalget for 8
 Københavns Kommune 78-80, 114-115
 Københavns Kreditforening 78-79
 Københavns skolevæsen 114-115
 Københavns Valgmenighed 8, 47-50, 55, 56
 Københavnske Kirkefond, Det 7-8, 23
 Køhl, Thorvald 62
- Lampevejens skole 115
 Landbohøjskolen 57, 66, 67, 114
 Landhusholdningsselskabet 117
 Larsen, Joakim 113-118
 Larsen, Kaj Lykke 127
 Larsen, Thøger 61, 62
 Laursen, Jens 23
 Laursen, Johs. Lehm 119-127
 Lendorff, C. 23
 Levensen, Johannes 24
 Lindevang Kirke 33-35, 40, 56
 Lindevang Sogn 33-34, 40, 56
 Linvald, Steffen 122
 Louise, dronning 22, 44
 Ludwigs, Chr. 55
 Lund, Niels 112
 Luplau Janssen, C. 65
- Maare, J. 119
 Maare, Niels 42, 56, 119, 120, 126
 Madsen, Peder 25, 29
 Magnoleavej 44
 Mariendals Kirke 23-24
 Mariendals Sogn 23-24
 Matthiasen, P. Staffeldt 41
 Melchior, Marcus 122, 125-126
 Monrad, D.G. 55
 Monrad, J.H. 47
 Monradske Kursus, De 116, 117, 118
 Mortensen, Carl 25
 Müller, Sophus 23
 Münster, Gutzon Peter 20

- Naver, Rasmus 80-81
 Nciiendam, Robert 72-73
 Niels Ebbesens Vej 112, 113, 115
 Niels Ebbesens Vejens skole 113, 115
 Nielsen, C. L. 87
 Nielsen, P. Kols 124
 Nielsen, Victor 57, 58
 Nitivej 23
 Nordisk Astronomisk Tidsskrift 65
 Nyelandsvej 24
 Nøjgaard, Niels 40, 55
 Nørregaard, Jens 55
- Oldenburg, Poul 55
 Ostenfeld, Harald 6, 8, 16, 18-21, 24-28, 34, 54, 55
- Paludan, Jacob 67-68
 Pedersen, Rigmor 126
 Personalhistorisk Tidsskrift 121
 Peter Bangs Vej 44-46
 Petersen, Bente Bonde 119
 Petersen, C.W. 124, 126
 Pile Allé 7, 30, 89, 95, 96, 113, 114, 115
 Pile Alléens skole 113, 114, 115
- Rald, N.J. 5-56, 122, 124
 Ramm, G. 114
 Rasmussen, Chr. 16
 Ravn, Thomas 34
 Reumert, Poul 90
 Rimestad, Christian 96-99, 102-104, 107-108
 Rimestad, Nathalia g. Falk-Jensen 103-104
 Rode, Edith 104, 106-111
 Rode, Helge 104-106, 108-111
 Rolighedsvej 57-60, 66, 67
 Roose, Thorkild 111
 Rostrup, Haavard 123
 Rung, Otto 97-99, 102-103
 Røgind, Sven 123
 Rønne, Detlev Trappaud 113, 117
 Rønne, Karl 113-118
 Rørdam, Th. Skat 29
- Samvirkende Menighedsplejer, De 10
 Sankt Johannes Kirke 55
 Sankt Jørgens Sø 57
 Sankt Lukas Kirke 19-20, 43
 Sankt Lukas Sogn 19-20, 43
 Sankt Markus Kirke 22-23
 Sankt Markus Sogn 22-23, 49
 Sankt Thomas Kirke 21-23
 Sankt Thomas Sogn 21-23
 »Sarepta« 46
 Schade, Virtus 89-112
 Schamby, Anna f. Gjerding 12-14
 Schamby, Martin Christian 13
 Scharling, Johannes 92, 112
 Scharling, William 101, 112
 Scherbe, Carl 57-68
 Scherbe, H. A. 61
 Schierbeck, Charles Valdemar 79
 Schouboe, V. 116
 Schrøder, Rudy 125
 Schwartz, Walter 83-86
 Schülein, A. 46
 Sedivý, Frans 63
 »Siloam« 20
 »Sindshvile« 20
 Skavlán, Einar 104
 Skolen i Pilealleen 113-115
 Skolen på Falkoner Allé 113, 115
 Skolen på Fuglevangsvej 115-116
 Skolen på Godthåbsvej 113, 115
 Skolen på Lampevej 115
 Skolen på Niels Ebbesens Vej 113, 115
 Skovgaard, Joakim 49
 Skovgaard, Niels 49, 51
 Smallegade 6, 44, 107
 Social Virke 87
 Solbjerg Kirke 6-7, 15, 20-21, 30-33, 40, 52, 55
 Solbjerg Kirkegaard 32
 Solbjerg Sogn 6-7, 15, 20-21, 30-33, 46, 52, 55
 Starckes skole 126
 Statens pædagogiske Studiesamling 73, 74, 85
 Steen Blichers Vej 14
 Steen, Oluf 78
 Steenstrup, M. 114
 Stein, Harald 45-46
 Steincke, K.K. 88
 Stephensen, Hakon 69-88, 127
 Stevns, Niels Larsen 49
 Stoltenberg, C.H. 45
 Storm Petersen, Robert 72
 Storm Petersens Vej 14

- Studentforeningen 101, 104, 112
Studenter-Sangforeningen 91-92
Strygejernet, Café 57
Strömngren, E. 65
Svineryggen 57, 58, 67
Söderblom, Nathan 30
Sønderby, Anders 66
Søndermark Krematorium 32
Søndre Fasanvej 44
- Thorkil-Jensen, N. 125, 127
Thorsen, Svend 125
Thorvaldsensvej 66, 68
Tietgen, C.F. 44
Timotheus Kirken 69
Tjalve, Gunner 56
Tornøe, Holger 28
Tolstrup, Carl Johannes 24-26
Troelstrup, Chr. 80
Tvede, Gotfred 25
Tønder Seminarium 24
Tørsleff, August 93-94
- Tørsleff, Hans 94-96
Tørsleff, Octavia g. Bartholdy 92
- Urania-Observatoriet 57
Urup Jensen 34-35
- Valentiner, Ludvig 28
Vartov 47-48
Weiss, Otto 76-78, 88
Westergaard, Kirsten 50
Vibæk, Jens 122
Wilkens, Claudius E.T. 101
Virum 89,90
Vodroffsvej 58, 60-61
Wolff, Helene Louise g. Fick 70
Worm, Christen 7
Vort Land 112
Vullum, Erik 104
Værnedamsvej 5
- Zebitz, Poul 124, 125, 127
Zeuthen, E. 9

Indhold

<i>N. J. Rald</i> : Glimt af Frederiksbergs kirkeliv	5
<i>H. H. Dahlerup</i> : Carl Scherbe og Friluft-Observatoriet . . .	57
<i>Hakon Stephensen</i> : En mand, et hus og en idé	69
<i>Virtus Schade</i> : Frederiksbergske trin på Oluf Bangs trappe . .	89
<i>Karl Rønne</i> : „Overlærerstriden” på Frederiksberg i 1880'erne	113
Selskabets virksomhed, ved sekretæren	119
Supplement til Medlemsfortegnelsen.	132
Register, ved <i>Rigmor Pedersen</i>	134

FREDERIKSBERG GENNEM TIDERNE, XIII

er sat med Monotype Bembo og trykt på Specialtryk

i Nordlundes Bogtrykkeri, København

Klicheerne er udført i F. Hendriksens Eftf.

Reproduktions-Atelier

NORDLUNDE
KØBENHAVN